

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vedecký časopis pre medzinárodné
politické, ekonomické, kultúrne
a právne vzťahy

Scientific journal of international
political, economic, cultural
and legal relations

Ročník XII. / Volume XII.

4/2014

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal of International Relations

Scientific journal
of international political, economic, cultural and legal relations
published by the Faculty of International Relations
at the University of Economics in Bratislava

Indexovaný v / Indexed in:

Medzinárodné vzťahy 4/2014, ročník XII.
Journal of International Relations 4/2014, Volume XII.

Medzinárodné vzťahy

Journal of International Relations

Redakcia / Editorial office:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovak Republic

Tel.: 00421 2 6729 5471

E-mail: mv.fmv@euba.sk

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

 Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

	Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR	University of Malaya, Malaysia
	Doreen BEKKER	Rhodes University, South Africa
	Alexandru BURIAN	Moldavian Association of International Law, Moldova
	Eva CIHELKOVÁ	University of Economics in Prague, Czech Republic
	Alan V. DEARDORFF	University of Michigan-Ann Arbor, USA
	FÁBIÁN Attila	University of West Hungary, Hungary
	Francois GEMENNE	Sciences Po, France
	Otmar HÖLL	University of Vienna, Austria
	Edward H. HUIJBENS	University of Akureyri, Iceland
	Siti Rohaini Binti KASSIM	University of Malaya, Malaysia
	LI Hsi-Mei	Chinese Culture University, Taiwan
	Klavdij LOGOŽAR	University of Maribor, Slovenia
	Milan MÁRTON	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	Stanislav MRÁZ	Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovakia
	Julija NESTERENKO	Russian State University for the Humanities, Russia
	Rebecca NEUMANN	University of Wisconsin-Milwaukee, USA
	Jan OSTOJ	Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland
	Hakan G. SICAKKAN	University of Bergen, Norway
	Karol SORBY	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	Pavel ŠTURMA	Charles University in Prague, Czech Republic
	Chong-Ko Peter TZOU	Tamkang University, Taiwan
	Harun UÇAK	University of Nigde, Turkey
	Olga VERETENNIKOVA	Urals State University of Economics, Russia
	Jolita VVEINHARDT	Vytautas Magnus University; Sports University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

 Martin GRANČAY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Jazyková redaktorka / Language editor:

Slovenský jazyk / Slovak:

Katarína STRELKOVÁ

Iné jazyky / other languages:

bez korektúry / no language editing

Vydavateľ / Publisher: Vydavateľstvo EKONÓM, EU v Bratislave, IČO 00 399 957

Evidenčné číslo / Country registration number: EV 4785/13

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print edition)

ISSN 1339-2751 (online)

Obsah

Pôvodné vedecké články

 DETERMINANTY VEĽKOSTI SPRACOVATEĽSKÉHO PRIEMYSLU V SUBSAHARSKEJ AFRIKE
ING. JIŘÍ SEJKORA 301

 DETERMINANTY PRIAMYCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ: AKÝ JE VÝZNAM DEMOKRACIE?
HASAN FARAZMAND, PH.D.
MAHVASH MORADI 318

 PRÍSPEVOK GEOGRAFOV K EKONOMIKE ROZVOJOVÝCH ŠTÁTOV
MGR. JAROSLAV RUSNÁK, PHD.
MGR. LUKÁŠ NÁMEŠNÝ 334

 DROGOVÝ PROBLÉM AFGANISTANU AKO OBMEDZUJÚCI FAKTOR JEHO EKONOMICKEJ OBNOVY
DOC. PHDR. ĽUBOMÍR ČECH, CSC. 356

Recenzie

 ZUZANA STUHLÍKOVÁ: JAPONSKÁ EKONOMIKA VE 21. STOLETÍ – TRENDY A PROBLÉMY
DOC. PHDR. PAVEL NEUMANN, PHD. 374

 EVA JANČÍKOVÁ: MEDZINÁRODNÉ OBCHODNÉ FINANCOVANIE
RNDR. JANKA PÁSZTOROVÁ, PHD. 377

Informácie

  MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY 2014: AKTUÁLNE OTÁZKY SVETOVEJ EKONOMIKY A POLITIKY
ING. MARTIN GRANČAY, PHD. 380

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY 384
INŠTRUKCIE PRE AUTOROV 386

Content

Original scientific papers

- **DETERMINANTS OF MANUFACTURING SECTOR SIZE IN SUB-SAHARAN AFRICA**
JIRI SEJKORA 301
- **DETERMINANTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT: DOES DEMOCRACY MATTER?**
HASAN FARAZMAND
MAHVASH MORADI 318
- **THE CONTRIBUTION OF GEOGRAPHERS TO THE ECONOMICS OF DEVELOPING COUNTRIES**
JAROSLAV RUSNAK
LUKAS NAMESNY 334
- **ILLEGAL DRUGS AND AFGHANISTAN'S ECONOMIC RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT**
LUBOMIR CECH 356

Reviews

- **ZUZANA STUHLIKOVA: JAPANESE ECONOMY IN THE 21ST CENTURY – TRENDS AND ISSUES**
PAVEL NEUMANN 374
- **EVA JANCIKOVA: INTERNATIONAL TRADE FINANCE**
JANKA PASZTOROVA 377

Information

-   **INTERNATIONAL RELATIONS 2014: CURRENT ISSUES OF WORLD ECONOMY AND POLITICS**
MARTIN GRANÇAY 380
- ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS 385
GUIDE FOR AUTHORS 387

DETERMINANTY VEĽKOSTI SPRACOVATEĽSKÉHO PRIEMYSLU V SUBSAHARSKEJ AFRIKE

DETERMINANTS OF MANUFACTURING SECTOR SIZE IN SUB-SAHARAN AFRICA

*Jiří Sejkora*¹

Subsaharské ekonomiky potrebujú štrukturálnu zmenu, ktoré prinesou nárast produktivity práce. V tomto ohľadu hraje kľúčovú úlohu industrializácia. Cieľom práce je s využitím regresnej analýzy pomocou metódy najmenších štvorců otestovať, zdali obecné determinanty industrializácie nájdené v starších publikáciách vysvetľujú variabilitu veľkosti spracovateľského priemyslu v subsaharských ekonomikách. Výsledky ukazujú, že spracovateľský sektor je väčší v zemiach, ktoré sú otvorenější medzinárodnému obchodu, sú relatívne menej závislé na rentách z ťažby nerostného bohatstva a majú väčší domáci trh. Otvorenosť medzinárodnému obchodu však stráca štatistickú významnosť pri kontrole robustnosti.²

Kľúčová slova: industrializácia, spracovateľský priemysl, subsaharská Afrika.

Sub-Saharan economies need structural changes that would enhance their productivity. In this regard, industrialization plays a key role. Using ordinary least squares regression analysis, the aim of this study is to test whether the general determinants of industrialization identified in previous studies explain variation in manufacturing share in GDP in sub-Saharan economies. The results indicate that manufacturing sector is larger in countries that pursue trade openness policies, are relatively less dependent on natural resources rents and have larger domestic markets. However, trade openness loses its statistical significance in a robustness check.

Key words: industrialization, manufacturing, sub-Saharan Africa.

JEL: O14, O25

¹ Ing. Jiří Sejkora. Department of World Economy, Faculty of International Relations, University of Economics in Prague, Winston Churchill Sq. 4, 130 67 Prague 3, Czech Republic, e-mail: jiri.sejkora@vse.cz.

The author is a Ph.D. student under the supervision of Prof. Eva Cihelková.

² This paper was created under the support of the IGA project: The impact of China's economic development on selected developing and developed regions, No. F2/15/2013.

1 INTRODUCTION

Sub-Saharan Africa (SSA) remains the poorest region in the world. Although some local economies have experienced relatively high GDP growth rates in the beginning of the 21st century, there are concerns about sustainability of this trend and possible impacts on poverty reduction, for the growth rates have been driven mostly by mining industry. Indeed, mining industry is a capital-intensive one, it employs relatively small number of people, its profitability largely depends upon volatile prices of natural resources and it does not create backward and forward linkages between different sectors. This is especially true in case of sub-Saharan economies which export unprocessed natural resources.

Therefore, development economists emphasize the importance and necessity of productivity-enhancing structural changes in SSA (Page 2012). These changes should lead to development and growth of such sectors/branches that are able to absorb a large portion of low-skilled workforce, generate as much value-added as possible and create the aforementioned linkages between different sectors. In this regard, industrialization (i.e. expansion of manufacturing sector), which was identified as an engine of growth in developing countries (Szirmai 2012), plays a key role.

However, according to the data sourced from UN (2014) National Accounts Main Aggregates Database, many sub-Saharan economies have experienced a process of deindustrialization in the 21st century. In other words, manufacturing share in GDP has declined. On the other hand, some scholars argue that SSA faces an opportunity to develop its manufacturing base by attracting Chinese footloose labor-intensive manufacturing industries which are being relocated because of growing wages (Chandra, Lin and Wang 2012). For these reasons, it is necessary to analyze which factors contribute to industrialization in sub-Saharan economies so that governmental policies can be adjusted. Moreover, these factors change over time (Guadagno 2012). Hence, it is important to constantly update our knowledge on the actual determinants of industrialization and manufacturing sector size in SSA. Unfortunately, empirical studies regarding this topic are scarce.

Therefore, using a cross-sectional ordinary least squares (OLS) regression analysis, the aim of this study is to test whether the determinants of industrialization identified in previous theoretical and empirical studies explain variation in manufacturing share in GDP in sub-Saharan economies.

The rest of the paper is organized as follows. Section 2 briefly reviews literature on the determinants of industrialization, outlines variables, theoretical expectations, data sources and possible limitations of this study. Section 3 presents OLS regression analysis and its underlying assumptions. Furthermore, it discusses results of the analysis. The final section concludes.

2 LITERATURE REVIEW

Even though this study focuses on determinants of industrialization in SSA, the dependent variable is not industrialization. Instead, I use manufacturing share in GDP in 2012. There are two reasons for using this dependent variable. First, data for many sub-Saharan countries is not very accurate and is therefore unsuitable to calculate year-on-year changes. Second, on average, SSA has been deindustrializing in the 21st century. Therefore, it makes better sense to use manufacturing share in GDP in 2012 as the dependent variable because if general determinants of industrialization identified in previous studies are relevant also for SSA, then, theoretically, economies with more developed determinants (i.e. explanatory variables) should have larger manufacturing share in GDP. Data on manufacturing (ISIC D) share in GDP in 2012 comes from UN (2014) National Accounts Main Aggregates Database.

There are eight independent variables used in this study: trade openness; infrastructure; institutions; human capital; physical capital; natural resources rents; size of the economy and latitude. Because data availability is poor, the independent variables (apart from latitude) are averaged by country over the 2000 – 2011 period.³ This also helps to reduce data volatility that might undermine the analysis.

Relations between trade openness and industrialization (and also economic growth) used to be a controversial topic. However, the currently prevailing paradigm holds that greater trade openness leads to faster industrialization (and higher growth) because it allows developing countries to import know-how and exploit global demand (Lin 2012). This is confirmed by empirical studies (Guadagno 2012) and, furthermore, there are also examples of successful export-led industrialization in East Asia (e.g. China, South Korea). Nevertheless, dissenting opinion exists. Prebisch (1950) and his dependency school successors argue that in order to industrialize, developing countries need to adopt import-substitution (i.e. protectionism). Many sub-Saharan countries followed this strategy after independence and, indeed, manufacturing share in GDP increased notably. *“But, the industries they created were frequently uncompetitive and unsustainable and efforts to spur industrial development in Africa largely vanished with the economic collapses and adjustment programmes of the 1980 and 1990s. Since the middle of the 1980s Africa has deindustrialised...”* (Page 2012, p. 95). Therefore, given these facts, the relation between trade openness and manufacturing share in GDP in this study is expected to be positive. Trade openness is measured as the sum of exports and imports of goods and services as a percentage of GDP. Data is sourced from the World Development Indicators (WDI) database produced by the World Bank Group (WBG 2014).

Infrastructure has always been considered as a key determinant of industrialization (Rostow 1959, Page 2012). Infrastructure is necessary *“...to permit an*

³ However, data on infrastructure and institutions is missing for the year 2011 and 2001, respectively.

economical national market to be created and to allow natural resources to be productively exploited...” (Rostow 1959, p. 5). However, in SSA there is a huge infrastructure gap (Foster and Briceno-Garmendia 2010). Considering the magnitude of this problem African Development Bank (AfDB) has created African Infrastructure Development Index (AIDI) to monitor status and progress in this field. Such composite index is ideal for this study because it takes into account various types of infrastructure (transport, electricity, information and communication technologies, water and sanitation).⁴ Even though positive relation between infrastructure (measured by the AIDI) and manufacturing share in GDP is expected, results might be possibly biased by the existence of special economic zones (SEZ) in SSA. Theoretically, these geographically limited areas should have (among other things) perfect infrastructure in order to attract investors. Therefore, large-scale manufacturing activities might concentrate in SEZ while ignoring the infrastructure in the rest of the country (especially if products are destined for export). However, recently conducted research concludes that “... *economic zone programs in Africa have, by and large, failed to deliver significant benefits to date.*” (Farole 2011, p. 239). It seems, therefore, plausible for this study to ignore the effects of SEZ in SSA.⁵

There is a strong consensus among economists that quality of institutions has a significant impact on economic growth and development (Fagerberg and Srholec 2008, Acemoglu and Robinson 2012). Moreover, it also has an impact on industrialization (Lin 2012; Harrison and Rodriguez-Clare 2010). “*The Industrial Revolution has still not spread to Africa because that continent has experienced a long vicious circle of the persistence and re-creation of extractive political and economic institutions.*” (Acemoglu and Robinson 2012, p. 116). Manufacturers in countries with weak institutions have to undergo considerable risks and higher costs of running a business. Therefore, weak institutions present a constraint to expansion and development of manufacturing sector. In this study, following Siba (2007), Rule of Law (RoL) index from the World Governance Indicators (WGI) database produced by Kaufmann, Kraay and Mastruzzi (2010) is used as a measure of institutional quality. The RoL index captures “*perceptions of the extent to which agents have confidence in and abide by the rules of society, and in particular the quality of contract enforcement, property rights, the police, and the courts, as well as the likelihood of crime and violence.*” (Ibid., p. 4).⁶ Even though the perception-based nature of the index is disadvantageous, I believe it is a good proxy for institutional quality in this study because it covers business environment factors (e.g. contract enforcement, property rights) that are

⁴ The AIDI takes values between 0 to 100; higher score indicates better infrastructure. For more details about AIDI, see AfDB (2013).

⁵ It should be noted, however, that recent Chinese efforts to set up several new SEZs in SSA might substantially change the situation in the near future (Bräutigam 2011).

⁶ The RoL index takes values between -2.5 to 2.5; higher score indicates better rule of law. For more details about the index, see Kaufmann, Kraay and Mastruzzi (2010).

exceptionally important for entrepreneurial activities in manufacturing industry. The relation between the RoL index and manufacturing share in GDP is expected to be positive.

Development economists also agree about the importance of capital (both human and physical) for the process of industrialization and economic growth (Oketch 2006). Industrialization is faster in economies with higher levels of skill and knowledge in the population (Guadagno 2012, Ramachandran and Shah 2007). Temple and Voth (1998, p. 1360) conclude that *“higher levels of human capital lower the cost of adopting advanced techniques, increase their diffusion, and so the growth of the manufacturing sector is naturally accompanied by equipment investment.”* Unfortunately, quality of human capital is another area in which SSA lags behind (Page 2012). To measure the quality of human capital in sub-Saharan countries, Education index produced by Mo Ibrahim Foundation is used (Mo Ibrahim Foundation 2013). The index reflects multiple factors (both quantitative and qualitative), so it seems suitable for this study.⁷

Regarding physical capital, insufficient rate of capital accumulation has been considered as the main obstacle to industrialization and economic growth since the beginning of development economics (Nurkse 1953). For example, in a two-sector surplus labor model of Lewis (1954), additional capital increases labor productivity in industrial sector (i.e. manufacturing). Subsequently, manufacturers earn greater profits through higher labor productivity. They reinvest the profits (i.e. accumulate capital) and the manufacturing sector expands. Ideally, capital formation rate would be used as a measure of the capital accumulation. However, reliable and comparable data is not available. Therefore, considering the fact that domestic investment capacity of poor countries is relatively low, net inflows of foreign direct investment (FDI) as a percentage of GDP is used as a proxy. FDI presents a great potential for rapid capital accumulation in the globalized world economy. In addition, FDI is characterized by several positive side effects (e.g. transfers of technology and know-how). Developing countries are thus liberalizing restrictions on FDI inflows in order to attract as much FDI as possible (Noorbakhsh, Paloni and Youssef 2001). Data on the FDI net inflows as a percentage of GDP is sourced from the WBG’s WDI database. The effects of both human capital (measured by the Education index) and physical capital accumulation (measured by the FDI net inflows) on the dependent variable are expected to be positive.

SSA is richly endowed with an array of natural resources. This fact cannot be ignored because mining industries are of great importance in many sub-Saharan

⁷ The Education index takes values between 0 to 100; higher score indicates better system of education. The index comprises seven factors: Education Provision and Quality; Educational System Quality; Ratio of Teachers to Pupils in Primary School; Primary School Completion; Progression to Secondary School; Tertiary Enrolment; Literacy. For more details about the index, see Mo Ibrahim Foundation (2013).

economies. Theoretically, this might have a negative impact on the dependent variable in this study through effects of Dutch disease (Corden and Neary 1982). *“Dutch disease is a market failure that affects almost all developing countries and may permanently obstruct their industrialization, since the market converges on a long term equilibrium exchange rate that is caused by this disease.”* (Bresser-Pereira 2008, p. 51). So, the main effect of the Dutch disease is a long-term appreciation of domestic currency. International competitiveness of manufacturing industries drops and, therefore, manufacturers cannot take full advantage of the global demand. However, the condition for the Dutch disease to occur is a large and successful export-oriented mining sector that plays a vital role in domestic economy. Therefore, as a measure of mining sector importance, total natural resources rents as a percentage of GDP (sourced from the WBG's WDI database) are used. This indicator is calculated as the difference between the price of a commodity and the average cost of producing it, multiplied by the quantities extracted. The assumption is made that all mining industries in SSA are export-oriented because even the most developed sub-Saharan countries with significant mining sector (e.g. Botswana or South Africa) export the extracted natural resources.

The last two explanatory variables used in this study are control variables. Regarding size of the economy, small domestic market might theoretically present an obstacle to economic growth and manufacturing sector expansion. For instance, Nurkse (1953, p. 7) argues: *“... small size of a country's market can discourage, or even prohibit, the profitable application of modern capital equipment by any individual entrepreneur in any particular industry.”* Furthermore, Guadagno (2012) found a statistically significant positive relationship between size of the economy (measured by logarithm of population) and industrialization. Therefore, positive relationship is also expected in this study. Following the literature, size of the economy is captured by the logarithm of population (i.e. all residents regardless of their legal status or citizenship) and data is sourced from the WBG's WDI database.

Latitude is often used as a control variable in studies concerned with Africa. I include the latitude (in absolute value) so that geographical factors are also taken into account. Scholars argue that countries closer to the equator have difficult conditions (i.e. tropical climate, disease environment etc.) that impact economic development, quality of institutions etc. (La Porta et al. 1999, Siba 2007). Generally, these countries have also less productive agriculture (Sachs 2001). Therefore, it is possible (in Ricardian view) that countries closer to the equator might develop other sectors than agriculture. Paradoxically, it might be the manufacturing sector (especially in the case of resource-poor countries). Since the relationship between latitude and manufacturing share in GDP is theoretically unclear, I make no predictions about the coefficient sign of this variable. Values of the latitude indicator represent the center point of a country and are expressed in degrees. Data is sourced from CIA (2014).

Since industrialization is a complex process, there are even more determinants identified in previous studies. However, these cannot be included in this analysis because there is a lack of reliable data for too many sub-Saharan countries. Therefore, two important omitted variables in this study are exchange rate movements (Rodrik 2008) and labor productivity in agricultural sector (Rostow 1959).

The regression sample includes 44 sub-Saharan countries selected according to data availability for the relevant variables. Among the excluded countries are Sudan, South Sudan, Somalia, Djibouti and DR Congo.⁸

3 EMPIRICAL ANALYSIS

The model used in the present analysis takes the following form:

$$\text{MSGDP} = \beta_0 + \beta_1\text{TO} + \beta_2\text{I} + \beta_3\text{RL} + \beta_4\text{E} + \beta_5\text{NRR} + \beta_6\text{FDI} + \beta_7\text{L} + \beta_8\text{SE} + \varepsilon$$

- MSGDP = manufacturing share in GDP in 2012,
- TO = trade openness,
- I = infrastructure,
- RL = rule of law,
- E = education,
- NRR = natural resources rents,
- FDI = foreign direct investment,
- L = latitude,
- SE = size of the economy.

Table 1: Descriptive statistics of the variables

<i>Variable</i>	<i>Obs.</i>	<i>Mean</i>	<i>Std dev.</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Manufacturing share in GDP	44	9.368	6.532	0.190	41.450
Trade openness	44	80.092	38.972	35.956	227.301
Infrastructure	44	15.960	12.866	2.534	64.311
Rule of law	44	-0.665	0.600	-1.713	0.953
Education	44	47.316	15.891	22.299	94.198
Nat. resources rents	44	15.002	17.574	0.008	78.039
FDI	43	5.217	5.247	0.157	27.411
Latitude	44	11.949	7.606	1.000	29.500
Population (log of)	44	15.583	1.565	11.346	18.773

Source: WBG’s WDI database, AfDB (2013), WBG’s WGI database, Mo Ibrahim Foundation (2013), CIA (2014). Author’s calculations.

⁸ Gambia is excluded from regressions 1 and 2 because of missing data on FDI.

Descriptive statistics of the variables are in table 1.

In the first regression, significant relationships are found to exist between trade openness, natural resources rents and FDI (table 2). However, the coefficient for FDI has an opposite sign to what is predicted by the theory. The same applies for education and rule of law which are, however, not statistically significant. The inconsistency with the theory may be due to several reasons. First, a check for possible outliers is performed.

Table 2: Regressions for manufacturing share in GDP

<i>Dependent variable: Manufacturing share in GDP (2012)</i>				
<i>Regression no.</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Trade openness	0.140*** (0.038)	0.082*** (0.027)	0.043* (0.025)	0.036 (0.038)
Infrastructure	0.121 (0.122)	0.216** (0.081)	0.059 (0.059)	0.146 (0.101)
Rule of law	-0.489 (1.753)	0.674 (1.159)	-0.113 (1.231)	-0.398 (1.289)
Education	-0.156 (0.106)	-0.196*** (0.070)	-	-
Nat. resources rents	-0.245*** (0.076)	-0.170*** (0.051)	-0.152*** (0.054)	-0.126* (0.064)
FDI	-0.397* (0.200)	-0.185 (0.135)	-	-
Latitude	0.004 (0.145)	-0.063 (0.096)	0.053 (0.095)	0.040 (0.116)
Population (log of)	0.676 (0.715)	0.918* (0.469)	1.034** (0.483)	1.165** (0.540)
Constant	-1.488 (12.952)	-1.580 (8.467)	-10.188 (8.601)	-13.323 (9.778)
Observations	43	42	43	39
Adjusted R ²	0.38	0.42	0.29	0.19

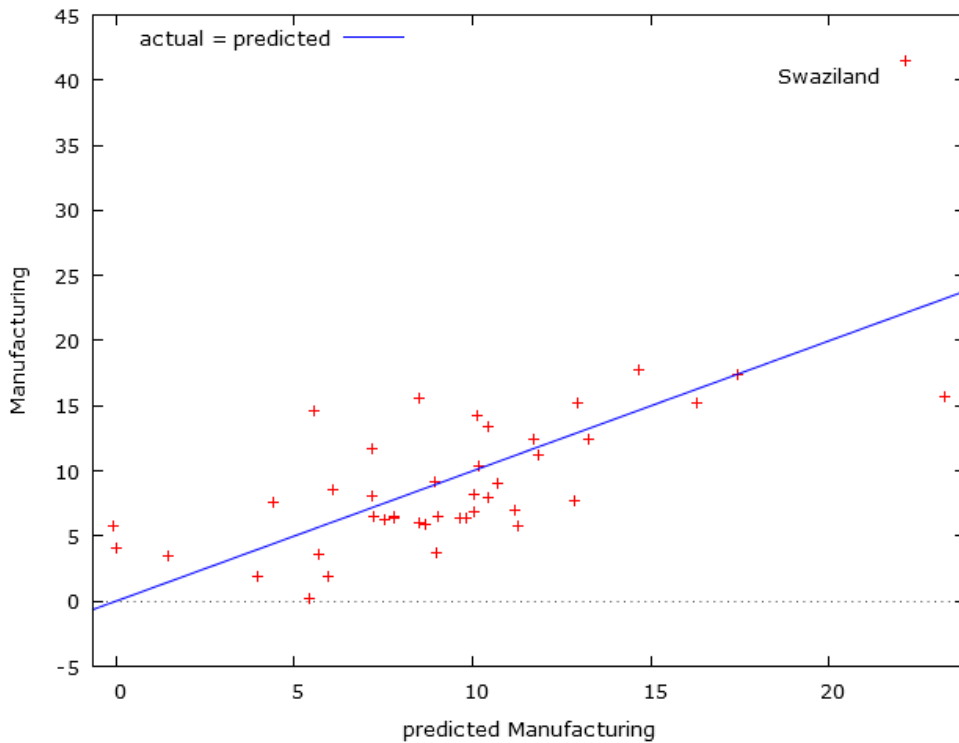
Note: *** significant at 1% level, ** significant at 5% level, * significant at 10% level; standard errors in parentheses.

Source: Author's calculations using Gretl 1.9.8.

As can be seen from actual vs. fitted plot (figure 1), Swaziland might be considered as an obvious outlier. It is the only observation with a residual in excess of 2.5 standard errors and it has by far the highest DFFITS (difference in fit, standardized) value (4.5) suggesting that it should be removed from the sample. However, it cannot

be removed until its unusually high value of the dependent variable (given the values of explanatory variables) is explained.

Figure 1: Actual vs. fitted plot

Source: Author's calculations using Gretl 1.9.8.

Swaziland's manufacturing share in GDP was 41.45% in 2012. The sample countries' (Swaziland excluded) average value of manufacturing share in GDP was only 8.62% (median 7.54%) in the same year.⁹ How can this anomaly be explained? According to the UN Statistics Division data, Swaziland's manufacturing sector was booming in the second half of the 1980s. Its share in GDP climbed to nearly 37% in 1989. This was, however, caused by political reasons. The apartheid regime of South Africa was affected by international sanctions and partial relocation of local manufacturing industries to Swaziland allowed the regime to circumvent the sanctions (WEN 2007). Because Swaziland is a small state (about 1 million inhabitants), partial relocation of South African manufacturing industries significantly increased Swaziland's manufacturing share in GDP. Despite the removal of the sanctions in the early 1990s, manufacturing industries have remained in Swaziland. Since the

⁹ Even in China, the so-called "factory of the world", the manufacturing share in GDP was "only" 31.09%.

Swaziland's overgrown manufacturing sector arose for political reasons that had nothing to do with the determinants of industrialization, Swaziland can be removed from the sample.

In the second regression (without Swaziland) in table 2, significant relationships are found for trade openness, infrastructure, education, natural resources rents and size of the economy (measured by the log of population). The FDI coefficient, though insignificant, retains its negative sign. Moreover, education not only retains its negative sign, but it is statistically significant. Since there are no more obvious outliers, both variables deserve closer investigation in order to explain the unexpected coefficient signs.

Regarding FDI, the problem lies in SSA's rich natural resources endowment. According to UNCTAD (2005), FDI inflows to Africa are mostly concentrated in primary sectors. Moreover, Asiedu (2005) argues that countries in SSA that are endowed with natural resources attract relatively more FDI. Mining industry is extremely capital-intensive and, therefore, FDI inflows in manufacturing industries (and other non-primary sectors) of richly endowed sub-Saharan countries are relatively marginal compared to FDI inflows in primary sectors. The aggregated FDI net inflows data used in this study does not take this fact into account and causes the results to be deceptive. To overcome this problem, FDI net inflows data excluding primary (or mining) sector should be used. However, such disaggregated data is not available for the sample countries. Because there is no other suitable proxy variable measuring capital accumulation in non-primary sectors, the FDI variable will be completely dropped from further regressions.¹⁰

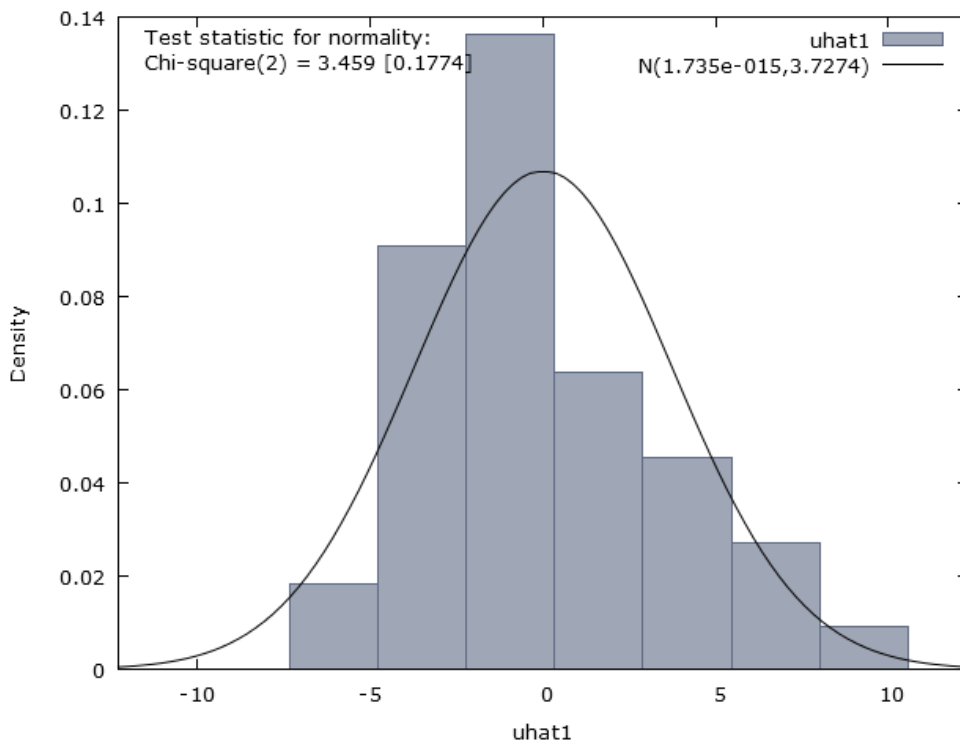
The negative coefficient sign for education is also inconsistent with the theory because, as was already mentioned, industrialization is faster in countries with higher levels of human capital. On the other hand, higher levels of human capital correspond with higher labor costs and that might pose a problem because the presented model does not control for average labor costs. Yet the labor costs are especially important for development of labor-intensive manufacturing that is so desirable considering the current stage of economic development in many sub-Saharan countries. Unfortunately, average labor costs (preferably in manufacturing) variable cannot be included in the model because the required data is not available (with the exception of a few countries). As in the case of FDI, education will be completely dropped from further regressions. Therefore, the equation for the third regression is:

$$\text{MSGDP} = \beta_0 + \beta_1\text{TO} + \beta_2\text{I} + \beta_3\text{RL} + \beta_4\text{NRR} + \beta_5\text{L} + \beta_6\text{SE} + \varepsilon$$

¹⁰ Using a different aggregated FDI variable, specifically FDI stocks sourced from WBG, results in similar outcomes (not reported here), thus supporting the above claim. The variable is statistically significant and retains its negative sign.

There are three statistically significant variables in the third regression (table 2): trade openness (significant at 10%), natural resources rents (significant at 1%) and size of the economy (significant at 5%). All coefficients have correct signs except for the rule of law variable that remains insignificant in all specifications. T-statistics suggests that removing the rule of law variable from the equation might improve the model, but the results (not reported here) are, as a matter of fact, almost identical (except for slight improvement in adjusted R^2). The question is whether the institutional quality (measured by the RoL index) is actually not a determinant of industrialization in SSA or whether the RoL index is just a wrong proxy for the institutional quality. At this point it should be recalled that the index is perception-based in its nature and, therefore, it does not necessarily capture the objective reality. Unfortunately, it is the only relatively complex measure of institutional quality available for all the sample countries. In any case, further research in this regard is desirable.

Figure 2: Normality of residuals

Source: Author's calculations using Gretl 1.9.8.

Adjusted R^2 for the third regression is 0.29. The hypothesis of normally distributed residuals cannot be rejected (figure 2). Based on the results of White and Breusch-Pagan tests, the hypothesis of absence of heteroskedasticity also cannot be

rejected (table 3). Finally, variance inflation factors do not indicate problems of multicollinearity (table 4), so the Gauss-Markov assumptions are met.

In conclusion, it is confirmed from the third regression analysis that sub-Saharan countries have relatively larger manufacturing share in GDP if they:

- a) are more involved in international trade,
- b) are relatively less dependent on natural resources rents (i.e. mining sector is relatively smaller, less profitable or both),
- c) have larger domestic market.

This paper thus provides further evidence in favor of the export-led industrialization. However, Lin (2012) argues that countries pursuing trade openness policies should reduce trade barriers specifically in those sectors in which they have comparative advantages. It is, therefore, necessary for any government to identify comparative advantages before pursuing trade openness policies.

Table 3: Tests for heteroskedasticity

<i>White's test for heteroskedasticity</i>
Null hypothesis: heteroskedasticity not present
Test statistic: LM = 27.3495
with p-value = $P(\text{Chi-square}(27) > 27.3495) = 0.445063$
<i>Breusch-Pagan test for heteroskedasticity</i>
Null hypothesis: heteroskedasticity not present
Test statistic: LM = 4.21238
with p-value = $P(\text{Chi-square}(6) > 4.21238) = 0.64796$

Source: Author's calculations using Gretl 1.9.8.

Since sub-Saharan economies with higher natural resources rents tend to have smaller manufacturing share in GDP, governments should consider how to protect manufacturers from the adverse effects of the Dutch disease. There are several options how to do this. Nevertheless, "... *the neutralization of the Dutch disease always involves managing the exchange rate.*" (Bresser-Pereira 2008, p. 57). Any solution must be country-specific. Furthermore, it should also be taken into account that natural resources rents are often linked with other negative effects apart from the Dutch disease (rent seeking, corruption etc.).

The results also confirm the previous findings about a positive relationship between size of the economy and manufacturing sector size. Sub-Saharan countries are thus not an exception in this regard.

Table 4: Variance inflation factors

Variance Inflation Factors	
Minimum possible value = 1.0	
Values > 10.0 may indicate a collinearity problem	
Trade_openness	2.667
Infrastructure	1.807
Rule_of_law	1.726
NResources_rent	2.803
Latitude	1.516
l_population	1.765

Source: Author's calculations using Gretl 1.9.8.

Surprisingly, infrastructure, though with a positive coefficient sign, does not have a significant relationship with the dependent variable in the third regression. The same applies for latitude. However, even though there are no obvious outliers (after the removal of Swaziland), influential observations analysis indicates four leverage points that have influence on the parameter estimates (Equatorial Guinea, Lesotho, Seychelles and South Africa). Therefore, in order to deal with these influential cases, fourth regression without the above mentioned observations is also included in the study.

As can be seen from table 2, natural resources rents and size of the economy remain statistically significant (at 10% and 5% respectively) in the fourth regression. However, trade openness loses its significance. Latitude, infrastructure and rule of law remain insignificant. This does not have to necessarily mean that there are no relations between these determinants and the manufacturing share in GDP in SSA. Since all the determinants are predicted by the theory, they should not be removed from the regression equation. As was already mentioned, economic data on Africa are less reliable and there are also some omitted variables. Therefore, all results of this paper should be seen as preliminary because of data and methodology limitations. We definitely require more empirical studies as well as qualitative research regarding determinants of industrialization in SSA.

4 CONCLUSIONS

The aim of this paper was to test the determinants of industrialization identified in previous studies on a sample of sub-Saharan countries (selected as per data availability). We used manufacturing share in GDP in 2012 as the dependent variable in the cross-sectional regressions. Independent variables included in this study are trade openness, infrastructure, institutions, human capital, physical capital, natural resources rents, size of the economy and latitude. These variables (apart from latitude) are averaged by country over the 2000-2011 period. Both size of the economy and latitude are the control variables of this analysis.

The results indicate that manufacturing share in GDP is larger in those sub-Saharan countries that pursue trade openness policies, are relatively less dependent on natural resources rents (as defined by WBG) and have larger domestic market. Pursuing trade openness policies that allow countries to import know-how and exploit global demand help manufacturing activities to expand. A high level of independence from natural resources rents provides a partial protection from the adverse effects of the Dutch disease and, therefore, it creates a favorable economic environment for manufacturers. Finally, larger domestic market presents more opportunities for manufacturing activities (especially on a large scale). All the above mentioned factors contribute to industrialization in general and this paper confirms those results also for SSA. Statistical significance of trade openness, however, vanishes in robust regressions.

The analysis does not show statistically significant relationships between the dependent variable and infrastructure, rule of law and latitude. Both physical capital accumulation (proxied by the net FDI inflows) and quality of human capital (measured by the education index) had to be dropped from the model. In order to include them, disaggregated FDI data and data on labor costs would be required.

It should be stressed that limited availability and poor quality of data regarding many sub-Saharan countries make any research in this field difficult. Even though much has been done in order to improve statistical database (e.g. the newly created infrastructure index by AfDB), there is still much room for improvements. Therefore, considering data and methodology limitations of this study, all results should be taken as preliminary. Further research on the actual determinants of industrialization in SSA is needed.

REFERENCES:

1. ACEMOGLU, D. – ROBINSON, J. A. (2012): *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. New York: Crown, 2012. 544 pp. ISBN 978-0307719218.
2. AFDB. (2013): The Africa Infrastructure Development Index (AIDI) [Online.] In *African development Bank Group*, 2013. [Cited 22.8.2014.] Available online: <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Economic_Brief_-_The_Africa_Infrastructure_Development_Index.pdf>.
3. ASIEDU, E. (2005): Foreign Direct Investment in Africa: The Role of Natural Resources, Market Size, Government Policy, Institutions and Political Instability. [Online.] In *WIDER Research Paper*, 2005, No. 24, pp. 1-15. [Cited 12.10.2014.] Available online: <http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/research-papers/2005/en_GB/rp2005-24/>.
4. BRÄUTIGAM, D. (2011): African Shenzhen: China's special economic zones in Africa. In *Journal of Modern African Studies*, 2011, Vol. 49, No. 1, pp. 27-54.

5. BRESSER-PEREIRA, L. C. (2008): The Dutch Disease and Its Neutralization: A Ricardian Approach. In *Revista de Economia Politica*, 2008, Vol. 28, No. 1, pp. 47-71.
6. CHANDRA, V. – LIN, J. Y. – WANG, Y. (2012): Leading Dragons Phenomenon: New Opportunities for Catch-Up in Low-Income Countries. [Online.] In *Policy Research Working Paper 6000*, 2012, No. 1, pp. 1-58. [Cited 22.8.2014.] Available online: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2012/03/15/000158349_20120315164328/Rendered/PDF/WPS6000.pdf>.
7. CIA. (2014): Field Listing: Geographic Coordinates. [Online.] In *The World Factbook*, 2014. [Cited 19.8.2014.] Available online: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2011.html>>.
8. CORDEN W. M. – NEARY J. P. (1982): Booming Sector and De-industrialisation in a Small Open Economy. In *The Economic Journal*, 1982, Vol. 92, No. 368, pp. 825-848.
9. FAGERBERG, J. – SRHOLEC, M. (2008), National innovation systems, capabilities and economic development. In *Research Policy*, 2008, Vol. 37, No. 9, pp. 1417-1435.
10. FAROLE, T. (2011): *Special Economic Zones in Africa : Comparing Performance and Learning from Global Experience*. Washington: World Bank, 2011. 299 pp. ISBN 978-0-8213-8639-2.
11. FOSTER, V – BRICENO-GARMENDIA, C. (2010): *Africa's Infrastructure: A Time for Transformation*. Washington: World Bank, 2010. 355 pp. ISBN 978-0-8213-8083-3.
12. GUADAGNO, F. (2012): The Determinants of Industrialization in Developing Countries, 1960-2005. [Online.] In *All Locations Management*, 2012. [Cited. 25.8.2014.] Available online: <<http://www.aomevents.com/media/files/ISS%202012/ISS%20Session%209/Guadagno.pdf>>.
13. HARRISON, A. – RODRÍGUEZ-CLARE, A. (2010): Trade, Foreign Investment, and Industrial Policy for Developing Countries. In *Handbook of Development Economics*, 2010, No. 5, pp. 4039-4214. Amsterdam: North-Holland, 2010. ISBN 978-0-444-52944-2.
14. KAUFMANN, D. – KRAAY, A. – MASTRUZZI, M. (2010): The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. [Online.] In *World Bank Policy Research Working Paper*, 2010, No. 5430, pp. 1-29. [Cited 20.8.2014.] Available online: <<http://ssrn.com/abstract=1682130>>.
15. LA PORTA, R. et al. (1999): The Quality of Government. In *Journal of Law, Economics & Organization*, 1999, Vol. 15, No. 1, pp. 222-279.
16. LEWIS, A. W. (1954): Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. In *The Manchester School*, 1954, Vol. 22, No. 2, pp. 139-191.

17. LIN, J. Y. (2012): *New Structural Economics. A Framework for Rethinking Development and Policy*. Washington: World Bank, 2012. 371 pp. ISBN 978-0-8213-8957-7.
18. MO IBRAHIM FOUNDATION. (2013): Ibrahim index of African governance: Data report. [Online.] In *Mo Ibrahim Foundation*, 2013. [Cited 16.8.2014.] Available online: <<http://www.moibrahimfoundation.org/downloads/2013/2013-IIAG-data-report.pdf>>.
19. NOORBAKHSI, F. – PALONI, A. – YOUSSEF, A. (2001): Human Capital and FDI Inflows to Developing Countries: New Empirical Evidence. In *World Development*, 2001, Vol. 29, No. 9, pp. 1593-1610.
20. NURKSE, R. (1953): *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*. Oxford: Basil Blackwell, 1953. 163 pp.
21. OKETCH, M. (2006): Determinants of human capital formation and economic growth of African countries. In *Economics of Education Review*, 2006, Vol. 25, No. 5, pp. 554-564.
22. PAGE, J. (2012): Can Africa Industrialize? In *Journal of African Economies*, 2012, Vol. 21, Supplement 2, pp. 86-125.
23. PREBISCH, R. (1950): *The Economic development of Latin America and its principal problems*. New York: Lake Success, 1950. 59 pp.
24. RAMACHANDRAN, V. – SHAH, M. (2007): Why Are There So Few Black-Owned Firms in Africa? Preliminary Results from Enterprise Survey Data. [Online.] In *Center for Global Development Working Paper*, 2007, No. 104, pp. 1-24. [Cited 22.8.2014.] Available online: <http://www.cgdev.org/files/12095_file_Black_Firms_January_9_2007.pdf>.
25. RODRIK D. (2008): The Real Exchange Rate and Economic Growth. In *Brookings Papers on Economic Activity*, 2008, Vol. 39, No. 2, pp. 365-439.
26. ROSTOW, W. W. (1959): The Stages of Economic Growth. In *The Economic History Review, New Series*, 1959, Vol. 12, No. 1, pp. 1-16.
27. SACHS, J. (2001): Tropical Underdevelopment. In *NBER Working Paper*, 2001, No. 8119, pp. 1-34. [Cited 25.8.2014.] Available online: <<https://www.nber.org/papers/w8119>>.
28. SIBA, E. G. (2007): Determinants of Institutional Quality in Sub-Saharan African Countries. [Online.] In *International Conference on African Development Archives*. Michigan: Center for African Development Policy Research, 2007, pp. 1-38. [Cited 24.8.2014.] Available online: <http://scholarworks.wmich.edu/africancenter_icad_archive/111/>.
29. SZIRMAI, A. (2012): Industrialisation as an engine of growth in developing countries, 1950–2005. In *Structural Change and Economic Dynamics*, 2012, Vol. 23, No. 4, pp. 406-420.

30. TEMPLE, J. – VOTH, H. J. (1998): Human capital, equipment investment, and industrialization. In *European Economic Review*, 1998, Vol. 42, No. 7, pp. 1343-1362.
31. UN. (2014): National Accounts Main Aggregates Database. [Online.] In *UNSTATS*, 2014. [Cited 17.8.2014.] Available online: <<http://unstats.un.org/unsd/snaama/selbasicFast.asp>>.
32. UNCTAD. (2005): *Economic Development in Africa – Rethinking the Role of Foreign Direct Investment*. [Online.] New York and Geneva: United Nations, 2005. 106 pp. [Cited 12.10.2014.] Available online: <http://unctad.org/en/docs/gdsafrica20051_en.pdf>.
33. WBG. (2014): World Development Indicators. [Online.] In *The World Bank*, 2014. [Cited 18.8.2014.] Available online: <<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>>.
34. WEN. (2007): Swaziland. [Online.] In *Encyclopedia.com*, 2007. [Cited 27.8.2014.] Available online: <<http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-2586700126.html>>.

DETERMINANTY PRIAMÝCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ: AKÝ JE VÝZNAM DEMOKRACIE?

DETERMINANTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT: DOES DEMOCRACY MATTER?

Hasan Farazmand¹
Mahvash Moradi²

Prílev priamych zahraničných investícií umožňuje mnohým štátom využívať príležitosti, ktoré by inak nemali. Existuje veľa faktorov, ktoré sa považujú za determinanty priamych zahraničných investícií. Medzi ekonómami však nepanuje konsenzus o tom, ktoré z týchto faktorov sú kľúčové. V predkladanom článku analyzujeme údaje o PZI piatich ázijských rozvojových štátov za obdobie 1990-2012, pričom s použitím viacerých ekonometrických metód identifikujeme hlavné determinanty prílevu priamych zahraničných investícií. Výsledky ukazujú, že demokratickosť režimu pozitívne ovplyvňuje rozhodovanie investorov o umiestnení kapitálu. Prichádzame tiež k záveru, že podiel PZI na hrubom domácom produkte je pozitívne korelovaný s nízkou korupciou, nízkou infláciou, vysokou otvorenosťou ekonomiky, vysokou mierou gramotnosti a dobrou infraštruktúrou.

Kľúčové slová: priame zahraničné investície, demokracia, panelová analýza dát.

Having access to foreign investment allows a country to acquire opportunities that otherwise could not be had. Many factors are important for attracting

¹ Hasan Farazmand, Ph.D. Department of Economics, Shahid Chamran University, P.O. Box 61357-43337, Ahvaz, Iran, e-mail: hfarazmand@scu.ac.ir.

Hasan Farazmand is currently associate professor at the Department of Economics, Shahid Chamran University of Ahvaz, Iran. He teaches microeconomics, international trade and economics of the public sector. He received his MA in economics from Shahid Beheshti University in Teheran and obtained Ph.D. from Isfahan University, Iran. He has published more than 45 papers in international journals, Iranian journals, and conferences, mainly dealing with microeconomic topics. He also worked as the President of Department of Economics at the Shahid Chamran University – one of the biggest state universities in Iran – for several years.

² Mahvash Moradi. Department of Economics, Shahid Chamran University, P.O. Box 61357-43337, Ahvaz, Iran, e-mail: moradi.mahvash67@gmail.com.

Mahvash Moradi is a Ph.D. student at the Department of Economics, Shahid Chamran University in Iran.

investment in developing countries, but there has been only a limited consensus on which factors play an unambiguous role. Using different econometric techniques for a data sample of 5 Asian developing countries and the period 1990 to 2012, we identify those factors that matter the most for explaining flows of foreign direct investment. Our results show that democracy positively affects investors' decisions about where to locate capital. Also, we find that foreign direct investment measured by share on GDP is significantly associated with low corruption and inflation and high openness, literacy rate and infrastructure.

Key words: foreign direct investment, democracy, panel data.

JEL: C33, F21

1 INTRODUCTION

The past two decades have witnessed a substantial increase in the stock of foreign direct investment (FDI) around the world. In developing countries alone, the stock of FDI increased from about \$10 billion in 1986 to over \$99 billion in 1995 (UNCTAD 1997). However, a part of the FDI goes to developing democratic countries, while another part flows to developing autocratic states. This phenomenon has led scholars and policymakers to ask themselves an interesting question: "Does democracy facilitate foreign direct investment or does it hinder it?" To answer this question two perspectives exist about how democracy affects FDI. On the one hand, democratic institutions may have a positive effect on FDI because democracy provides checks and balances on elected officials, and this in turn reduces arbitrary government intervention, lowers the risk of policy reversal and strengthens property right protection (North and Weingast 1989, Li 2009). Olson (1993) stated that established democracies, through executive constraint and judicial independence, guarantee property rights which create a safe, stable and attractive environment for foreign investors to invest. According to Olson, democracy is more attractive to FDI than autocracy.

On the other hand, multinational corporations may prefer to invest in autocratic countries because of three reasons. First, democratic constraints over elected politicians tend to weaken their oligopolistic or monopolistic positions. Second, these constraints further prevent host governments from offering generous financial and fiscal incentives to foreign investors. Third, broad access to elected officials and wide political participation offer institutionalized avenues through which indigenous businesses can seek protection. In each case, the increased pluralism ensured by democratic institutions generates policy outcomes that reduce the multinational enterprises degree of freedom in the host developing country (Li and Resnick 2003). O'Donnell (1978) specified that investors share better with autocrats than with democratic leaders. Whilst both autocrats and democratic leaders may receive economic benefits from FDI, autocrats face lower constraints than democratic leaders if they choose to protect foreign investors and investments from pressures such as higher wages, labor

protection and unfriendly taxation schemes. According to O'Donnell, autocracy is more attractive to FDI than democracy.

While economic determinants of FDI flows to developing countries have already been analyzed to a considerable degree, it is rather astonishing that the importance of changes in democratic system in host countries has received relatively little attention. Papers like Wheeler and Mody (1992), Hines (1995) and Wei (2000) have studied the correlation between corruption and FDI. Brunetti and Weder (1998) found a negative link between institutional uncertainty and investment. Jun and Singh (1996) inspected the effect of an indicator for political risk on the value of foreign direct investment inflows. However, there is far less literature on FDI-democracy nexus and what is clear in these papers is that no consensus has been obtained about the effect of democracy on FDI. There appear to be three groups in the literature in this regard: those that claim a negative effect, those that claim a positive effect, and those that find no effect.

Asiedu and Lien (2011) argued there are only twelve published articles, which include democracy as a determinant of FDI. For instance, Resnick (2001) and Li and Resnick (2003) found that the level of democracy has a negative impact on foreign capital flows. However, they also found that property rights encourage FDI flows. In contrast, Li and Reuveny (2000) detected that FDI has a positive effect on democracy. Also, Rodrik (1996), Harms and Ursprung (2001), Jensen (2003), Busse (2004), Jakobsen (2006), Jakobsen and De Soysa (2006), Adam and Filippaios (2007) and Busse and Hefeker (2007) found that multinational corporations are more likely to be attracted by countries in which democracy is respected. Oneal (1994), Alesina and Dollar (2000) and Büthe and Milner (2008) did not find a significant relationship between democracy and FDI.

As can be seen there are very few theoretical or empirical papers studying the effect of democratic systems on FDI. Therefore, the overall effect of democracy on FDI has to be determined empirically. This paper tries to investigate the determinants of FDI for five developing countries in years 1990-2012. One of the independent variables used in the research is democracy.

The remainder of this paper is organized as follows. Section 2 offers a brief literature review. Section 3 presents the data used, introduces variables and creates the model. Section 4 contains empirical procedure and results. Finally, section 5 concludes and suggests policy recommendations.

2 LITERATURE REVIEW

As we have already mentioned, numerous economists and hundreds of studies have investigated what factors influence foreign direct investment. However, there have been remarkably few attempts to empirically investigate the role of democratic systems in absorbing FDI. Oneal (1994) as a pioneer of this approach studied how regime characteristics affect FDI. He examined whether foreign firms invest more and

collect more profit in authoritarian countries or in democracies. He found that the relationship between regime type and FDI flows is not statistically significant, and that returns on investment are best in developed democracies. On the other hand, he also showed that returns on investment are greater in authoritarian developing countries than in democratic ones.

Busse (2003) tried to examine empirically the complex relationship between democracy and FDI in a systematic way, using cross-sectional and panel data analysis. The results indicated that, on average, investments by multinationals are significantly higher in democratic countries, thereby refuting the hypothesis that political repression fosters FDI. However, this positive link did not hold for the 1970s. In that period multinational enterprises were much more likely to invest in countries with repressive regimes, and significantly lower political rights of and civil liberties for the population.

Jensen (2003) used both cross-sectional and time-series analysis to investigate determinants of FDI for more than 100 countries and concluded that democratic political systems attract higher levels of FDI inflows both across countries and within countries over time. Democratic countries are more appealing and attract as much as 70 percent more FDI than their authoritarian counterparts.

Busse and Hefeker (2007) explored the linkages among political risk, institutions and foreign direct investment inflows. For a data sample of 83 developing countries covering the period 1984-2003, they identified indicators that matter most for the activities of multinational corporations. The results showed that government stability, internal and external conflict, corruption and ethnic tensions, law and order, democratic accountability of government, and quality of bureaucracy are highly significant determinants of foreign investment inflows.

Asiedu and Lien (2011) examined whether natural resources in host countries alter the relationship between democracy and foreign direct investment. They estimated a linear dynamic panel-data model using data from 112 developing countries over the period 1982–2007. Results showed that the effect of democracy on FDI depends on the importance of natural resources in the host country's exports. Democracy facilitates FDI in countries where the share of natural resources in total exports is low, but has a negative effect on FDI in countries where exports are dominated by natural resources.

Nieman and Thies (2012) attempted to sort out the roles that democracy and property rights play in attracting FDI from 1970 to 2008 through careful theorizing and the use of a non-nested hierarchical modeling strategy. Their theoretical and empirical analyses demonstrated that the effect of property rights on attracting FDI is contingent on democratic institutions. That is, in the absence of democratic institutions, property rights protections actually exert a negative impact on FDI. However, as the level of democratic institutionalization improves, the effect of property rights on FDI becomes increasingly positive.

Mathur and Singh (2013) studied the relationship between foreign direct investment, corruption and democracy. They found foreign investors care about economic freedoms, rather than political freedoms, in making decisions about where to locate capital. Moreover, countries that are more democratic receive less foreign direct investment flows if economic freedoms are not guaranteed. One reason could be that democratizing developing economies are often unable to push through the kind of economic reforms that investors desire due to the presence of competing political interests.

3 MODEL, VARIABLES AND DATA

FDI is a popular subject in international business literature. To date, thousands of statistical and econometric analyses have explored factors, which play a role in explaining FDI. Modeling FDI is a complicated task, because so many variables intervene. From among all possible explanatory variables, many economic phenomena are not quantifiable and data are not available. In this paper we try to give a complete picture of how some important factors can affect FDI. Selection of the explanatory variables has been done on the basis of the existing literature and data availability. Our model takes the following form:

$$FDI_{i,t} = \alpha_i + \gamma_t + \beta_1 Lit_{i,t} + \beta_2 InfR_{i,t} + \beta_3 Opn_{i,t} + \beta_4 Cor_{i,t} + \beta_5 Dem_{i,t} + \beta_6 InfS_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

Variables are expressed across a series of countries ($i=1, \dots, N$) and time periods ($t=1, \dots, T$). The first two terms on the right side of the equation are intercept parameters, which change among the various countries i and years t . They allow for specific effects across countries (α_i) and across time (γ_t). $\varepsilon_{i,t}$ shows random disturbance. As a dependent variable we use FDI net inflows in current US dollars. Explanatory variables include the following:

- Lit – literacy rate,
- InfR – inflation rate,
- Opn – trade openness
- Cor – corruption,
- Dem – democracy, and
- InfS – infrastructure.

Literacy rate: The first independent variable used in our study is literacy. We include it in the regression in order to account for the notion that a higher level of education raises the productivity of capital and thus increases a country's attractiveness for foreign investors. Since the literacy rate as a measure of a country's human capital stock exhibits a strong positive correlation with per capita income, this variable also accounts for the fact that richer economies are better locations for market-seeking FDI (Harms and Ursprung 2001). In a recent paper, Mathur and Singh (2003) used literacy

rate and concluded that it has positive and significant effect on FDI inflows. We expect to find a positive relationship between literacy rate and FDI in our research. Because of data scarcity, we use secondary education enrollment as a proxy for literacy rate.

Inflation rate: It is expected that high inflation rate deters foreign investors, since it affects the country’s overall financial performance and it relates to macroeconomic mismanagement, which inhibits inward FDI. Asiedu and Lien (2011) inferred lower inflation promotes FDI.

Trade openness: This indicator is measured as the sum of exports and imports divided by the country’s gross domestic product. According to our expectations, higher level of trade openness leads to a higher level of FDI inflows. It is likely that economic conditions for a better investment environment may overlap with conditions for a better international trade environment, or simply that trade flows correlate with investment flows (Ng 2010).

Corruption: High levels of corruption have been associated with low exposure to international trade, high tariff levels and dependence on natural resources, while corruption itself tends to slow economic growth and discourage investment (Larrain and Tavares 2004). There is an abundant literature on the effects of corruption on openness, particularly on how higher corruption leads to lower levels of foreign direct investment. Wei (2000) and Smarzynska and Wei (2000) found evidence that American and European investors are indeed averse to corruption in the host countries. Moreover, Mauro (1995) showed evidence that both economic growth and private investment are negatively affected by the extent of corruption.

Table 1: Summary of democracy measures

<i>Paper</i>	<i>Source of democracy measures</i>
Barrow (1994)	Gastil Index of Political Freedoms
Leblang (1996)	Polity II
Jensen (2003)	Polity III
Li and Resnick (2003)	Polity IV
Jakobsen and De Soysa (2006)	Polity IV and Freedom House
Rana and Kebewar (2014)	Polity IV

Source: own investigation.

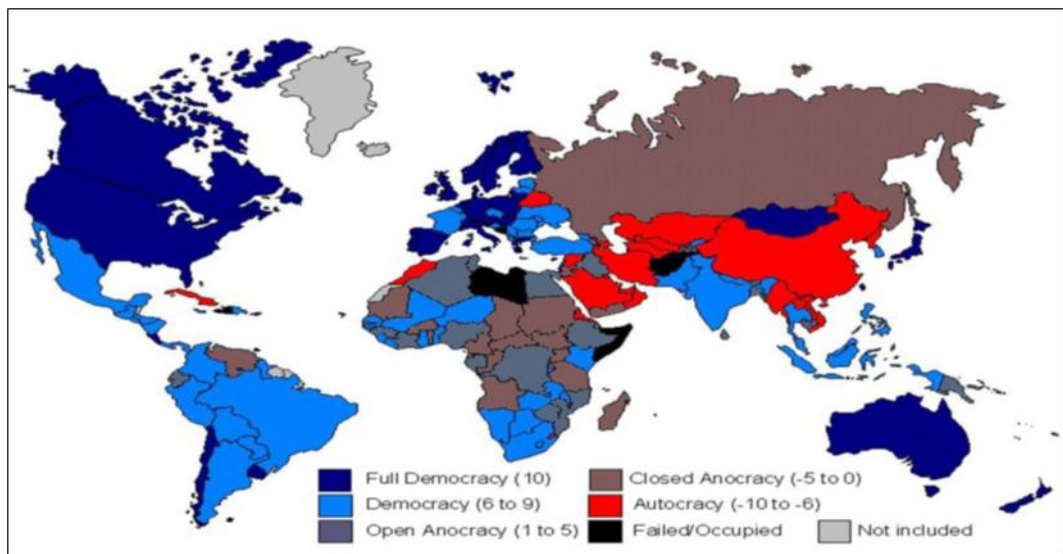
Democracy: While there are many sources that provide ratings on the level of democratization in various countries, it has been argued that none of the measures of democracy is perfect (Asiedu and Lein 2011). For example, Poe and Tate (1994) stated that the Freedom House data on civil and political liberties, which is probably the most utilized data set in the profession, is biased in favor of Christian nations and Western democracies. Casper and Tufis (2003) also cautioned that different measures of

democracy, even those that are highly correlated with each other, might not be interchangeable, and as a result their use in analysis will deliver very different results.

Based on the literature, three common democracy measures exist: The first measure of democracy is derived from the data on political rights published by Freedom House. The second measure is derived from the democracy index published in the Polity IV data set. The third measure is the measure of democracy published in the International Country Risk Guide. Preliminary research shows that Polity Project data is the most commonly used (Table 1). Therefore, following other economists, we use an index derived from the democracy index published by Polity IV.

The Polity IV Project has rated the levels of democracy for each country and year using coded information on the general qualities of political institutions and processes, including executive recruitment, constraints on executive action, and political competition. These ratings have been combined into a single, scaled measure of regime governance: *the Polity score*. The Polity scale ranges from -10 for fully institutionalized autocracy, to +10 for fully institutionalized democracy.

Figure 1: Distribution of governance regimes in the global system

Source: Marshall and Cole (2013).

Infrastructure: Foreign investors prefer economies with a well-developed network of roads, airports, water supply, uninterrupted power supply, telephones, and internet access. Poor infrastructure increases the cost of doing business and reduces the rate of return on investment. Other things held constant, production costs are typically lower in countries with well-developed infrastructure than in countries with poor infrastructure. Countries with good infrastructure are therefore expected to attract more FDI (Onyeiwu 2003). Wheeler and Mody (1992) found that infrastructure quality is an

important variable for developing countries seeking to attract FDI from the United States. Using a self-reinforcing model of FDI, Cheng and Kwan (2000) found support for good infrastructure (density of roads) as a determinant of FDI into 29 Chinese regions. In this paper, we use internet penetration (internet users per 100 people) as a proxy for infrastructure quality. We expect the measure to be positively correlated with FDI.¹

The data used in this paper has been sourced from the World Bank and Polity IV for five developing Asian countries for the period 1990-2012. The five countries are Malaysia, the Philippines, Singapore, Thailand and Turkey. These were the only Asian developing countries with democratic systems (Figure 1) and a general trend of rising FDI in the last two decades.

4 EMPIRICAL PROCEDURE AND RESULTS

The panel data analysis performed in this study consists of four steps. First, the stationarity of data is examined using panel unit root tests. Second, we test for cointegration in panel data employing the panel cointegration test developed by Pedroni (1999 and 2004). Third, Hausman and heteroskedasticity tests are used. Fourth, generalized least squares technique is employed to estimate parameters.

Table 2: Panel unit root tests

<i>Variable</i>	<i>LLC</i>	<i>IPS</i>
FDI	-7.748 (0.000)	-6.485 (0.000)
Lit	-2.081 (0.018)	-1.445 (0.0742)
InfR	-4.565 (0.000)	-6.185 (0.000)
Opn	-4.310 (0.000)	-4.003 (0.000)
Cor	-5.093 (0.000)	-3.518 (0.0002)
InfS	-4.609 (0.000)	-4.334 (0.000)

Note: P values in parentheses.

Source: own estimation.

- ***Panel unit root test***

There is a wide variety of panel unit root tests, such as Breitung (2000), Hadri (2000), Choi (2001), Levin et al. (2002), Im et al. (2003) and a few others. Breitung

¹ See also Mathur and Singh (2013) and Root and Ahmed (1979).

(2000) and Levin et al. (2002) initiated research on the panel unit root testing with heterogeneous dynamics, fixed effects, and an individual specific determinant trend. However, they assumed presence of a homogeneous autoregressive root. Im et al. (2003) introduced between-group panel unit root tests that permit heterogeneity of the autoregressive root. Choi (2001) suggested comparable unit root tests to be performed using the non-parametric Fisher statistic. While a great deal of research has been devoted to the use of unit root tests, the most popular seem to be the approaches of Levin et al. (2002) (LLC) and Im et al. (2003) (IPS).

Table 2 reports results of the LLC and IPS tests. The panel unit root tests provide strong evidence in support of a unit root.¹ As a next step, we proceed to test for cointegration in order to determine whether there is a need to control for a long-run equilibrium relationship in the econometric specifications.

Table 3: Results of the Pedroni test

<i>Within-dimension test statistics</i>		<i>Between-dimension test statistics</i>	
Panel v-statistic	-1.971 (0.0001)	Group ρ-statistic	4.587 (1.000)
Panel ρ-statistic	3.839 (0.999)	Group PP-statistic	-3.619 (0.0001)
Panel PP-statistic	2.365 (0.000)	Group ADF-statistic	-3.552 (0.0002)
Panel ADF-statistic	-3.475 (0.0003)		

Note: P values in parentheses.

Source: own estimation.

- ***Panel cointegration test***

The extensive interest in and the availability of panel data has led to an emphasis on extending various statistical tests to panel data. Recent literature has focused on the examination of cointegration in a panel setting. The most often used tests include Pedroni (1999 and 2004), Kao (1999), and a Fisher-type test using an underlying Johansen methodology (Maddala and Wu 1999). In the present paper we use Pedroni's (1999 and 2004) panel cointegration test.

Pedroni proposed two sets of tests. One is based on the within dimension approach which includes four statistics: v-statistic, ρ-statistic, PP-statistic and ADF-statistic. These statistics essentially pool the autoregressive coefficients across different countries for the unit root tests on the estimated residuals. They take into account common time factors and heterogeneity across countries. The group tests are based on

¹ ADF-Fisher and PP-Fisher tests were also performed. All the tests indicated that the respective variables contain a unit root. Results are available from the authors upon request.

the between dimension approach which includes three statistics: group ρ -statistic, group PP-statistic and group ADF-statistic. These statistics are based on the averages of individual autoregressive coefficients associated with the unit root tests of the residuals for each country in the panel. Table 3 reports both the within and between dimension panel cointegration test statistics. As can be seen from the table, the majority of the statistics significantly reject the null hypothesis of no cointegration.

- **Hausman**

Panel data may have group effects, time effects, or both. These effects are either fixed effect or random effect. A fixed effect model assumes differences in intercepts across groups or time periods, whereas a random effect model explores differences in error variances. The Hausman specification test compares the fixed and random effect models under the null hypothesis of existence of random effect model (Hausman 1978). After performing the Hausman specification test (Table 4), fixed effect model was found to be more suitable than random effect model.

- **Panel Heteroskedasticity**

Before proceeding to the final estimation, a test of dynamic heterogeneity across groups is performed. A possible issue that is of major concern is heterogeneity of the countries included in the data set. It is well known that the presence of heteroskedasticity in the disturbances of an otherwise properly specified linear model leads to consistent but inefficient parameter estimates. As a result, faulty inferences might be drawn when testing statistical hypotheses in the presence of heteroskedasticity (White 1980).

Table 4: Results of Hausman and heteroskedasticity tests

<i>Test</i>	<i>Distribution</i>	<i>Stat</i>	<i>Prob</i>
Hausman	Chi2	137.02	0.000
Heteroskedasticity	Wald Chi2	133.05	0.000

Source: own estimation.

To test for heteroskedasticity in the model, the Likelihood ratio test has been employed (Table 4). The results indicate that the model suffers from heteroskedasticity. As a result, Generalized Least Squares model must be employed to obtain efficient parameter estimates.

- **GLS model**

In statistics, Generalized Least Squares (GLS) is a technique used for estimating unknown parameters in a linear regression model. The GLS is applied when variances of observations are unequal (hence heteroskedasticity is present), or when

there is a certain degree of correlation between the observations. In these cases, Ordinary Least Squares can be statistically inefficient, and lead to misleading inferences. The results of GLS estimation are reported in Table 5.

Table 5: Results of GLS estimation

<i>Variables</i>	<i>Coefficient</i>	<i> Z </i>	<i>Prob</i>
Lit	-0.001	-10.05	0.000
InfR	-0.009	-9.38	0.000
Opn	1.366	3.65	0.000
Cor	-2.338	-1.98	0.047
Dem	1.895	2.42	0.015
InfS	0.004	4.56	0.000
Prob= 0.000		Wald= 418.310	

Source: own estimation.

All the explanatory variables specified in the econometric function are shown to be significant determinants of FDI; the overall fit of the panel model is also reasonable. The GLS regression suggests that the effect of literacy rate on FDI absorption is positive and significant, which is in line with recent empirical evidence provided by Mathur and Singh (2013). Our statistical analysis also provides support for the view that inflation has negative effects on FDI, as rising prices lead to lower net profits of investors. Moreover, inflation increases investment risk and is also correlated with instability in macroeconomic policies.

The estimated results of our panel regression indicate that trade openness is positively and significantly correlated with FDI. The positive impact of openness seems to confirm the argument that trade liberalization leads to a more general reduction in administrative barriers and improves business environment in the host economy. Countries with low trade barriers also tend to have low barriers to FDI, as well as convey the “right” signal to the international business community (Lall 2000). In a more specific context, free trade zones have been much successful in attracting FDI with stable, growing economic environment and trade liberalization (Madani, 1999).

Corruption can deter foreign investors from investing in a country. Apart from raising the cost of doing business, corruption slows down the process of obtaining the business permits necessary for operating in the host economy. Our results show that foreign investors are also highly sensitive to changes of the framework in which governments operate. Fundamental democratic rights, like civil liberties and political rights do matter to multinationals operating in developing countries. This result is in line with the findings of Harms and Ursprung (2001), Jensen (2003) and Busse (2004),

who all showed that basic democratic rights are positively associated with FDI inflows, even if the specifications of their models differ.

Finally, we have found that better infrastructure is associated with increased FDI.

5 CONCLUSIONS AND POLICY RECOMMENDATIONS

The present paper has estimated the effects of democracy (as well as some other factors) on inflows of foreign direct investment using data for the period 1990-2012 for five developing countries – Malaysia, the Philippines, Singapore, Thailand and Turkey. We have found and presented evidence that democratic systems tend to increase FDI inflows to developing countries. This finding is largely consistent with previous research in this field. Our analysis also included other influential determinants of FDI, such as literacy rate, inflation, trade openness, corruption and infrastructure. All were found to be significant in explaining FDI.

Over the past decades, developing countries have attempted to improve their business climate in an effort to attract foreign investments. To draw more FDI many solutions can be suggested, mainly consisting of establishing competitive rules for investors; yet this is a difficult task, because it takes time and it is hard to implement policies which can convince potential investors. To improve the climate for FDI, implementation of a few visible actions is essential. Strong economic growth and aggressive trade liberalization can be used to fuel the interest of foreign investors. Improving the quality of infrastructure through higher investment in education and increasing government spending in capital investment, and phasing out capital controls have been some of the steps taken to boost investor confidence and foreign investment. Also, a well-designed policy framework and long regime durability could be productive and successful. While obviously not a panacea for all problems, democratic regimes seem to fare well in attracting FDI.

REFERENCES:

1. ADAM, A. – FILIPPAIOS, F. (2007): Foreign Direct Investment and Civil Liberties: A New Perspective. In *European Journal of Political Economy*, 2007, Vol. 23, No. 4, pp. 1038-1052.
2. ALESINA, A. – DOLLAR, D. (2000): Who Gives Foreign Aid to Whom and Why? In *Journal of Economic Growth*, 2000, Vol. 5, No. 1, pp. 33-63.
3. ASIEDU, E. – LIEN, D. (2011): Democracy, Foreign Direct Investment and Natural Resources. In *Journal of International Economics*, 2011, Vol. 84, No. 1, pp. 99-111.
4. BARROW, R. (1994): Democracy and Growth. In *NBER Working Paper*, 1994, No. 4909.

5. BREITUNG, J. (2000): The Local Power of Some Unit Root Tests For Panel Data. In BALTAGI, B. (ed.): *Advances in Econometrics, Vol. 15: Nonstationary Panels, Panel Cointegration, and Dynamic Panels*. Amsterdam: JAI Press, Amsterdam, 2000, pp. 161-178.
6. BRUNETTI, A. – WEDER, B. (1998): Investment and Institutional Uncertainty: A Comparative Study of Different Uncertainty Measures. In *Weltwirtschaftliches Archiv*, 1998, Vol. 134, No. 3, pp. 513-533.
7. BUSSE, M. (2003): Democracy and FDI. In *HWWA Discussion Paper*, 2003, No. 220.
8. BUSSE, M. (2004): Transnational Corporations and Repression of Political Rights and Civil Liberties: An Empirical Analysis. In *Kyklos*, 2003, Vol. 57, No. 1, pp. 45-66.
9. BUSSE, M. – HEFEKER, C. (2007): Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment. In *European Journal of Political Economy*, 2007, Vol. 23, No. 2, pp. 397-415.
10. BÜTHE, T. – MILNER, H.V. (2008): The Politics of Foreign Direct Investment into Developing Countries: Increasing FDI through International Trade Agreements? In *American Journal of Political Science*, 2008, Vol. 52, No. 4, pp. 741-762.
11. CASPER, G. – TUFIS, C. (2003): Correlation Versus Interchangeability: The Limited Robustness of Empirical Finding on Democracy Using Highly Correlated Data Sets. In *Political Analysis*, 2003, Vol. 11, No. 2, pp. 196-203.
12. CHENG, L.K. – KWAN, Y.K. (2000): What Are The Determinants of The Location of Foreign Direct Investment? The Chinese Experience. In *Journal of International Economics*, 2000, Vol. 51, No. 2, pp. 379-400.
13. CHOI, I. (2001): Unit Root Tests for Panel Data. In *Journal of International Money and Finance*, 2001, Vol. 20, No. 2, pp. 249-272.
14. HADRI, K. (2000): Testing For Stationary in Heterogeneous Panel Data. In *Econometric Journal*, 2000, Vol. 3, No. 2, pp. 148-161.
15. HARMS, P. – URSPRUNG, H.W. (2001): Do Civil and Political Repression Really Boost Foreign Direct Investment? In *Economic Inquiry*, 2001, Vol. 40, No. 4, pp. 651-663.
16. HAUSMAN, J. (1978): Specification Tests in Econometrics. In *Econometrica*, 1978, Vol. 46, No. 6, pp. 1251-1271.
17. HINES, J. (1995): Forbidden Payment: Foreign Bribery and American Business After 1977. In *NBER Working Paper*, 1995, No. 5266.
18. IM, K.S. – PESARAN, M.H. – SHIN, Y. (2003): Testing For Unit Roots in Heterogeneous Panels. In *Journal of Econometrics*, 2003, Vol. 115, No. 1, pp. 53-74.

19. JAKOBSEN, J. (2006): Does Democracy Moderate The Obsolete Bargaining Mechanism? An Empirical Analysis, 1983–2001. In *Transnational Corporations*, 2006, Vol. 15, No. 3, pp. 67-106.
20. JAKOBSEN, J. – DE SOYSA, I. (2006): Do Foreign Investors Punish Democracy? Theory and Empirics, 1984-2001. In *Kyklos*, 2006, Vol. 59, No. 3, pp. 383-410.
21. JENSEN, N. (2003): Democratic Governance and Multinational Corporations: Political Regimes and Inflows of Foreign Direct Investment. In *International Organization*, 2003, Vol. 57, No. 3, pp. 587-616.
22. JUN, K. – SINGH, H. (1996): The Determinants of Foreign Direct Investment in Developing Countries. In *Transnational Corporations*, 1996, Vol. 5, No. 2, pp. 67-105.
23. KAO, C. (1999): Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data. In *Journal of Econometrics*, 1999, Vol. 90, No. 1, pp. 1-44.
24. LALL, S. (2000): FDI and Development: Research Issues in the Emerging Context. In *University of Adelaide Policy Discussion Paper*, No. 0020.
25. LARRAIN, B. F. – TAVARES, J. (2004): Does Foreign Direct Investment Decrease Corruption? In *Cuadernos De Economia*, 2004, Vol. 41, No. 123, pp. 217-230.
26. LEBLANG, D. (1996): Property Rights, Democracy and Economic Growth. In *Political Research Quarterly*, 1996, Vol. 49, No. 1, pp.5-26.
27. LEVIN, A. – LIN, C. F. – CHU, C. (2002): Unit Root Tests In Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties. In *Journal of Econometrics*, 2002, Vol. 108, No. 1, pp. 1-24.
28. LI, Q. (2009): Democracy, Autocracy, and Expropriation of Foreign Direct Investment. In *Comparative Political Studies*, 2009, Vol. 42, No. 8, pp. 1098-1127.
29. LI, Q. – RESNICK, A. (2003): Reversal Of Fortunes: Democratic Institutions and Foreign Direct Investment Inflows To Developing Countries. In *International Organization*, 2003, Vol. 57, No. 1, pp. 175-211.
30. LI, Q. – REUVENY, R. (2000): *Economic Globalization and Democracy: An Empirical Analysis*. [Online.] [Cited 10. 7. 2014.] Available online: <<http://www.international.ucla.edu/media/files/GLODEM39.pdf?AspxAutoDetectCookieSupport=1>>.
31. MADANI, D. (1999): A Review of the Role and Impact of Export Processing Zones. In *World Bank Policy Working Paper*, No. 2238.
32. MADDALA, G. S. – WU, S. (1999): A Comparative Study of Unit Root Tests With Panel Data And A New Simple Test. In *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 1999, Vol. 61, No. S1, pp. 631-652.
33. MARSHALL, M. G. – COLE, B. R. (2013): *Global Report 2013 – Conflict, Governance, and State Fragility*. Vienna (USA): Center for Systemic Peace, 2013.

34. MATHUR, A. – SINGH, K. (2013): Foreign Direct Investment, Corruption and Democracy. In *Applied Economics*, 2013, Vol. 45, No. 8, pp. 991-1002.
35. MAURO, P. (1995): Corruption and Growth. In *Quarterly Journal of Economics*, 1995, Vol. 110, No. 3, pp. 681-712.
36. NG, J. (2010): *The Political Economy of Democracy and FDI Inflows in Oil Countries*. [Master thesis.] New York: Columbia University, 2010.
37. NIEMAN, M. D. – THIES, C. G. (2012): *Property Rights Regimes, Technological Innovation, and Foreign Direct Investment*. Mimeo.
38. NORTH, D. C. – WEINGAST, B. R. (1989): Constitutions And Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England. In *Journal of Economic History*, 1989, Vol. 49, No. 4, pp. 803-832.
39. O'DONNELL, G. (1978): Reflections on the Patterns of Change in the Bureaucratic Authoritarian State. In *Latin America Research Review*, 1978, Vol. 13, No. 1, pp. 3-28.
40. OLSON, M. (1993): Dictatorship, Democracy, and Development. In *American Political Science Review*, 1993, Vol. 87, No. 3, pp. 567-576.
41. ONEAL, J.R. (1994): The Affinity of Foreign Investors for Authoritarian Regimes. In *Political Research Quarterly*, 1994, Vol. 47, No. 3, pp. 565-588.
42. ONYEIWU, S. (2003): *Analysis of FDI Flows To Developing Countries: Is the MENA Region Different?* [Online.] [Cited 10. 7. 2014.] Available online: <<http://www.mafhoum.com/press6/172E11.pdf>>.
43. PEDRONI, P. (1999): Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors. In *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 1999, Vol. 61, No. S1, pp. 653-670.
44. PEDRONI, P. (2004): Panel Cointegration: Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests With an Application to the PPP Hypothesis. In *Econometric Theory*, 2004, Vol. 20, No. 3, pp. 597-625.
45. POE, S. – TATE, N. (1994): Repression of Human Rights to Personal Integrity in the 1980s: A Global Analysis. In *American Political Science Review*, 1994, Vol. 88, No. 4, pp. 853-872.
46. RANA, A. T. – KEBEWAR, M. (2014): The Political Economy of FDI Flows Into Developing Countries: Does the Depth of International Trade Agreements Matter? In *MPRA Paper*, No. 53358.
47. RESNICK, A. (2001): Investors, Turbulence, and Transition: Democratic Transition and Foreign Direct Investment in Nineteen Developing Countries. In *International Interactions*, 2001, Vol. 27, No. 4, pp. 381-398.
48. RODRIK, D. (1996): Understanding Economic Policy Reform. In *Journal of Economic Literature*, 1996, Vol. 34, No. 1, pp. 9-41.
49. ROOT, F. – AHMED, A. (1979): Empirical Determinants of Manufacturing Direct Foreign Investment in Developing Countries. In *Economic Development and Cultural Change*, 1979, Vol. 27, No. 4, pp. 751-67.

50. SMARZYNSKA, B. – WEI, S.-J. (2000): Corruption And Composition of Foreign Direct Investment: Firm-Level Evidence. In *NBER working paper*, No. 7969.
51. UNCTAD. (1997): *World Investment Report*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development, 1997.
52. WEI, S.-J. (2000): How Taxing Is Corruption on International Investors? In *Review of Economics and Statistics*, 2000, Vol. 82, No. 1, pp. 1-11.
53. WHEELER, D. – MODY, A. (1992): International Investment Location Decisions: The Case of U.S. Firms. In *Journal of International Economics*, 1992, Vol. 33, No. 1, pp. 57-76.
54. WHITE, H. (1980): A Heteroskedasticity Consistent Covariance Matrix Estimator and a Direct Test for Heteroskedasticity. In *Econometrica*, 1980, Vol. 48, No. 4, pp. 817-838.

PRÍSPEVOK GEOGRAFOV K EKONOMIKE ROZVOJOVÝCH ŠTÁTOV THE CONTRIBUTION OF GEOGRAPHERS TO THE ECONOMICS OF DEVELOPING COUNTRIES

Jaroslav Rusnák¹
Lukáš Námešný²

Problémy modernizácie, regionálneho rozvoja a ekonomického rastu rozvojových krajín sú predmetom neustálych diskusií. V sociálnych vedách sa kryštalizujú dva zdanlivo protichodné pohľady na fungovanie ekonomiky a spoločnosti rozvojových krajín. Jeden je ekonomický, druhý geografický. V tomto článku sa pokúsime ukázať, aký je príspevok ekonomických geografov k riešeniu problémov nerovnomerného rozvoja, chudoby a hladu. V príspevku ponúkneme odpovede na tieto otázky: Aké sú prvotné príčiny hladu a chudoby? Môžu ekonomické normy a pravidlá prevzaté z iných regiónov sveta vyriešiť tieto problémy? Akú úlohu tu zohráva geografia?³
Kľúčové slová: postkolonializmus, environmentálny determinizmus, ekonomický rozvoj, geografické prostredie.

Modernization, regional development and economic growth in developing countries belong to the most discussed issues of the contemporary world. In

¹ Mgr. Jaroslav Rusnák, PhD. Katedra humánnej geografie a demografie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, e-mail: rusnak@fns.uniba.sk.

Ako odborný asistent na Katedre humánnej geografie a demografie sa dlhodobo zaoberá výskumom priestorových aspektov postsocialistickej transformácie a regionálneho rozvoja Slovenska. V kontexte ekonomickej geografie sa zameriava na štúdium priestorových nerovnomerností, ekonomického rastu a ekonomického rozvoja z geografickej perspektívy.

² Mgr. Lukáš Námešný. Katedra humánnej geografie a demografie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, e-mail: namesny@fns.uniba.sk.

Autor je absolvent magisterského štúdia na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Momentálne pôsobí ako interný doktorand na Katedre humánnej geografie a demografie. Vo výskume sa zameriava na oblasť sociálnej geografie, v rámci ktorej sa orientuje najmä na problematiku chudoby a chudoby pracujúcich.

³ Článok vznikol aj vďaka podpore grantu KEGA 069UK-4/2013: Sprievodca najmodernejšou kvalitatívnou a kvantitatívnou metodológiou v geografii – ako efektívne hľadať a interpretovať odpovede na výskumné otázky.

social science, two seemingly contradictory views on economy and society of developing countries have emerged. These are the economic view and the geographical perspective. In the present paper, we identify contributions of economic geographers to the search for solutions of problems of unequal development, poverty and famine in developing countries. The main questions discussed in the paper include: What are the primary causes of famine and poverty? Is application of economic norms and strategies used in other regions of the world a suitable solution? What is the role of geography in this aspect?

Key words: post-colonialism, environmental determinism, economic development, geographical environment.

JEL: F35, F54, F63, F64

1 ÚVOD

Formovanie súčasnej podoby teórie rozvoja prechádzalo viacerými vývojovými etapami. Kým na začiatku druhej polovice 20-teho storočia sa najmä ekonómovia usilovali pomocou explanačných a jednoduchých rastových modelov vytvoriť jednu (modernizačnú) teóriu rozvoja, tak koniec 20-teho a začiatok 21-ho storočia charakterizuje odklon od jednej „veľkej teórie“ k predkladaniu „malých teórií“ (Daněk 2000, Pieterse 2001, Peet a Hartwick 2009). Paradigmatický posun smerom k anti-pozitivistickým metodológiám je v prvom rade výsledkom tzv. „kultúrneho obratu“ v sociálnych vedách (Johnston a Sideway 2004, s. 266).⁴

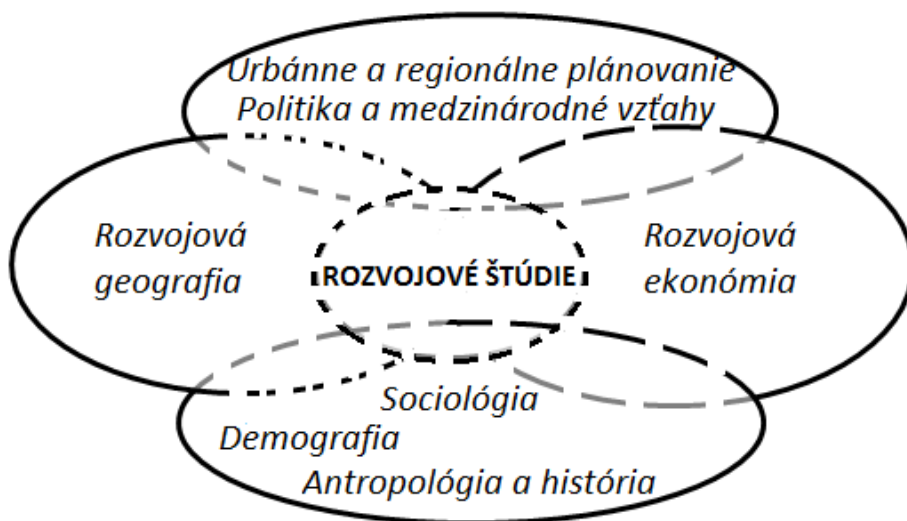
Súčasná generácia rozvojových teórií sa odvoláva na heuristický, reflexívny a diskurzívny spôsob interpretácie každodenných problémov rozvoja a chudoby. Podľa viacerých autorov (Pieterse 2001, Pollard a kol. 2009, Potter a kol. 2012) rozvojové štúdie postavené na spolupráci medzi viacerými vednými disciplínami presahujú teoreticko-metodologický rámec jednej vednej disciplíny. To znamená, že žiaden odborný názor alebo vedecký prístup by nemal byť *a priori* zamietnutý alebo naopak, mať výhradné miesto pri vysvetľovaní príčin ekonomického a sociálneho zaostávania a pri navrhovaní konkrétnych opatrení. Na obrázku 1 ukazujeme postavenie rozvojovej geografie a rozvojovej ekonómie v kontexte rozvojových štúdií.

V aplikačnej rovine je spomínaná pluralita a medzidisciplinárna spolupráca výrazne v defenzíve. Z pohľadu vedných odborov dominuje neoliberálne orientovaná ekonómia, ktorú inštitucionálne podporujú medzinárodné inštitúcie typu Svetová banka (WB), Medzinárodný menový fond (IMF) alebo Organizácia spojených národov (OSN). Neoliberálne teórie sa na celý problém rozvoja, resp. rastu pozerajú „zhora“, cez prizmu investícií. Zjednodušovanie mimoriadne zložitej geografickej reality je jediný spôsob ako vniesť do poznávania (ekonomickkej reality) istý poriadok. Ekonometrické modely môžu formalizovať ekonomické procesy a vzťahy

⁴ Kultúrny obrat znamená uznanie širokej škály vysvetľujúcich faktorov v podobe ekonomických, sociálnych, rodových, etnických, náboženských a rasových odlišností, ktoré generujú rozmanité vzory správania v čase a priestore.

odohrávajúce sa v geografickom priestore a odhadnúť vplyvy jednotlivých faktorov vysvetľujúcich ekonomický rast. Na druhej strane nevedia preniknúť „pod ich povrch“ a plnohodnotne porozumieť každodenným situáciám v geografickej realite. Výročná správa Svetovej banky o svetovom rozvoji z roku 2009 je toho jasným dôkazom (pozri The World Development Report 2009 a jej kritiku z radu geografov, napr. Scott 2009, Rodríguez-Pose 2010, Murphy 2011 a iní).

Obr. 1: Interdisciplinarita rozvojových štúdií

Prameň: Potter a kol. (2012), upravili autori.

V tejto súvislosti rastie kritika voči dominancii neoliberálnych programov. V kontexte rozvoja postmodernej geografie sa objavuje prístup zaoberajúci sa problémami rozvoja bývalých koloniálnych krajín (Johnston a Sideway 2004). Postkolonializmus možno chápať v dvoch konceptoch: historicky a kriticky (Nayak a Jeffrey 2011, Cresswell 2013). V prvom prípade, koncept histórie hovorí o jednoduchom používaní termínu postkoloniálny v zmysle prechodného obdobia, ktoré nasleduje po kolonializme. Postkolonializmus sa mal stať symbolom modernizačných rozvojových teórií (Rostowova modernizačná teória rastu, neoklasické teórie rastu, teória štádií spoločnosti, pozri Daněk 2000, Peet a Hartwick 2009) podľa vzoru vyspelých krajín. Keďže vnútorné zdroje rozvoja rozvojovým krajinám chýbali, modernizácia závisela od vzťahov s medzinárodným prostredím a od politiky sociálneho štátu pod vplyvom keynesiánskeho modelu rozvoja. Táto stratégia rozvoja realizovaná cez výhodné pôžičky za veľmi nízke úroky v čase ropných šokov v 70-rokoch 20-teho storočia vyústila do dlhovej krízy a nahradila ju politika „novej pravice“ a program štrukturálneho prispôsobovania. Treba však upozorniť na to, že

imperiálne a koloniálne praktiky mali v rôznych krajinách rôzne dopady, ktoré nebolo možné jednoducho transformovať do podoby, akú navrhovali modernizačné teórie a neoliberálne politiky. Nayak a Jeffrey (2011, s. 257) tvrdia, že rozvojové krajiny len ťažko uniknú koloniálnej minulosti, pretože v nich naďalej prevládajú rôzne spôsoby ovládania, zasahovania a kontroly pod vplyvom miestnych autorít, mocenských vzťahov a medzinárodných politik. Inak povedané, dedičstvo kolonializmu v jeho rôznych prejavoch a formách ostáva v rôznom rozsahu naďalej zakorenené aj v súčasnom postkoloniálnom období. V tomto smere tradičný kolonializmus nahrádza neokolonializmus (Daněk, 2000).

V druhom prípade sa podľa Cresswella (2013, s. 269) používanie termínu postkolonializmus spája s kritickým myslením rozvoja, ktoré využíva širší teoretický rámec. Vo vzťahu k problémom rozvoja bývalých koloniálnych krajín sa v geografii objavujú alternatívne a postrozvojové prístupy rozvoja (Radcliffe 2005, Peet a Hartwick 2009), ktoré sú založené na kritike západných modernizačných teórií rastu, neoliberalizmu a odmietaní kvantitatívneho merania rozvoja. Tieto, naopak, zdôrazňujú význam lokálnych aktérov a lokálneho prostredia, sociálny kontext a reálne situácie s cieľom porozumieť problémom bohatstva a chudoby v rozličných geografických priestoroch, miestach a mierkach. Kritické pohľady a diskusie cielia proti etnocentrizmu a westernizácii v tom zmysle, že „západný svet“ sa musí otvoriť novým myšlienkam a akceptovať skúsenosti a rozmanité kultúrne formy a prejavy rozvojových krajín. Prijímanie a vzájomné prepájanie rozmanitých kultúr sa nemôže obmedziť len na toky ekonomického kapitálu, ale aj na nehmotné a spirituálne veci ako je literatúra, umenie, tanec, hudba. Všetky tieto aspekty vzájomného zdieľania a tolerancie medzi kultúrami nám poskytujú skutočný obraz o nepoznaných geografických priestoroch, miestach a ich identitách (Nayak a Jeffrey 2011).

Rad prípadových a porovnávacích štúdií kladie dôraz na to, aké efekty pre spoločnosť (komunity) plynú zo zavedenia konkrétnych rozvojových opatrení (infraštruktúra, technológie, inovácie, legislatíva). V českej geografii sa realizovalo už niekoľko prípadových štúdií vyjadrujúcich sa k dopadom implementácie sociálnych programov na ekonomický rozvoj indického vidieka (pozri Novotný a Ramachandran 2010, Novotný, Kubelková a Joseph 2013), resp. porovnávacích štúdií medzi chudobnými krajinami z rôznych častí sveta (Nováček 2012).

Na tomto mieste ešte upriamime pozornosť na rôzne prístupy k chápaniu chudoby a zvlášť na to, ako sa chápe chudoba v rozvojových krajinách. Podľa viacerých autorov môžeme rozlíšiť dva prístupy k vymedzeniu chudoby – objektívny a subjektívny (napr. Mareš 1999, White 2008 a ďalší). V rámci prvého prístupu k zisťovaniu chudoby je dôležité zdôrazniť základný analytický aparát, ktorým je rozlíšenie absolútnej a relatívnej chudoby. Absolútnu chudobu môžeme merať vzhľadom na určité pevne stanovené kritérium (pozri nižšie). Relatívna chudoba je naopak meraná vzhľadom na štandard spoločnosti (napr. priemerný príjem, medián

príjmu, rozloženie príjmových skupín, atď.) Na základe Michálka (2000, s. 233) je možné konštatovať, že existuje výrazný rozdiel medzi chudobou v krajinách tretieho sveta, krajinách s vyspelou ekonomikou a transformujúcimi sa postkomunistickými krajinami. Chudobu v rozvojových krajinách môžeme chápať ako chudobu absolútnu. To znamená, že chudoba sa v týchto krajinách spája s určitým fyziologickým prahom, pod ktorým nie sú naplnené základné potreby nevyhnutné na udržanie holej existencie, t. j. potrava, ošatenie, bývanie, základné hygienické podmienky. V tomto kontexte je nutné poznamenať, že celosvetovou hranicou extrémnej chudoby, ktorú určila Svetová banka, je 1,25 dolára (0,95 eura) na osobu denne. A práve s takto pojatou chudobou sa môžeme stretnúť aj v Nigeri.

Cieľom príspevku je ukázať, v akom rozsahu ekonomickí geografi vstupujú do pretvárania rozvojovej teórie. Do pozornosti dávame dva zdanlivo protichodné prístupy. Jeden je ekonomický, druhý geografický. Každý z týchto prístupov ponúka rozdielne argumenty pri vysvetľovaní prvotných príčin nerovnomerného rozvoja, chudoby a hladu. Rovnako tak každý z nich ponúka iný spôsob ako pristupovať k riešeniu týchto problémov. V celom príspevku konfrontujeme viaceré relevantné teoretické východiská s reálnou situáciou v Nigeri, ktorý v roku 2005 postihlo extrémne sucho. Niger považujeme za reprezentatívny geografický priestor Subsaharskej Afriky, ktorý čelí problémom hladu, chudoby a nerovnomerného rozvoja. Na základe vyššie uvedených perspektív sa pokúsime zodpovedať aj na tieto otázky. Aké sú prvotné príčiny hladu a chudoby? Môžu ekonomické normy a pravidlá prevzaté z iných regiónov sveta vyriešiť tento problém? Akú úlohu tu zohráva geografia?

2 KORENE NEROVNOMERNÉHO ROZVOJA A ENVIRONMENTÁLNY DETERMINIZMUS

Zdôrazňovanie jednosmerného vzťahu prírodného prostredia na spoločnosť a činnosť jednotlivca sa v geografii nazýva environmentálny determinizmus. Predpoklad, že sociálne a ekonomické prostredie sa vyvíja pod vplyvom prírodných procesov, sa v geografii začal intenzívne rozvíjať v priebehu 19-teho storočia. Geograf Jared Diamond (1997) v knihe *Osudy ľudských spoločností* tvrdí, že primárne faktory a prvotné príčiny nerovnomerného rozvoja nachádzame dávno v histórii. Vysvetľovanie rozdielov v dynamike spoločenského rozvoja západnej civilizácie a rozvojových krajín vidí vo východiskových environmentálnych podmienkach, v geografickej polohe, rozložení pevnín na zemi a orientácii kontinentov. Východiskové predpoklady plodia lokálne konflikty o mocenské postavenie v spoločnosti, sú zdrojom rôznych vírusových ochorení alebo viedli k rôznym formám kolonializmu a industrializmu v zmysle dobývania a ťažby nerastného bohatstva.

Z historického pohľadu sa pri vysvetľovaní nerovnomerného rozvoja rešpektuje význam environmentálneho determinizmu, ale v súčasnosti sa nepovažuje za rozhodujúci. Koncept environmentálneho determinizmu bol postupne nahradený kultúrnym a technologickým determinizmom, vplyvom inštitúcií a sociálnych štruktúr,

aktivizáciou miestnych aktérov, ich sociálnymi vzťahmi a sieťami a pod. (Cresswell 2013). Nakoniec aj samotný pojem determinizmu v zmysle priameho (lineárneho) a jednosmerného vzťahu príčiny a následku je v súčasných sociálnych vedách chápaný multiplikatívne a rozšírený o nepriame (nelinéarne) vzťahy a aspekty náhody.

Na základe Novotného štúdie (Novotný 2006 a 2011) uvádzame štyri skupiny faktorov, ktoré vysvetľujú prvotné príčiny nerovnomerného rozvoja a vznik chudobných oblastí vo svete:

- geografická poloha a rozmanitosť prírodného prostredia (dostupnosť k prístavu, klimatické a environmentálne podmienky),
- kultúra v širokom zmysle slova (náboženstvo, tradície, zvyky, systém hodnôt),
- miestne a národné inštitúcie (právny rámec, prístup k podnikaniu a vzdelaniu, korupcia, politický systém),
- rozdelenie ekonomickej a politickej moci vo svetovom systéme a vplyv medzinárodných inštitúcií (medzinárodný obchod a zahraničná politika, investície, technológie, humanitárna pomoc).

3 DVA PRÍBEHY JEDNÉHO PROBLÉMU: EKONOMICKÁ PERSPEKTÍVA

Trpia obyvatelia rozvojových krajín nedostatkom potravín a hladom preto, lebo sú chudobní alebo preto, lebo žijú na území s nevhodnými klimatickými podmienkami, ktoré ničia ich úrodu? Ide o ekonomický, alebo environmentálny problém? Odpoveď na túto otázku nachádzame už v roku 1982. Ako uvádza laureát Nobelovej ceny za ekonómiu Amartya Sen v knihe *Chudoba a hladomor* (Sen 1982), hladomor nie je len o nedostatku potravín, ale vyplýva aj z nerovnomerností zabudovaných v mechanizmoch prerozdelenia potravín. Autor vychádza z osobných skúseností, ktoré získal pozorovaním obdobia po dekolonizácii Indie v kontexte rastúcej urbanizácie a stúpajúcich cien potravín. Vo svojej ďalšej knihe *Rozvoj ako sloboda* (Sen 1999) tvrdí, že chudoba je nielen výsledok nedostatku financií, ale nedostatku rozvojových možností ako je sloboda (slobodný pohyb), vzdelanie alebo zdravotná starostlivosť. Preto súhlasíme s tvrdením Peeta a Hartwicka (2009, s. 3), že rozvoj netreba zamieňať za rast. Rast je termín odvodený od ekonomickej teórie a spája sa s pozitívnymi výsledkami, kým rozvoj obsahuje aj neekonomické aspekty a nie vždy vyjadruje pozitívnu situáciu. Sen (1999) ďalej tvrdí, že chudoba nemusí byť nutne prejavom individuálneho zlyhania alebo neprispôsobivosti, ale aj výsledkom štrukturálnych problémov a nestabilných politických režimov.

K týmto myšlienkam sa pridáva autorský kolektív Neila Coea v knihe *Súčasná ekonomická geografia* (Coe a kol. 2007). Autori do jej úvodu zaradili reportáž Gerainta Vincenta z leta 2005, ktorú pripravili v jednej z hladom postihnutých oblastí Nigeru – Masochi. Reportér tvrdí, že Masochi je mesto závislé od zeme, teda od toho, čo si jeho obyvatelia dopestujú. Ak sú klimatické podmienky priaznivé, úroda pokryje potreby

obyvateľov, ale ak túto oblasť zasiahnu hoci aj malé výkyvy počasia, tak sa riziko hladomoru zväčšuje. Humanitárna pomoc sa do najviac postihnutých častí krajiny dostáva len veľmi pomaly. Najväčšmi postihnuté sú deti, ktoré vykazujú klasické príznaky podvýživy. V dôsledku toho sú náchylné na rôzne ochorenia. Na tomto mieste reportér poukazuje na veľký kontrast. Tvrdí, že hneď vedľa zdravotnej jednotky intenzívnej starostlivosti sa nachádza trh ponúkajúci mnoho poľnohospodárskych produktov. Na základe rozhovorov s miestnymi obyvateľmi si uvedomil, že problém spočíva v tom, že milióny ľudí si jedlo nemôže dovoliť. Deti trpia nedostatkom jedla, pretože nemajú prístup k jedlu. Je to prekvapivé, ale chudoba sa tu vníma ako spôsob života, tvrdí reportér.

Po odvysielaní tejto reportáže program televíznej spoločnosti PBS pokračoval rozhovorom reportérky s ekonómom Christoherom Barrettom, zaoberajúcim sa rozvojovou pomocou afrických krajín, ktorý je dostupný na stránke PBS (2005). V rámciku 1 ponúkame vyjadrenie ekonóma na túto tému.

Rámček 1: Ekonomické vysvetlenie hladomoru a jeho riešenie

Reportérka: Aké sú korene hladu v Nigeri?

Ekonóm: Príčinou je chronická chudoba. Ľudia sú takí chudobní, že aj najmenší klimatický šok napácha veľké škody. Ceny potravín sú vysoké, skutočný problém neleží v nedostatku potravín, problém ľudí je ten, že si ich nemôžu dovoliť.

Reportérka: Pôsobia tu aj iné faktory?

Ekonóm: Niger je rozlohou dvakrát väčší ako Texas (Francúzsko; poznámka autorov) a z toho plynú vážne nároky na infraštruktúru (dopravnú a technickú). Je veľmi náročné a logisticky zložité obslužiť niektoré odľahlé časti krajiny.

Reportérka: Niger v posledných rokoch získal niekoľko miliónov dolárov. Čo sa s nimi stalo? Na čo sa použili? Na splatenie starého dlhu?

Ekonóm: Áno, je to pravda, ale veľká časť pomoci smerovala do tzv. „relief debt“ (vyrovnávanie/odpustenie dlhu), ktorá bola určená na riešenie akútnych udalostí. Určite nesmerovali do zvýšenia produktivity, zlepšenia zdravotníctva a vzdelania celej populácie. Potom sa zdá, že finančná pomoc sa minula účinkom. Financovanie je naďalej otvorená otázka v tom zmysle, akým podielom máme prispievať a na čo všetko má smerovať finančná pomoc.

Reportérka: Zdá sa, že celá pomoc je beh na dlhé trate, pričom rieši možnosti, kde investovať a ako manažovať pomoc.

Ekonóm: Áno, presne tak, je to humanitárny imperatív. Ale musíme počítať aj s tým, že ak neodhalíme základné štrukturálne príčiny chudoby, problémy sa môžu vrátiť.

Korešpondenti (reportéri), geografi, ale aj ekonómovia sa vzáčne zhodujú v tom, že prevláda skôr chudoba, ako nedostatok potravín. „Klimatické a environmentálne faktory hrajú určitú úlohu pri vysvetľovaní hladu, ale nevedia

plnohodnotne vysvetliť, prečo sa v niektorých miestach tak deje a v iných nie. Hladomor nie je nevyhnutne výsledkom absolútneho nedostatku potravín a environmentálnych kalamít. Hladomor skôr súvisí s trhovou distribúciou a alokáciou potravín, ako s množstvom dopestovaných potravín“ (Coe a kol. 2007, s. 7). Z vyššie uvedeného vyplýva, že chudoba nie je výlučne environmentálny, ale v prvom rade ekonomický problém.

Napriek spomínaným tvrdeniam niektorí rozvojoví ekonómovia príčiny chudoby vysvetľujú naďalej prostredníctvom geografických faktorov, odvolávajú sa na koncept environmentálneho determinizmu. Tieto referencie na geografiu do veľkej miery súvisia s vývojom ekonómie ako vedy, keďže viacerí ekonómovia „objavili“ význam niektorých geografických konceptov v čase (na konci 20-teho storočia), keď boli geografiami označené za prekonané (napr. spomenutý koncept environmentálneho determinizmu alebo priestor v jeho relatívnom chápaní; pozri Martin 1999). Jeffrey Sachs⁵ a kolektív (2001, s. 74) uvádzajú, že ekonómovia kládli malú pozornosť na geografické faktory: „ekonómovia mali načúvať geografii a toto sú lekcie, z ktorých sa treba poučiť.“ V knihe *Koniec chudoby* (Sachs 2005, s. 47) tvrdí, že obyvatelia týchto krajín sú chudobní preto, lebo sú lokalizovaní v odľahlom a nedostupnom teréne a v prostredí, ktoré je náchylné na klimatické, hydrologické a pôdne extrémny. Korene a príčiny chudoby sú „geograficky dané“. Podľa Gallup a kol. (2003, s. 2) „geografia je osud“. Osud v tom zmysle, že žiaden človek nemôže za to, kde sa narodil. Inak povedané, za chudobu a bohatstvo môže geografia.

Venables (2010) uvádza, že spoločným problémom afrických ekonomík je prístup k financiám. Nerozvinutý finančný sektor a jeho koncentrácia zvyšuje riziko vzniku oligopolov. Riziká sú spojené aj s existenciou malého trhu, ktorý nie je atraktívny z pohľadu investovania. Rovnako sa prehlbuje neochota bankového sektora byť veriteľom a požičiavať firmám a vláde na dlh. Nerozvinutý trhový a finančný segment ekonomík Subsaharskej Afriky otvára priestor na vstup medzinárodných finančných inštitúcií.

Sachs (2005) tvrdí, že ekonómovia majú nástroje na prekonávanie (geografických) znevýhodnení. Tými nástrojmi myslí investície. K tomuto prístupu sa hlási nielen J. Sachs a OSN, ale aj IMF a WB, ktoré poskytujú zoznam geografických faktorov vysvetľujúcich chudobu (Coe a kol., 2007, s. 7):

- obmedzené prírodné zdroje,
- nevyhovujúce klimatické podmienky,
- nedostatok ornej pôdy,
- degradácia environmentálneho prostredia,
- silný demografický rast a nedostatočná infraštruktúra.

⁵ Jeffrey Sachs je veľmi vplyvný ekonóm a zároveň špeciálny poradca generálneho tajomníka OSN v otázkach (udržateľného) rozvoja, ktorý stál aj pri koncepciách šokovej terapie v krajinách strednej a východnej Európy po roku 1989.

Niektorým podmienkam sa treba prispôbiť (napr. klimatické, alebo pôdne), ale niektoré iné, ako je regulovanie populačnej dynamiky obyvateľstva alebo budovanie infraštruktúry je možné zabezpečiť za finančnej pomoci spomínaných medzinárodných inštitúcií. Ekonóm Ch. Barrett v spomínanom rozhovore poukazuje na dve možnosti, ako sa vysporiadať s chudobou v Nigeri: (1) okamžité reakcie na krízu a (2) dlhodobejšie riešenia. V prvom prípade opatrenia smerujú na zabezpečenie efektívnejšej distribúcie a alokácie potravinovej pomoci do odľahlých častí krajiny a v druhom prípade sa dlhodobé riešenia zakladajú na produktivite nigerskej ekonomiky. Riešenie nízkej produktivity by malo vychádzať zo zahraničných investícií vložených do ľudského kapitálu a infraštruktúry.

Viacere práce ekonómov (Gallup a kol. 1999, 2003, Henderson a kol. 2001, Sachs a kol. 2001, Easterly a Levine 2003, Venables 2010) zaoberajúce sa ekonomickým rozvojom krajín Subsaharskej Afriky si všímajú zmeny klimatických a hydrologických pomerov, stupeň urbanizácie, ekonomickú štruktúru, majú zmapovaný demografický profil, zdravie a vzdelanie obyvateľov, výskyt chorôb, bezpečnosť a lokálne konflikty, vplyv inštitúcií, politik a správy verejného sektora. To všetko a ešte viac nájdeme v štatistikách Svetovej banky. Tieto práce ukazujú, ako elegantne možno ekonomiku, geografiu a inštitúcie formalizovať do vysvetľujúcich modelov. Ich relevantnosť a účelovosť nie je predmetom tohto príspevku, ale treba povedať, že v konečnom dôsledku sú skonštruované na to, aby odrážali efekty preinvestovaného kapitálu.

Ekonómovia sa snažia chudobu v rozvojových krajinách kvantifikovať z pohľadu absolútnej chudoby obyvateľstva (1,25 USD na deň). Len na porovnanie, v jednotlivých krajinách EÚ sa využíva odlišná metodika, ktorá za chudobných považuje tú časť domácností, ktorých príjem nedosahuje 60 % mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu. V tomto prípade hovoríme o relatívnom koncepte chudoby. Tieto zistenia uvádzame v tabuľke 1. Zaujímavé je, že v Nigeri žilo v roku 2005 až 65,9 % obyvateľov z menej ako 1,25 dolára na deň. V EÚ je pod hranicou 60 % mediánu 25,7 % obyvateľov. V Nigeri 10 % najbohatších má až 35,7 % príjmov, zatiaľ čo v EÚ menej, a to 24,2 %. V tomto africkom rozvojovom štáte sú tak väčšie príjmové nerovnosti. To ukazuje aj Giniho koeficient (index) – jeho hodnota v Nigeri je 0,439, resp. 0,306 v EÚ.

Tabuľka 1: Komparácia vybraných ukazovateľov ekonomického rozvoja a chudoby v Nigeri a Európskej únii

Ukazovateľ	2005		2009		2013	
	EÚ	Niger	EÚ	Niger	EÚ	Niger
Počet obyvateľov	496 303 356	13 183 798	503 408 338	15 302 948	506 739 265	17 831 270
Hrubý domáci produkt (v mil. USD)	13 581 471	3 405	16 410 692	5 397	17 352 720	7 356
Ročný rast hrubého domáceho produktu (v %)	2,2	4,5	-4,5	-0,7	0,1	3,9
Počet motorových vozidiel (na 1000 osôb)	513	5,6	540	7,7	-	-
Stredná dĺžka života pri narodení, muži a ženy spolu (v rokoch)	78	54	79	56	81*	58*
Giniho koeficient	30,6	43,9	30,5	-	30,6*	-
Podiel príjmov 10 % najbohatších (v %)	24,2	35,7	24	-	23,9*	-
Podiel príjmov 10 % najchudobnejších (v %)	3,1	2,3	3	-	2,9*	-
Absolútna chudoba – počet chudobných žijúcich z menej ako 1,25 USD na deň (v miliónoch)	N	8,7	N	-	N	-
Absolútna chudoba – podiel chudobných žijúcich z menej ako 1,25 USD na deň (v %)	N	65,9	N	-	N	-
Relatívna chudoba – ľudia v riziku chudoby a sociálnej exklúzie (miera v %)	25,7	N	23,2	N	24,8	N

Prameň: Svetová banka (2014), Eurostat (2014).

Poznámky: Giniho koeficient meria nerovnosť rozdelenia príjmov. Giniho koeficient rovný 0 by znamenal dokonale rovnomerné rozdelenie, zatiaľ čo koeficient blížiaci sa k 1 by znamenal maximálnu nerovnosť, kde jedna osoba dostáva všetky príjmy.

* rok 2012, - údaje nie sú k dispozícii, N ukazovateľ sa nesleduje.

Coe a kolektív (2007) tvrdia, že spôsob, akým sa celý proces investovania realizuje je veľmi zjednodušený a vedie k homogenizácii sveta pod vplyvom prevládajúceho ekonomického prístupu. Táto ekonomická ortodoxnosť sa buduje na nasledovných štyroch zložkách.

Univerzálnosť znamená, že stačí aplikovať ekonomické pravidlá a stratégie, ktoré sa úspešne realizovali v iných rozvojových krajinách a problémy ekonomického a environmentálneho typu postupne ubudnú. Politika uniformného ekonomického rozvoja je známa ako *Washingtonský konsenzus* (Williamson 1990). Tento produkt neoliberálnej politiky v rade ohľadov kritizuje nálepka „jeden vzor pre všetkých“ (Stiglitz 2002). Na to, aby sa rozvojové krajiny uchádzali o finančnú pomoc, musia pristúpiť na podmienky liberalizácie trhu, obmedzenia sociálnych programov a vplyvu národných vlád. Na druhej strane medzinárodné inštitúcie a organizácie tak objavujú nové možnosti investovania a zároveň sa prezentujú v pozícii veriteľa (finančného partnera). Vystáva tu otázka, prečo sa predstavitelia medzinárodných inštitúcií neustále odvolávajú na finančnú pomoc cez dlhový mechanizmus, ktorý spôsobil súčasnú finančnú krízu.

Racionalita je v ekonomických teóriách stelesnená v koncepte *homo economicus*, ktorý hovorí, že všetci aktéri (ľudia, firmy) sa rozhodujú racionálne, teda cieľ ich konania a vzájomných vzťahov spočíva v minimalizovaní nákladov a maximalizovaní zisku. Podľa týchto princípov, nedostatok potravín logicky vyvoláva tlak na ich vyššie ceny. V rozvojových krajinách sa s týmto typom ekonomického človeka stretávame len výnimočne. Podľa spomínaného Venablesa (2010) sú trhy v tomto priestore slabo rozvinuté a dopravné náklady veľmi významné. Preto sa lokálne trhy snažia byť malé, uzavreté a sebestačne fungujúce na báze poľnohospodárskej produkcie.

Trhová konkurencia hľadá stav rovnováhy s cieľom dosiahnuť maximálnu ekonomickú efektívnosť. Keďže Niger prijal medzinárodné investície a otvoril sa globálnemu trhu, nevyhnutne bude musieť nájsť zdroje rastu, ktorými bude kompenzovať túto pomoc. V rámci medzinárodného obchodu prospech krajiny vedie cez ťažbu a export nerastných surovín. Ekonomika Nigeru sa stane síce funkčnou, ale s nízkou pridanou hodnotou, a závislou od zahraničných odberateľských vzťahov.

Na záver, Niger bude fungovať podľa univerzálnych ekonomických pravidiel a zákonov, ktoré umožňujú predpovedať ekonomickú budúcnosť a manipulovať s ekonomickým životom. Všetky tieto predikcie sú založené na formálnom matematickom modelovaní. Táto myšlienka je taktiež nereálna, pretože práve tú zohráva nevyspytateľnú úlohu extrémne premenlivé geografické prostredie.

4 DVA PRÍBEHY JEDNÉHO PROBLÉMU: GEOGRAFICKÁ PERSPEKTÍVA

Na to, aby sme nielen vysvetlili, ale aj porozumeli ekonomickým javom, procesom a vzťahom v geografickej realite, geografia využíva priestorové koncepty. Gregory a Castree (2012) vo svojom monumentálnom päťzväzkovom diele o humánnej

geografii rozlišujú tri fundamentálne priestorové koncepty: priestor (*space*), miesto (*place*) a mierka (*scale*), ktoré sme v pomerne vyčerpávajúcom prehľade predstavili v práci Rusnák a kolektív (2014) a základné poznatky ponúkame v rámečku 2.

Rámček 2: Priestorové koncepty v geografii

Priestor možno považovať za najfundamentálnejší geografický koncept. Je pritom mimoriadne dôležité rozlíšiť absolútny a relatívny, resp. fyzický priestor (geometrických) vzdialeností od priestoru, ktorý vytvárajú a pretvárajú sociálne procesy a vzťahy. Toto je základný rozdiel vo vnímaní priestoru medzi ekonómami a geografmi. V postmodernistických prístupoch je priestor relačnej povahy, teda vzťahový, čo znamená, že priestor je vedome či nevedome zakomponovaný do našich predstáv, zámerov a aktivít. Priestor sa stáva nielen arénou sociálnych a ekonomických procesov, kontaktov, vzťahov a konfliktov, ale zároveň aktívnym médiom, ktoré tieto sociálne interakcie ďalej rekonštruje a reprodukuje.

Druhý elementárny priestorový koncept je miesto. Miesta sú originálne, neopakovateľné a rozdielne v porovnaní s inými aj napriek tomu, že sú otvorené a dynamické. V miestach sa koncentrujú, prelínajú a zakoreňujú rôzne skúsenosti, myšlienky a poznatky, ktoré sú obsiahnuté v prírodnom, ekonomickom, sociálnom, kultúrnom, inštitucionálnom a politickom prostredí. Nositeľmi lokálnej a regionálnej identity sú samotní ľudia, ktorí reprezentujú rôzne tradície, náboženstvá, rodové alebo rasové komunity – tzv. neformálne inštitúcie (kultúru), ale aj legislatívny a právny rámec a rôzne politiky – tzv. formálne inštitúcie (inštitúcie).

Geografická mierka je priestorový koncept, ktorý definuje veľkosť a tvar miesta, resp. organizuje všetky miesta a priestory do hierarchickej štruktúry. Vo všeobecnosti priestorová mierka rozlišuje stupeň detailu, resp. agregácie javov, napr. globálny, národný, regionálny, lokálny. Takéto odstupňovanie je produktom vzájomného pôsobenia viacerých javov a procesov. S geografickou mierkou sa spája aj významný metodologický problém agregácie priestorových dát. Ten hovorí, že s rastúcou agregáciou priestorových dát klesá skutočná informácia a výpovedná hodnota o geografickej realite. Tento problém sa nazýva ekologická chyba.

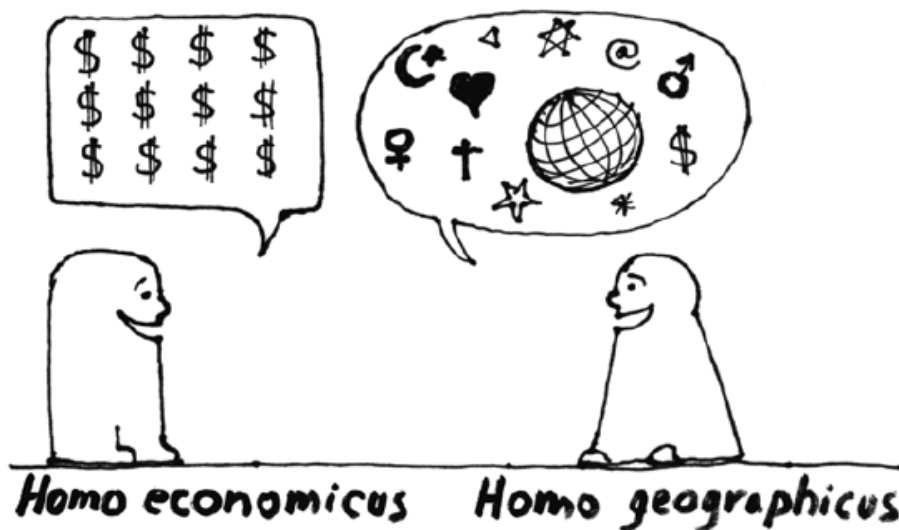
Geografická perspektíva k problematike hladu a chudoby je principiálne odlišná. Heterodoxnosť je presným opakom ortodoxného ekonomického rozvoja podľa istej predlohy. Geografická perspektíva sa nesnaží len vysvetliť, ale aj porozumieť (ekonomickým) javom a procesom, ktoré sú v priestore prítomné. Najcennejšou črtou nielen geografie, ale aj celej ekológie Zeme je rozmanitosť prírodného, sociálneho a kultúrneho prostredia. S určitou dávkou tolerantnosti môžeme tvrdiť, že každý z nás tvorí mozaiku zložitej geografickej reality. Potvrdzujú to aj početné práce zaoberajúce sa priestorom a ekonomickým rozvojom z evolučnej perspektívy (Schumpeter 1942, Boulding 1981, Dopfer 2005 alebo Boschma a Martin 2010).

Z tejto perspektívy môžeme vyvodiť záver, že predpoklad racionálne konajúceho aktéra v dokonalom (trhovom) prostredí nie je zlučiteľný s geografickou realitou. Geografi prichádzajú s realistickejšou alternatívou človeka, ktorá nie je redukovaná len na čisto racionálnu a ekonomickú povahu človeka, ale rozširuje jeho vlastnosti o kognitívne, biologické, emočné a iné aspekty. Podľa Sokola (2011, s. 25-26) rozhodovanie a správanie ľudí je výsledkom nielen trhových, ale aj sociálnych síl, rasových, etnických, religióznych a rodových rozdielov, vplyvy nachádzame aj v rodine a susedstve, ideológii a moci. Sokol (2011) oprášil starý koncept Roberta Sacka (1997) *homo geographicus* a všetky tieto rozmanité prejavy koncentruje do tohto konceptu (obr. 2).

Treba mať na zreteli aj to, že varieta aktérov zúčastňujúcich sa na ekonomickom rozvoji (ľudia, komunity, firmy, inštitúcie, štáty) nadobúda jedinečné vzorce správania až pôsobením sociálnych interakcií. Doreen Massey (2004) tvrdí, že priestory a miesta nie sú uniformné, ale mnohotvárne, pretože sa medzi nimi a v nich odohrávajú rôzne procesy sociálnej a kultúrnej interakcie a mobility. Zároveň sú v nich prítomné aj rôzne politické a inštitucionálne vplyvy regulujúce alebo podporujúce zdieľanie a transfer rôznych myšlienok a názorov. V súlade s Masseyom tvrdíme, že vplyv mobility, sociálne väzby a mocenské vzťahy sa z historického hľadiska postupne zakoreňujú a pripútavajú ku konkrétnym miestam. Na tomto základe sa formuje regionálne povedomie obyvateľov a identita regiónu. Potom každé miesto, ktoré vzniklo ako produkt týchto spoločenských síl a vzťahov, je v konečnom dôsledku za svoju pozíciu v globálnom svetovom systéme aj zodpovedné (Massey 2004, s. 9-10).

Z toho plynú aj vážne dôsledky pre chápanie ekonomiky a jej procesov v rôznych častiach sveta. Podľa geografa Leea (2006), všetko ekonomické dianie má priestorový rozmer a odohráva sa na určitom mieste. Preto musíme uznať existenciu viacerých geograficky podmienených ekonomík. Prepojenie ekonomík medzi rôznymi priestormi je málokedy spojené a harmonické, vždy budú existovať rozdielne menové jednotky, obchodné a právne normy, clá, predpisy, len aby si krajiny zachovali určitú konkurenčnú výhodu. Ak sa model „jeden vzor pre všetkých“ aplikuje na rôzne miesta s odlišnou históriou a kultúrou, musíme zákonite očakávať turbulencie v ekonomickej a sociálnej oblasti. Reakcie jednotlivých miest a regiónov na štrukturálne zmeny v ekonomike budú rozdielne a prehĺbenie priestorových rozdielov treba chápať ako nevyhnutný a zákonitý prejav ekonomickej transformácie, čo nie je z politických dôvodov vopred explicitne zdôrazňované, ako v prípade postsocialistickej transformácie (pozri Rusnák a Korec 2013).

Obr. 2: Homo economicus a Homo geographicus

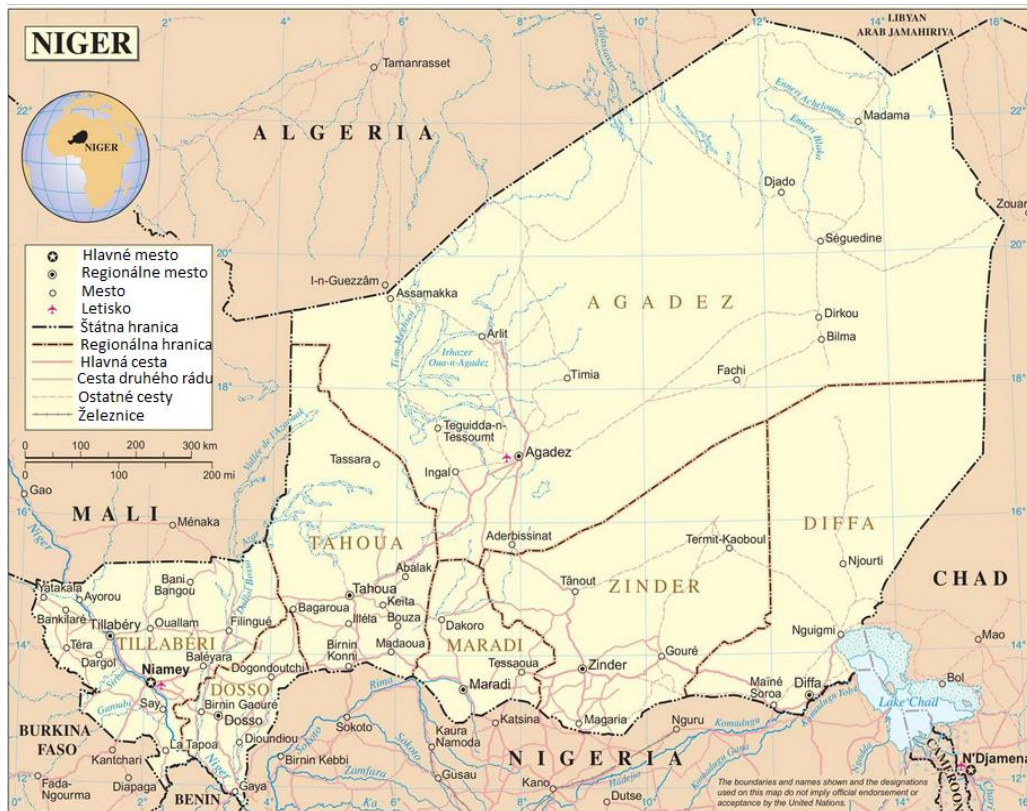

Prameň: Sokol (2011)

Autori Coe a kolektív (2007) uvádzajú, že výhodou geografických výskumov je to, že (1) môžu objasniť dosahy geografickej polohy na ekonomický rozvoj, (2) priblížiť spôsoby, akými je krajina integrovaná do procesov globalizácie v širšom priestorovom rámci, (3) porozumieť priestorovým rozdielom vo vnútri krajiny a medzi konkrétnymi miestami a (4) vysvetliť pozíciu krajiny v kontexte globálneho nerovnomerného rozvoja.

V prvom prípade priestor môžeme chápať v podobe geografickej polohy, lokalizácie (obr. 3). V prípade Nigeru otázka stojí, kde sa Niger nachádza? V tomto kontexte môžeme argumentovať geografickými faktormi a environmentálnym determinizmom. Ekonomika Nigeru musí byť postavená na zdrojoch, ktoré produkuje priestor Subsaharskej Afriky. Ako uvádza Venables (2010), lokalizácia krajín v Západnej Afrike z pohľadu investovania nie je atraktívna. Poľnohospodárstvo a priemysel fungujú na báze klesajúcich výnosov, pretože trhy sú monopolistické, malé, riedke a nízko produktívne. Prístup zahraničných investorov k trhom Subsaharskej Afriky limitujú tieto skutočnosti. Na pochopenie ekonomických problémov v Nigeri netreba vedieť ako by ekonomika mala fungovať, ale v prvom rade, kde by mala fungovať.

Obr. 3. Geografická poloha Nigeru

Prameň: Maps of (2014).

V druhom prípade hovoríme o priestore tokov, teda ako je krajina zapojená do globálnej ekonomiky. V prípade Nigeru medzinárodný obchod najintenzívnejšie prebieha s Francúzskom ako bývalou koloniálnou mocnosťou. Navyše v krajine sa nachádzajú relatívne veľké zásoby uránovej rudy, o ktoré sa uchádzajú energetické spoločnosti z rôznych častí sveta. Najnovšie sa zaujíma o nigerské nerastné bohatstvo Čína. Hľadáním súvislostí medzi čínskymi priamymi zahraničnými investíciami a nerastným bohatstvom autokratických režimov Afriky sa venovala v sérii prác Szikorová. Zaoberá sa kauzalitou medzi tokmi/zásobami čínskych PZI v jednotlivých štátoch Afriky a exportom ich nerastného bohatstva vo vzťahu k nedemokratickosti (Szikorová 2012a, 2012b). Dospieva k záveru, že aj napriek tomu, že Čína nasmerovala svoje investície do prevažnej väčšiny autokratických štátov Afriky, je to len prirodzený dôsledok toho, že v Afrike existuje veľký počet autokratických režimov, a tak pri obchodnej, či investičnej spolupráci je takmer nemožné tieto režimy obísť. V inej štúdii (Szikorová 2012c) poukazuje na to, že najviac kritizované investície Číny prúdia predovšetkým do afrických krajín, za čo ju často titulujú ako novodobého kolonizátora Afriky. Ale prichádza k záveru, že Čína takýmto novodobým kolonizátorom nie je. Samozrejme, investície budú smerovať do oblastí, kde sa

nachádzajú náleziská týchto surovín. Otvorenou otázkou však ostáva, aké efekty vyplynú pre daný región pred ťažbou, počas ťažby a najmä po jej ukončení.

V treťom prípade geografii sledujú priestorové dosahy hladomoru v rámci krajiny, čím získavajú informáciu o priestorovom rozložení nedostatku potravín vo vnútri krajiny. Niger je rozlohou dvakrát väčší ako Francúzsko, takže zabezpečovanie efektívnej a spravodlivej priestorovej distribúcie je veľmi problematická záležitosť. Takto veľké územie treba zodpovedne spravovať a riadiť z nižších hierarchických úrovní, ktoré by rýchlejšie reagovali na krízové situácie a boli bližšie k postihnutým oblastiam. Veľkú úlohu tu zohráva dôvera v miestne samosprávy, vládne inštitúcie a autority, ktoré zabezpečujú výkony verejnej správy na rôznych hierarchických úrovniach. V prípade, že túto dôveru v inštitúcie spochybňuje vysoká korupcia, lobistické aktivity, netransparentnosť a nízka vymožitelnosť práva, možnosť spravodlivého prerozdelenia finančnej pomoci klesá.

Štvrté vysvetlenie je v súčasnej ekonomicko-geografickej literatúre veľmi diskutované (Arestis a Caner 2009, Lee a kol. 2009, Pike a Pollard 2010). Finančná geografia, resp. geografia financionalizácie ekonomiky a spoločnosti vychádza do určitej miery z neomarxistickej perspektívy, ktorú v britskej geografii reprezentuje David Harvey (2010). Táto perspektíva vychádza z predpokladu, že priestorové nerovnomernosti sú nevyhnutný a zákonitý výsledok kapitalizmu, zakorenené v kapitalistickom systéme a nie je možné ich dostať do podoby všeobecnej rovnováhy, ktorú prezentuje neoklasická ekonomická teória. Zjavný rozpor medzi neomarxistickými a neoliberalnými teóriami je v tom, do akej miery sa investíciám darí zmierňovať regionálne rozdiely a komu v skutočnosti investície pomáhajú.

Harveyho (2010) vysvetlenie cirkulácie, akumulácie a absorpcie prebytočného kapitálu si zaslúži určitú pozornosť. Harvey používa termín priestorové záplaty (*spatial fixes*), ktorým označuje situáciu, že investovaním do nových trhov sa kríza kapitalizmu nevyrieši, ale len oddiali a neskôr prejaví v ešte väčšej sile. Práve investície do rozvojových krajín mali vyriešiť problém prebytočného kapitálu na jednej strane a chudobu na strane druhej. Príspevok autorov Arestis a Caner (2009, s. 240-241) hovorí o negatívnom vzťahu finančnej liberalizácie a geografickej chudoby. Aplikácia uniformného programu pre všetky rozvojové krajiny bez uznania špecifických potrieb, zabezpečenia makroekonomickej stability a podporných inštitúcií a politík, sa aj napriek dočasnému ekonomickému progresu a investičnej podpory v čase globálnej krízy prejavila s veľkými nákladmi na jej odstránenie. Investície vložené do riešenia problémov rozvoja boli vo väčšine prípadov zneužitie netransparentnou politikou miestnych a národných vlád. Chudobní nakoniec zaplatili vyššiu cenu ako tí bohatí. Ďalším problémom je financovanie rozvojovej pomoci, ktoré spôsobuje rozvojovým krajinám zadlžovanie. Úroky sa vyrovnávajú prostredníctvom ďalších finančných úverov na vyrovnávanie dlhu, tak ako to popisuje Barrett v spomínanom rozhovore.

5 ZÁVER

Ekonomovia Artadi a Sala-i-Martin (2003, s. 17) tvrdia, že ekonomický rast africkej ekonomiky bol v 20-tom storočí tragickým sklamaním. Slovo *tragický* používajú zámerne, aby vyjadrili aké obrovské dôsledky spôsobili stovkám miliónov obyvateľov na jednej strane a ako neefektívne sa nakladalo s medzinárodnou finančnou pomocou na strane druhej. Preto zameranie sa na kritiku ekonomickej perspektívy považujeme za aktuálne a spoločensky relevantné. Po prvé, kritické myslenie a následná diskusia prináša do celej skúmanej problematiky nové poznatky a myšlienky. Ekonomovia síce pripúšťajú mimoriadnu zložitosť geografickej reality z pohľadu vysvetľovania príčin nerovnomerného rozvoja (Gallup a kol. 2003), ale na druhej strane geografiu redukujú na fyzický priestor v podobe plochy ornej pôdy, hustoty zaľudnenia, stupňa urbanizácie alebo ju vnímajú cez geometrickú vzdialenosť v podobe dostupnosti k mestám a prístavu (Gallup a kol. 1999, 2003, Henderson a kol. 2001, Easterly a Levine 2003). Ekonomovia musia uznať existenciu veľmi rozmanitých každodenných životných príbehov, ktoré vyplývajú z náboženských, rodových, rasových, rodinných tradícií a prejavov v rôznych regiónoch rozvojového sveta.

Po druhé, to, čo je na neoliberalnej ekonómii zvláštne, je to, že ukazuje binárne videnie sveta: „buď akceptuješ pravidlá globalizácie a budeš napredovať alebo ich neakceptuješ a budeš zaostávať“. Istou metaforou v tomto kontexte je myšlienka Edwarda Saída v knihe *Orientalizmus*, že delenie sveta na „východ“ a „západ“ je predstavou „západného sveta“, ktorú si vybudoval počas kolonizačného obdobia (Saïd 1978). Inými slovami, všetko poznanie, ktoré je produktom západného myslenia, predstavuje jediný, správny a dokonalý obraz civilizačného pokroku. My si myslíme, že túto západocentrickú predstavu ideálneho sveta treba neustále podrobovať kritike a diskusií.

Podobné vysvetlenia nachádzame aj v postmoderných a postštrukturalistických prístupoch. Priestorové nerovnomernosti sa z globálneho hľadiska zvyknú kategorizovať na chudobný juh a bohatý sever. Toto rozlíšenie nie je vo väčšine prípadov výsledkom našich skúseností, ale je intuitívne a je sprostredkovanou reprezentáciou daného problému (napr. cez médiá). Poznanie geografického (makro)priestoru je subjektívnou konštrukciou našich preferencií, významov a predstáv o priestore, ktoré v konečnom dôsledku limituje úroveň nášho poznania na jednej strane a kultúrne povedomie a rozvoj daného národa na strane druhej. Poznanie (mikro)priestoru, naopak, ovplyvňujú osobné skúsenosti. Čím dlhšie sa v určitom (mikro)priestore pohybujeme a zažívame rôzne situácie, tým lepšie ho poznáme. Môžeme tak získať objektivnejší a autentickjší obraz o krajine (regióne). Povedomie, identitu a významy nemožno zmerať, treba ich prežiť a pochopiť.

Po tretie, rastúca globalizácia je prejavom neoliberalnej politiky, ktorá je hlavným nástrojom WB a IMF pri prerozdeľovaní medzinárodnej finančnej pomoci. Táto investičná pomoc sa uskutočňuje účelovo a bez rozdielu. Rodríguez-Pose (2010),

kritizujú *Správu o svetovom rozvoji*, hovorí o „priestorovo slepej politike“, ktorá sa snaží aplikovať univerzálne ekonomické pravidlá a poučky bez kontextuálneho porozumenia lokálnych podmienok. Podľa nášho názoru nealternatívny a vopred daný cieľ nie je demokratický, nezohľadňuje ani rozmanité podmienky geografickej reality a je zdrojom narastajúcich sociálnych rozdielov, predovšetkým vo vnútri krajiny.

Geografická perspektíva je vysvetľujúca, reflexívna, diskusná a interdisciplinárne otvorená teoretická platforma poznávania, ktorá vyplýva z komplexnej a nepredvídateľnej povahy geografickej reality, ktorú sa nesnaží za každú cenu zjednodušovať. Geografický prístup znamená nielen vysvetliť priestorové nerovnomernosti, ale aj porozumieť ekonomickým vzorom a procesom, ktoré sa odohrávajú v priestore a jednotlivých miestach, s cieľom preniknúť pod ich povrch. Preto je nevyhnutné, aby ekonomické procesy, ktoré sa implantujú do rozvoja jednotlivých krajín, zodpovedali lokálnemu kontextu. Inak povedané, aby sa zohľadnilo nielen to, ako by ekonomika mala pracovať, ale najmä, kde bude fungovať.

Súhlasíme s ekonómami, že geografia je osud, v zmysle, že nikto nemôže za to, kde sa narodil. Na druhej strane mobilita ľudí, či už pracovná, študentská, športová alebo kultúrna umožňuje prekonávať geografické determinácie. Ak nie sú vytvorené podmienky na slobodný pohyb, objektívne informácie, vzdelávanie, sociálnu a zdravotnú ochranu, treba ich vytvoriť. Za túto oblasť podpory zodpovedajú príslušné inštitúcie, čo v prípade rozvojových krajín znamená vybudovať pluralitný politický systém, transparentné inštitúcie zabezpečujúce správne fungovanie verejných a sociálnych služieb. Všetky spomínané aspekty predstavujú endogénne zdroje rozvoja, ktoré musia byť postavené na vzájomnej dôvere medzi všetkými aktérmi zúčastňujúcimi sa na sociálnom a ekonomickom rozvoji.

Na druhej strane treba rešpektovať to, že každý národ dosahuje iný stupeň civilizačného rozvoja. Má svoje osobité tradície, hodnoty a identitu, aj keď sa nám môžu zdať akokoľvek prekonané. Je dôležité uvedomiť si, že každé spoločenstvo sa vyvíja rôznym tempom. Nemali by sme sa snažiť urýchliť dospievanie civilizácií implantovaním nealternatívnych politik a kultúr. V dôsledku jednosmerného presadzovania západných hodnôt a homogenizácie priestoru môžu niektoré miesta, ktoré majú odlišný politický systém, postoj k moci a autoritám, náboženstvu, rodovému postaveniu a etnicite tieto snahy chápať ako prienik cudzej kultúry a ohrozenie ich vlastnej identity, čo môže viesť k eskalácii sociálneho a ekonomického napätia, ktoré v konečnom dôsledku vyúsťuje podľa Huntingtona (1997) do stretu civilizácií.

Zdá sa, že existuje niekoľko typov determinácií, proti ktorým ekonómovia bojujú investíciami. Geografické, politické, kultúrne. Otázka znie, aká je efektívnosť vynakladania investícií a aké efekty z tejto finančnej pomoci plynú pre medzinárodné inštitúcie. Jedno je isté, ak sa neinvestuje do dlhodobého sociálneho a ľudského kapitálu (budovanie dôvery v inštitúcie, vzdelávanie, zdravotníctvo), všetky doterajšie

investície sa môžu minúť účinkom. Teda v prípade Nigeru treba podporiť dlhodobé riešenia, ktoré podľa Barretta nie sú na zozname aktuálnych problémov. Takže nestotožňujeme sa s tvrdením, že za chudobu a bohatstvo môže geografia. Myslíme si, že za chudobou a bohatstvom je ekonomika nedostatočnej podpory inštitucionálnej základne a slobodného a bezpečného pohybu. Na druhej strane ekonomika realizovaná vo forme účelovej finančnej pomoci nepodporuje ľudský kapitál a neupevňuje dôveru v príslušné inštitúcie, naopak, cez dlhový, úrokový a daňový mechanizmus vytvára pyramídu krízových situácií, z ktorých profitujú medzinárodné finančné inštitúcie.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ARESTIS, P. – CANER, A. (2009): Financial liberalization and the geography of poverty. In *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2009, roč. 2, č. 2, s. 229-244.
2. ARTADI, E. V. – SALA-I-MARTIN, X. (2003): *The Economic Tragedy of the XXth Century: Growth in Africa*. NBER Working Paper No. 9865, 2003. 31 s.
3. BOSCHMA, R.A. – MARTIN, R. (2010): *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Cheltenham: Edward Elgar, 2010, 559 s. ISBN 978-1-84720-491.
4. BOULDING, K. E. (1981): *Evolutionary Economics*. Londýn: Sage, 1981. 195 s.
5. COE, N. M. a kol. (2007): *Economic Geography: A Contemporary Introduction*. Oxford: Blackwell, 2007. 456 s. ISBN 978-1-4051-3219-0.
6. CRESSWELL, T. (2013): *Geographic thought: a critical introduction*. John Wiley & Sons Ltd, 2011. 290 s. ISBN 978-1-4051-639.
7. DANĚK, P. (2000): Nerovnomerný rozvoj sveta: kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje. In *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, 2000, s. 28-58, ISBN 80-238-5566-2.
8. DIAMOND, J. (1997): *Guns, Germs, and Steel. The fates of human societies*. New York: W. W. Norton, 1997. 480 s. ISBN 0-393-31755-2.
9. DOPFER, K. (2005): *The Evolutionary Foundations of Economics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 577 s. ISBN-010 0-511-1127-X.
10. EASTERLY, W. – LEVINE, R. (2003): Tropics, germs, and crops: how endowments influence economic development. In *Journal of monetary economics*, 2003, roč. 50, č. 1, s. 3-39.
11. EUROSTAT. (2014): *Metadata*. [Online.] Eurostat, 2014. [Citované 5. 9. 2014.] Dostupné na internete: <http://es.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>.
12. GALLUP, J. L. a kol. (1999): Geography and economic development. In *International regional science review*, 1999, roč. 22, č. 2, s. 179-232

13. GALLUP, J. L. a kol. (2003): *Is geography destiny? Lessons from Latin America*. New York: Stanford University Press and The World Bank, 2003. 171 s. ISBN 0-8213-5451-5.
14. GREGORY, D. – CASTREE, N. (2012): *Human geography. Volume III*. Londýn: SAGE Publications Ltd, 2012. 365 s. ISBN: 978-1-4129-0369-1.
15. HARVEY, D. (2010): *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. Londýn: Verso Books, 2010. 296 s. ISBN 978 1 84668 308 4.
16. HENDERSON, J. V. a kol. (2001). Geography and development. In *Journal of Economic Geography*, 2001, roč. 1, č. 1, s. 81-105
17. HUNTINGTON, S. (1997): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Londýn: Simon and Schuster, 1997. 207 s. ISBN 0-684-84441-9.
18. JOHNSTON, R. J. – SIDEWAY, J. D. (2004). *Geography and geographers: Anglo-American geography since 1945*. 6. vyd. Abindgon: Hodder Education, 2004. 527 s. ISBN 978-0-340-80860-3.
19. LEE, R. (2006): The ordinary economy: tangled up in values and geography. In *Transactions of the Institute of British Geographers*, 2006, roč. 31, č. 4, s. 413-432.
20. LEE, R. a kol. (2009): The remit of financial geography - before and after the crisis. In *Journal of Economic Geography*, 2009, roč. 9, č. 5, s. 723-747.
21. MAPSOF. (2014): *Niger*. [Online.] Mapsof.net, 2014. [Citované 2. 9. 2014.] Dostupné na internete: <<http://mapsof.net/map/niger-political-map>>.
22. MAREŠ, P. (1999): *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
23. MARTIN, R. (1999): The New “Geographical” Turn in Economics. In *Cambridge Journal of Economics*, 1999, roč. 23, č. 1, s. 65-91.
24. MASSEY, D. (2004): Geographies of responsibility, In *Geografiska Annaler*, 2004, roč. 86, č. B, s. 5-18.
25. MICHÁLEK, A. (2000): Chudoba, jej koncepty a geografické dimenzie. In *Geografický časopis*, 2000, roč. 52, č. 3, s. 231-242.
26. MURPHY, J. T. (2011): The socio-spatial dynamics of development: geographical insights beyond the 2009 World Development Report. In *Cambridge Journal of Regions Economy and Society*, 2011, roč. 4, č. 2, s. 175-188.
27. NAYAK, A. – JEFFREY, A. (2011): *Geographical Thought: An Introduction to Ideas in Human Geography*. Pearson Education Limited, 2011. 337 s. ISBN: 978-0-13-222824-4.
28. NOVÁČEK, P. (2012): Příspěvek k rozvojové geografii – srovnávací studie Bhútánu, Haiti a Rwandy. In *Geografický časopis*, 2012, roč. 65, č. 1, s. 45-60.
29. NOVOTNÝ J. (2007): Nejchudší země světa. In *Geografické rozhledy*, 2006-7, roč.18, č. 1, s. 2-3.

30. NOVOTNÝ, J. – RAMACHANDRAN, N. (2010): Alternative to jobless growth? All-India context and a case of participatory development scheme from rural Tamil Nadu. In *Geografie*, roč. 115, č. 3, s. 330-346.
31. NOVOTNÝ, J. (2011): Kořeny nerovnoměrného rozvoje: role geografické makropohy a souvisejících faktorů. In *Geografické rozhledy*, 2011, roč. 21, č. 2, s. 2-5.
32. NOVOTNÝ, J. (2013): A multi-dimensional analysis of the impacts of the Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Scheme: a tale from Tamil Nadu. In *Singapore Journal of Tropical Geography*, 2013, roč. 34, č. 3, s. 322-341.
33. PBS NEWSHOUR. (2005): *Famine in Niger*. [Online.] PBS, 2005. [Citované 5. 9. 2014.] Dostupné na internetu: <http://www.pbs.org/newshour/bb/africa-july-dec05-niger_8-04/>.
34. PEET, R. – HARTWICK, E. (2009). *Theories of development: contentions, arguments, alternatives*. New York: Guilford Press, 2010. 324 s. ISBN 978-1-60623-065-7.
35. PIKE, A. – POLLARD, J. (2010): Economic Geographies of Financialization. In *Economic Geography*, 2010, roč. 86, č. 1, s. 29-51.
36. POLLARD, J. S. a kol. (2009): Economic geography under postcolonial scrutiny. In *Transactions of the Institute of British Geographers*, 2009, roč. 34, č. 2, s. 137-142.
37. POTTER, R. a kol. (2012): *Key Concepts in Development Geography*. New York: SAGE Publications Ltd, 2012. 288 s. ISBN 978-0-857025852.
38. RADCLIFFE, S. (2005): Development and geography: towards a postcolonial development geography? In *Progress in Human Geography*, 2005, roč. 29, č. 3, s. 291-298.
39. RODRÍGUEZ-POSE, A. (2010): Economic geographers and the limelight: institutions and policy in the World Development Report 2009. In *Economic Geography*, 2010, roč. 86, č. 4, s. 361-370.
40. RUSNÁK, J. – KOREC, S. (2013): Alternatívne koncepcie postsocialistickej transformácie. In *Ekonomický časopis*, 2013, roč. 61, č. 4, s. 396-418.
41. RUSNÁK, J. a kol. (2014): Priestorové koncepty a poznávanie geografickej reality. In *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2014, roč. 58, č. 1, s. 81-120.
42. SACK, R. D. (1997): *Homo geographicus: A framework for action, awareness, and moral concern*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1997. 304 s. ISBN 0801855535.
43. SACHS, J. D. a kol. (2001): The geography of poverty and wealth. In *Scientific American*, 2001, roč. 284, č. 3, s. 70-75.

44. SACHS, J. D. (2005): *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. New York: Penguin Books, 2005. 416 s. ISBN 1-59420-045-9.
45. SAID, E. (1978): *Orientalism*. Londýn: Penguin, 1978. 365 s.
46. SCOTT, A. (2009): Book review – World Development Report 2009: reshaping economic geography. In *Journal of Economic Geography*, 2009, roč. 9, č. 4, s. 583-586.
47. SEN, A. (1982): *Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation*. New York: Oxford University Press, 1982. 272 s. ISBN 9780198284635.
48. SEN, A. (1999): *Development as freedom*. New York: Oxford University Press, 1999. 366 s. ISBN 978-0-19-289330-7.
49. SCHUMPETER, J., A. (1942): *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Row, 1942. 381 s. ISBN 0-415-10762-8.
50. SOKOL, M. (2011): *Economic Geographies of Globalization. A Short Introduction*. Cheltenham: Edward Elgar, 2011. 198 s. ISBN 978 1 84980 153 9.
51. STIGLITZ, J. E. (2002): *Globalization and its discontents*. New York: W.W. Norton & Co, 2002. 282 s. ISBN 0-393-05124-2.
52. SVETOVÁ BANKA. (2009): *The World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography*. Washington: World Bank, 2009. 383 s. ISBN 978-0-8213-7607-9.
53. SVETOVÁ BANKA. (2014): *Niger*. [Online.] Svetová banka, 2014. [Citované 7. 9. 2014.] Dostupné na internete: <<http://data.worldbank.org/country/niger>>.
54. SZIKOROVÁ, N. (2012a): Súvislosť čínskych priamych investícií a nerastného bohatstva v autokratických režimoch Afriky. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, roč. 10, č. 1, s. 36-44.
55. SZIKOROVÁ, N. (2012b): Čínske investície v afrických štátoch bohatých na zemný plyn, uhlie, urán a fosfáty. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, roč. 10, č. 3, s. 31-40.
56. SZIKOROVÁ, N. (2012c): Súčasná a očakávané budúce trendy prílevu čínskych priamych investícií do Afriky. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, roč. 10, č. 4, s. 99-108.
57. VENABLES, A. J. (2010). Economic geography and African development. In *Papers in Regional Science*, 2010, roč. 89, č. 3, s. 469-483.
58. WHITE, H. (2008): The measurement of poverty. In DESAI, V. – POTTER, R. B. (eds.): *The Companion to Development Studies*. Londýn: Hodder Education, 2008, s. 25-29. ISBN 9780340889145.
59. WILLIAMSON, J. (1990): What Washington Means by Policy Reform. In WILLIAMSON, J. a kol. (eds.): *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Washington: Institute for International Economics, 1990. 445 s. ISBN-10: 0881321257.

DROGOVÝ PROBLÉM AFGANISTANU AKO OBMEDZUJÚCI FAKTOR JEHO EKONOMICKEJ OBNOVY

ILLEGAL DRUGS AND AFGHANISTAN'S ECONOMIC RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT

Lubomír Čech¹

Vývoj Afganistanu po roku 2014 sa bude odvíjať od vojensko-politickej a ekonomickej situácie v krajine. Vzájomná prepojenosť týchto determinantov významným spôsobom limituje víziu jeho obnovy a rekonštrukcie. Článok prináša pozitívne námety na to, ako sa vymaniť zo začarovaného kruhu zaostalosti a chudoby krajiny. Súčasne poukazuje na zložitosť a časovú náročnosť tohto procesu. Jedným z určujúcich elementov, ktorý bude Afgancom brániť v konsolidačnom procese, je drogový priemysel. Krajina je, v prenesenom slova zmysle, závislá od pestovania a spracovania ópia a ani medzinárodné spoločenstvo sa nevie zjednotiť na spôsobe, ako tento problém riešiť.

Kľúčové slová: ekonomická zaostalosť, potenciál krajiny, drogový biznis, hľadanie východísk.

The development path of Afghanistan after 2014 will depend on military-political and economic situation in the country. Mutual correlation of these factors significantly limits the vision for its reconstruction and development. The paper presents some positive ideas on possible ways of how to get out of the circle of backwardness and poverty. At the same time it points out the complexity and time constraints of this process. One of the crucial elements that limits Afghans in consolidation process is the drug industry. The country's economy depends on growing and processing of opium and the international community cannot agree upon a common way to solve this problem.

Key words: economic backwardness, country potential, drug business, search for solutions.

JEL: F52, F59

¹ Doc. PhDr. Lubomír Čech, CSc. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, e-mail: lubomir.cech@euba.sk.

Autor pôsobí ako docent na Katedre medzinárodných politických vzťahov a prodekan pre vedu a doktorandské štúdium Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Venuje sa problematike širšej Strednej Ázie s osobitným zameraním na Afganistan.

1 ÚVOD

Situácia v Afganistane sa v súčasnosti posudzuje v súvislosti s plánovaným odchodom zahraničných vojsk z krajiny a odovzdaním zodpovednosti za jej bezpečnosť afganskej armáde a ostatným bezpečnostným zložkám. Samotný vývoj krajiny však budú determinovať tri základné ukazovatele – vojenské, politické a ekonomické.

Existuje veľa dôvodov na diskusiu, či vojenské a politické ukazovatele majú jasne definované metódy a ciele ich realizácie. Vychádzajme však z toho, o čom nás presvedčajú politickí a vojenský predstavitelia USA a NATO, a sice, že základné kamene boli počas trinásťročného pôsobenia vojsk USA a NATO v Afganistane položené. Ak pripustíme, že v prvej a druhej z menovaných oblastí sa tak skutočne stalo, tretí ukazovateľ, ekonomický, nemá jasne formulované znaky. Deklarované kvantitatívne zvýšenie výkonnosti ekonomiky krajiny nesprevádzajú kvalitatívne ukazovatele.

Článok má ambíciu prispieť do diskusie na tému ekonomických možností a limitov obnovy a rekonštrukcie Afganistanu po roku 2014. Poukazuje na zložitosť tohto procesu, ktorý je do značnej miery determinovaný miestnym drogovým fenoménom a jeho prepojením na svetový obchod s narkotikami. Napriek tomu reflektuje pozitívne pokusy hľadania ciest, ako krajinu vyviesť zo začarovaného kruhu „drogovej závislosti“, uvedomujúc si zložitosť a časovú náročnosť tohto procesu.

Pri spracovaní článku sme využili širšie spektrum bibliografických materiálov. Našu preferenciu si však získali analytické materiály špičkových odborníkov na oblasť Strednej Ázie a Afganistanu (Kňazev, Kalačev, Smagulov, Horák, Malašenko, Trenin a iní). V tejto súvislosti chceme upozorniť na skutočnosť, že títo autori nevidia situáciu príliš optimisticky, údaje v článku sa preto nemusia vždy zhodovať s hodnoteniami niektorých autorov anglo-americkéj literatúry a mediálnymi, bežne dostupnými informáciami na Slovensku.

2 STAV EKONOMIKY A PERSPEKTÍVY JEJ ROZVOJA

Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov Afganistanu z celkového počtu asi 23 mil. obyvateľov² je približne 15 mil. (t.j. 65 %). Asi 80 % je zamestnaných v poľnohospodárstve, kde sa cca 15 % venuje pestovaniu ópia. Asi 58 % zamestnancov v poľnohospodárstve pracuje na vlastnom pozemku, necelých 15 % si pozemok prenajíma, 14 % pracuje na cudzej pôde za časť úrody a 11 % sú námezdní

² Údaje o celkovom počte obyvateľov krajiny sa rozchádzajú a nie sú k dispozícii objektívne zdroje informácií, ktoré by spresnili demografický vývoj krajiny v poslednom období. Napr. oficiálna stránka MZV a európskych záležitostí uvádza počet obyvateľov krajiny 30 mil. Pozri bližšie: <<http://www.foreign.gov.sk/>>.

poľnohospodárski pracovníci. Obrábanie pôdy je základným zdrojom príjmov pre 37 % obyvateľov krajiny.

V priemysle je zamestnaných 10 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva a zvyšných 10 % pracuje vo sfére služieb. Hrubý domáci produkt Afganistanu (vrátane príjmov z obchodu s narkotikami) je odhadovaný na 6 mld. amerických dolárov, tempo rastu ekonomiky asi 2,3 % (Smagulov 2013a).

Problémom afganského pracovného trhu je nízka kvalifikačná úroveň jeho účastníkov. Podľa údajov afganskej vlády je gramotných iba 29 % obyvateľov krajiny starších ako 15 rokov. Úroveň nezamestnanosti (aj podľa zistení Ázijskej rozvojovej banky) je u mužov 40 % a u žien 60 % (Smagulov 2013). Nekvalifikovaná nájomná práca je najmä pre obyvateľov vidieka základným zdrojom príjmu. Varovným signálom je vysoká nezamestnanosť mladých ľudí, ktorá sa v ostatnom čase zvyšuje, čo je spôsobené o. i. absenciou profesijného-technického vzdelávania. Krajina zažíva mimoriadne priaznivý demografický vývoj a viac ako 45 % obyvateľov je vo veku do 15 rokov (Čech 2011, s. 46). Táto skutočnosť vyvoláva v krajine silné sociálne napätie a spolu s bezpečnostnou situáciou aj silné emigračné vlny, ktoré zasiahli najmä Irán a Pakistan.

Napriek veľkému počtu ľudí zamestnaných v poľnohospodárstve je výkonnosť afganského poľnohospodárskeho komplexu nízka. V uplynulom decéniu bol relatívne úrodný rok 2007. Urodilo sa o 33 % viac obilia ako v roku 2006. Napriek tomu poľnohospodársky sektor plne nezabezpečil potravinový dopyt a potreby obyvateľstva a v konečnom výsledku to stačilo na 91 % pokrytie spotreby krajiny. Veľkosť a výnosy úrody sú veľmi závislé od klimatických podmienok, predovšetkým od veľkosti zrážok. Napr. počas sucha v roku 2004 sa úroda obilnín znížila o 43 % a krajina sa ocitla na pokraji hladu.

Riešenie, ktoré by významne pomohlo, je umelé zavlažovanie, a preto zostáva mimoriadne akútnym problémom meliorácia pôdneho fondu. V Afganistane je umelo zavlažovaných cca 12 % pôdy. Len tieto pozemky dávajú viac ako polovicu úrody a v úspešných rokoch až 70 %. Problém je v tom, že zavlažovanie (pri využití vody z riek a studní) sa vykonáva záplavovým spôsobom, čo je samozrejme v krajine s nedostatkom vody veľmi neefektívne. Z celkovej kapacity riečnych tokov sa využíva na závlahy asi 32 %, pričom straty sú asi 50 %. Navyše vojnové udalosti výrazne znehodnotili podzemné vody a zničili prívodné kanály k zavlažovaným pozemkom.

Dáta o zavlažovaní pôdy v Afganistane sa dosť rozchádzajú. Ak zoberieme do úvahy jeden z vyšších údajov, ktorý udáva 2 mil. hektárov, na zavlažovanie 1 hektáru vo vegetačnom období treba 10500 metrov kubických vody. Afganistan patrí medzi krajiny s rastúcim dopytom po vode a rastúcim vodným deficitom (Kňazev 2011, s. 31).

V poľnohospodárstve takmer absentuje aplikácia hnojív a využívanie modernejšej poľnohospodárskej techniky. Nedostatok minerálnych hnojív prináša choroby plodín a k veľkým stratám dochádza aj pri ich zbere. Nedokonalá organizácia

poľnohospodárskych prác spôsobuje straty pri zbere úrody až 20 %. Index poľnohospodárskej výroby sa z úrovne 2,2 % v roku 1978 znížil na 0,2 % po roku 2001 (Kňazev 2011, s. 31).

Napriek relatívnej výkonnosti spracovateľského priemyslu (21 % HDP na 10 % zamestnaných obyvateľov) zostáva tento sektor afganskej ekonomiky druhoradým. Tradične najúspešnejším v sektore spracovateľského priemyslu je textilný priemysel, zabezpečujúci významnú časť legálneho exportu. Väčšina afganských výrobcov potravín a spracovateľov poľnohospodárskej produkcie hľadá kontakty so západnými investormi v snahe dostať sa k prostriedkom, ktoré by umožnili modernizovať zúfalo zastarané technologické zariadenia a umožnili rozvoj výrobných zariadení. Tieto projekty sú žiaduce a nevyhnutné pre budúci vývoj a majú svoj mimoriadny význam preto, že len napríklad z pohľadu dostatku potravinárskych výrobkov Afganistan určite nepatrí medzi krajiny s nasýteným trhom.

Ide o akýsi začarovaný kruh, pretože takú potrebnú modernizáciu technologických zariadení spomaľovala už spomínaná nízka kvalifikácia pracovnej sily. Tento hendikep zamestnávateľa kompenzujú vysokou intenzitou práce a slabou ochranou práce svojich pracovníkov. V dôsledku toho je kvalita niektorých afganských výrobkov nízka a v podmienkach globalizovaného medzinárodného obchodu slabo konkurencieschopná.

Dôležitou udalosťou v ekonomike Afganistanu v ostatných rokoch bol tender na ťažbu medi v baniach Ainak v provincii Logar.³ Pri odhadoch zásob medenej rudy sa názory odborníkov rozchádzajú. Keď v rokoch 1973-74 pôsobila v Logari sovietska geologická misia, pripravila geofyzikálny rozbor náleziska v Ainaku. Podľa tohto rozboru boli zásoby odhadované na 705 mil. ton rudy s obsahom medi 1,56 % – čo zodpovedá približne 11 mil. ton čistej medi. V roku 2003 špecialisti britskej geologickej služby vykonali nové geofyzikálne výskumy nálezisk (za spoluúčasti geológov USA a s podporou Pentagónu) a odhadované zásoby boli znížené na 240 mil. ton medenej rudy, avšak s vyšším podielom medi, a to až 2,3 %.

Víťazom tendra sa stala čínska spoločnosť China Metallurgical Group Corporation, pripravená investovať do projektu 2,9 mld. amerických dolárov. Okrem toho čínska spoločnosť prisľúbila na svoje náklady postaviť uhoľnú tepelnú elektráreň s výkonom 400 MW, ktorá zabezpečí baňu i spracovateľský kombinát elektrickou energiou. Súčasťou kontraktu je aj výstavba železnice, ktorá spojí Ainak s mestami Herát a Torcham. Čínske konzorcium plánovalo začať ťažbu a spracovanie medenej rudy v roku 2012. Bohužiaľ, doposiaľ všetko zostalo v štádiu projektu napriek tomu, že od vyhlásenia výsledkov tendra ubehlo už 5 rokov. Dôvodom tohto meškania je najmä

³ Bane Ainak sa nachádzajú v centrálnej provincii Logar a patria medzi jedny z najväčších nálezisk medi na svete. Objavili ich pred 32 rokmi vtedy ešte sovietski geológovia. O možnosť ťažby sa reálne uchádzalo 9 firiem, vrátane firiem z Ruska, Číny, Austrálie, Kanady, Indie, Kazachstanu a USA (pozn. autora).

pokračujúca nestabilná bezpečnostná situácia, dosahujúca v provincii Logar pomerne silnú intenzitu.

V Afganistane pokračoval tiež proces obnovy a rekonštrukcie veľkých energetických objektov. Spojené štáty obnovujú a modernizujú hydroelektrárň Kadžaki v provincii Helmand, Rusko rekonštruje veľkú vodnú elektrárň na rieke Kábul. Na začiatku nového milénia bolo v Afganistane vyrobených 905 mil. KWh, z toho:

- asi 58 % pochádzalo z vodných elektrární,
- 37 % z tepelných elektrární,
- niečo nad 4 % vyrobili dieselové agregáty.

Celkovo sa v krajine nachádza 100 zariadení na výrobu elektrickej energie. Medzi najväčšie patria:

- vodná elektrárň Naglu s kapacitou 100 tisíc KWh,
- vodná elektrárň Machipar s kapacitou 66 tisíc KWh,
- vodná elektrárň Kadžaki s kapacitou 33 tisíc KWh,
- vodná elektrárň Sarobi s kapacitou 22 tisíc KWh,
- tepelná elektrárň Mazar-e-Šarif s kapacitou 48 tisíc KWh,
- tepelná elektrárň Kábul s kapacitou 120 tisíc KWh (Smagulov 2013a).

Buduje sa energetická prenosová sústava na prenos elektrickej energie z Tadžikistanu do Afganistanu. Afganistan je krajina, odkiaľ pochádza väčšina vodných zdrojov pre okolité krajiny Strednej Ázie. Na výrobu elektrickej energie využíva menej ako 1 % zdrojov povrchových vôd. Potenciálne vodné energetické zdroje krajiny sa odhadujú na 23 tisíc MW (Kňazev 2006).

Okrem tohto obrovského vodného potenciálu má krajina možnosti v rozvoji tepelných elektrární. Energetické zdroje (uhlie, plyn, ropa a rašelina) sa nachádzajú na území rozprestierajúcom sa od Badachšanu na severe po Herát na západe. Juh krajiny má náleziská ropy a plynu. Preto sa hovorí o možnosti výstavby viacerých malých elektrární v blízkosti nálezísk v severnej uhoľnej oblasti, rozkladajúcej sa na ploche 35 tisíc km² medzi riekou Farráh až k Herátu. Herátska uhoľná oblasť má zásoby 15 mil. ton, z toho asi 10 mil. ton je vhodných na priemyselné využitie. Tieto zásoby by stačili pre 100 malých tepelných elektrární, každá s kapacitou okolo 1000 KW na obdobie 20-25 rokov. Existujú aj iné uhoľné náleziská, ako napr. Sari-Pulské (v provincii Džuzdžán) a Daraj-e-Sufské (v provincii Samangán), patriace k najväčším v Afganistane.

Vzhľadom na dostatočné zásoby prírodného zemného plynu, má v Afganistane veľkú perspektívu aj výstavba tepelných elektrární na báze spaľovania tejto komodity. Najlepšie sú preskúvané afgansko-juhotadžické náleziská, nachádzajúce sa na

severovýchode krajiny. Na severe je aj jedno z najdôležitejších ropných a plynových nálezísk – afgansko-juhoturkménske – v provincii Džuzdžán, Balch a Fárjáb.

Afganistan má 5 ropných nálezísk. Sú začaté práce na tendroch ropných nálezísk v Kundúze a Heráte, kde ide o Tírpulské ropné nálezisko a ropné nálezisko afgansko-tadžické v provincii Kundúz, ktoré má zásoby ropy odhadované na 1,6 mld. barelov (Kňazev 2011).

Oficiálni predstavitelia Afganistanu sa sťažujú, že medzinárodní sponzori si neplnia svoje záväzky a hodnotia ich investičnú pomoc ako nedostatočne efektívnu. Tento aspekt je vysvetliteľný vysokým stupňom rizika investičných nákladov. Pokusy afganskej vlády smerujúce na zlepšenie investičného prostredia a zvýšenie toku aspoň pre časť ekonomických projektov sú neúspešné v podmienkach rastúceho vnútropolitického napätia a komplikujúcej sa bezpečnostnej situácie.

Na mnohých miestach Afganistanu (napr. v Balchu, Heráte a Kábule), kde je pomerne stabilná situácia, sa realizovalo viac ako 400 menších a stredných projektov v oblasti organizácie výroby pri spracovávaní poľnohospodárskej produkcie, v rámci ľahkého a spracovateľského priemyslu a v strojárstve. Za posledných päť rokov boli cez zvereňovaný donorský fond na obnovu Afganistanu realizované ekonomické rekonštrukčné projekty v sume viac ako 2 mld. amerických dolárov.

Podiel zahraničných súkromných investícií do afganskej ekonomiky neprevyšuje 30 % celkového objemu súkromných investícií. Táto skutočnosť je spojená s nestabilnou vnútropolitickou situáciou v krajine, byrokratickými prierahmi a korupčným prostredím, vysokými sadzbami a poplatkami. V Afganistane je zároveň doposiaľ veľmi slabá normatívno-právna základňa investičnej činnosti, chýba primeraný mechanizmus garantovania ochrany súkromných investícií (Kňazev 2010a).

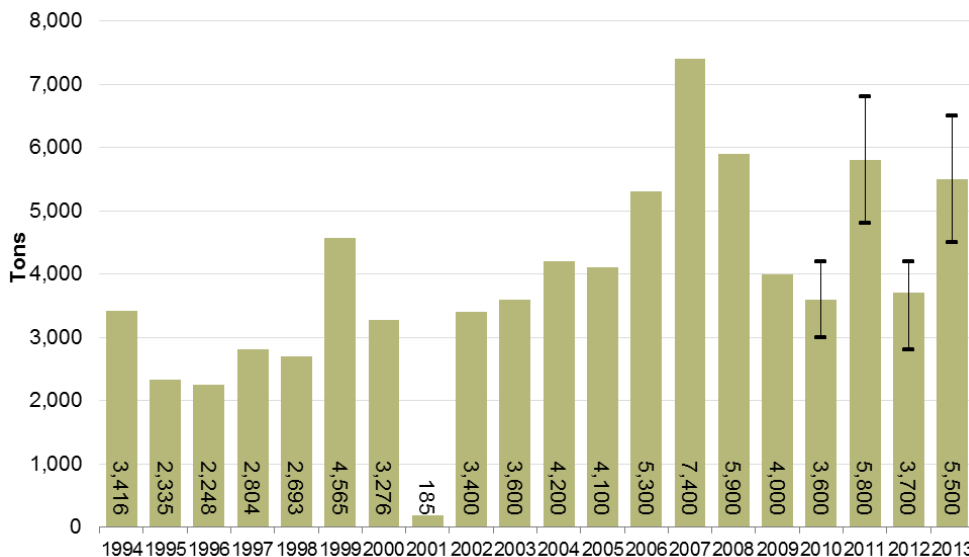
Celkovo je možné konštatovať, že investičné aktivity donorských krajín nespĺňajú záväzky, ku ktorým sa tieto krajiny zaviazali. Štruktúra investícií nedáva možnosť riešiť problémy ekonomickej obnovy Afganistanu. Viac ako polovica investícií zostáva v donorských krajinách, napríklad vo forme platieb za prácu vlastných odborníkov, konzultantov a ostatnú technickú pomoc – za konzultácie, vyhotovenie a úpravy dokumentácie a pod. Rozptýlia sa medzi účastníkov rozsiahleho a prepojeného reťazca mimovládnych a medzinárodných organizácií. Reálne investičné vklady do afganskej ekonomiky tak zostávajú na úrovni 15-20 % z celkovej pôvodne vyčlenenej sumy (Čech 2011, s. 64-66).

Donorstvo má aj menej pozitívnu stránku, ku ktorej sa vyjadril Európsky parlament v uznesení z 10.6.2013: „... existuje dostatok náznakov svedčiacich o tom, že afganský ľud sa stal obeťou tzv. kliatby zdrojov, pretože 90 % verejných výdavkov v Afganistane pochádza od medzinárodných darcov ... a trpí dôsledkami zakorenenej korupcie, ktorá ničí sociálny, finančný a hospodársky systém krajiny (Európsky parlament 2013).

3 DROGOVÝ BIZNIS A JEHO DOPADY NA AFGANSKÚ EKONOMIKU

Podľa údajov OSN a NATO tvorí podiel Afganistanu na celosvetovej produkcii ópia takmer 90 %. Odhadom asi 52 % afganského hrubého domáceho produktu pochádza z nezákonnej výroby a obchodu s ópiom (UNODC 2013). Presvedčivý prehľad o produkcii afganského ópia a veľkosti osevných plôch podávajú oficiálne údaje UNODC v grafoch 1 a 2.

Graf 1: Produkcia ópia v Afganistane v rokoch 1994-2013 (v tonách)

Prameň: UNODC (2013). Možné odchýlky spodnej a hornej hranice uvádzaných údajov sú znázornené úsečkami.

Rok 2013 – v porovnaní s rokom 2012 – priniesol 36 % nárast osevných plôch. Nelegálny trh s ópiom je jedným z najefektívnejších a reálne fungujúcich sektorov afganskej ekonomiky. Výnosy z neho preyšujú ostatné zdroje ekonomiky krajiny. Asi polovicu faktického afganského exportu tvoria výnosy z ópia a narkotík, vyrobených na jeho báze.

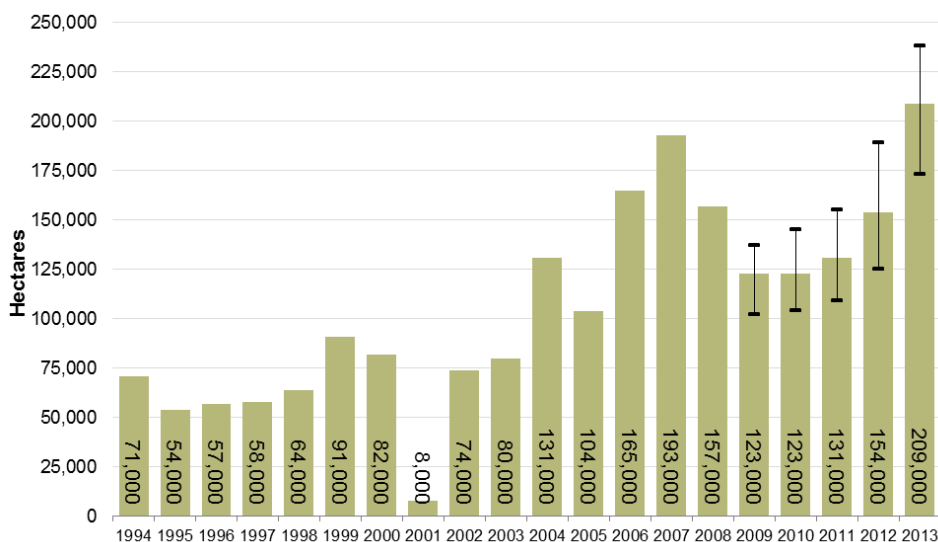
Drogy majú na Afganistan fatálny vplyv. V dedinskom prostredí východu a juhovýchodu krajiny sa ich pestovanie a obchod s nimi rozvíja prakticky bez obmedzenia a slobodne. Denne smeruje viac ako 500 kamiónov pravidelne západným a severným smerom k ďalšiemu spracovaniu a k svojim spotrebiteľom. Asi 60-70 % z tohto počtu smeruje cez priepustné hranice stredoázijských republík (Kňazev 2003).

Akokoľvek sa zdá, že najmä v severných a severozápadných provinciách Afganistanu došlo k zníženiu pestovania ópia, miestni vojenski velitelia iba presunuli svoj záujem od pestovania drog k ich tranzitu cez „svoje“ územia (Horák 2010).

V poslednom čase sme svedkami silného znepokojenia Ruskej federácie z pôsobenia afganských drog. Riaditeľ ruskej Federálnej služby pre kontrolu drog

Viktor Ivanov uviedol, že od začiatku operácie USA v Afganistane v roku 2001 sa drogová hrozba pre Rusko prudko prehĺbila. Výroba opiátov v tejto krajine vzrástla 44-násobne. Z Afganistanu do Ruska sa pašuje 12 ton čistého heroínu, čo sú 3 miliardy dávok, a kvôli afganským drogám každý rok zomiera 30 000 Rusov (Čech 2011, s. 51).

Graf 2: Pestovanie ópia v Afganistane (v hektároch)

Prameň: UNODC (2013). Možné odchýlky spodnej a hornej hranice uvádzaných údajov sú znázornené úsečkami.

Takmer 50 % afganskej drogovej produkcie bolo v roku 2009 prepašovaných do Ruska. To znamená, že do tejto krajiny sa dostalo takmer tri razy toľko heroínu, ako do USA, Kanady a západnej Európy spolu. Od roku 2001 zomrelo v Rusku na opiáty z Hindukúša jeden milión ľudí. Asi 21 % celosvetovo dodávaného heroínu z Afganistanu bolo uplatnených na ruskom čiernom trhu. Napriek všetkým obranným opatreniam Moskvy tento trend rastie. Ak vychádzame z týchto 21 %, konkrétne udávaných OSN (svetová produkcia 86 ton heroínu), tak ruskí konzumenti skonzumovali omamné látky z 18 ton heroínu. Ďalších 17 ton čistého heroínu prepašovaného do Ruska bolo ďalej pašovaných do Číny. To vysvetľuje, prečo Moskva a Peking v polovici minulého desaťročia dohodli úzku cezhraničnú spoluprácu v boji proti drogám. Obchod s heroínom ohrozuje národné zdravie, hospodársku a vnútroštátnu stabilitu oboch štátov. V dôsledku vývozu tejto pre Afganistan kľúčovej komodity dochádza doslova k drogovej genocíde obyvateľstva v Rusku a Číne. V priebehu ostatných rokov sa Rusko dostalo medzi svetových lídrov čo do odbytu a spotreby heroínu. Percento Rusov konzumujúcich opiáty podľa informácií Ivanova je 5- až 8-krát vyššie ako zodpovedajúci ukazovateľ v krajinách Európskej únie. Rusko sa dnes stalo hlavným spotrebiteľom heroínu na svete.

Afganistan sa stal medzinárodným polygónom Ópiových vojen našej doby.⁴ Nepísané protidrogové pravidlá sa v súčasnej politike, žiaľ, sformovali tak, že severoamerický kontinent, kde poprednú rolu zohrávajú USA, akoby nasáva kokaín z Latinskej Ameriky, a tým bráni jeho masovému preniknutiu do Ruskej federácie. Prúdy kokaínu sa prevažne usádzajú v západnej Európe, do Ruska putujú iba malé potôčiky. Avšak Rusko a po ňom Európa vstrebávajú tony ázijského heroínu, ktorý by inak putoval do Severnej Ameriky (Kňazev 2008a).

Orgány činné v trestnom konaní a špeciálne služby USA, Ruska a Európskej únie, každý na svojich úsekoch frontu boja s drogami, vynakladali nemalé úsilie, aby udržiavali strategickú globálnu paritu a zamedzovali prísunom kokaínu a heroínu, ako do vlastnej krajiny, tak aj do iných krajín sveta. Ale len čo sa v Afganistane ocitli vojská spojencov, vyššie načrtnutá gentlemanská medzinárodná schéma sa začala trieštiť. Americké a koalíčné vojská sa vyhýbali akýmkoľvek aktívnym prejavom, ktoré by potierali narkobiznis a miestne orgány štátnej moci v tomto smere neboli schopné dostať veci pod kontrolu. To podmienilo formovanie hypotézy o rozbiehaní ďalšieho scenára Ópiových vojen. Na pravdepodobnosť takéhoto predpokladu poukazuje prinajmenšom to, že spojenecké vojská sa drogovým problémom na mieste svojho pôsobenia prakticky nezaoberali. Už krátko po tom, ako sily koalície 11. decembra 2001 rozbehli medzinárodnú antiteroristickú operáciu, denník Daily News (New York) vyjadril počudovanie, prečo „za celý čas od začiatku vojnových akcií v Afganistane nikde nebola ani jedna správa o bombardovaní makových polí, o aspoň jednom prípade zmocnenia sa drogového skladu v horských jaskyniach alebo zadržaní na hraniciach veľkého nákladu s pašovaným heroínom“ (Kalačev 2011).

Podobné pochybnosti vyjadril aj bývalý riaditeľ Federálnej pohraničnej služby Konstantin Tockij, ktorý neskôr zastupoval záujmy Ruska v Bruseli. Generál Tockij neraz informoval Interpol aj Riaditeľstvo OSN pre boj s drogami o polohe laboratória a továrne na výrobu drog na území Afganistanu, vrátane odovzdania presných súradníc siedmich nových laboratórií na hranici s Tadžikistanom. Bezvýsledne. Predstavitelia Ruskej federácie viackrát upozorňovali na skutočnosť, že koalíčné sily nerobia skoro nič pre to, aby sa drogová hrozba aspoň zmenšila. Vyjadrili sklamanie nad tým, že úsilie vynaložené prostredníctvom diplomatických a politických kanálov zatiaľ neprinieslo výsledky.

Ohľadne takejto nepochopiteľnej pasivity spojeneckých vojsk existuje nemálo teórií. Väčšina z nich vychádza z toho, že existencia afganského drogového problému je súčasťou amerických záujmov. Takýto názor vyjadril politológ Viktor Nadein-Rajevskij, v televíznej relácii Golos Rossiji (november 2008): „Niektorí pozorovatelia

⁴ Ópiové vojny (1840-1860) – Angličanmi vedené vojny proti čínskemu cisárstvu dynastie Qing. Ópium nanútené krajine stredne úplne rozložilo čínsku spoločnosť a vyvolalo takú politickú nestabilitu, ktorá nakoniec viedla v roku 1900 k tzv. Boxerskému povstaniu, víťanej zámienke pre európsku intervenciu (pozn. autora).

vychádzajú z toho, že afganské drogy do USA neprichádzajú. Prúdia predovšetkým do Európy, ktorú USA považujú za svojho ekonomického konkurenta a do Ruska, ktoré USA považujú za svojho konkurenta v Strednej Ázii. USA a ich spojenci si nechcú kaziť vzťahy s vplyvnými afganskými drogovými magnátmi. Osobne preferujem tretiu teóriu, že Bushova administrácia poslala vojská do Afganistanu a zatiahla do vojny svojich spojencov v NATO, aby zabezpečila vojenské predmostie v centre veľmi dôležitého regiónu zo strategického aj ekonomického hľadiska. A definitívne víťazstvo nad Talibanom a vykorenenie afganského drogového biznisu nebolo a nie je súčasťou jej priorit“ (Kalačev 2011).

Aké relatívne nové charakteristiky a zákonitosti majú vlny kontrabandu afganských opiátov a derivátov konope?

- 1) Drogový kontraband narušuje harmóniu finančného systému štátu, proti ktorému je rozpútaná drogová agresia.
- 2) Rastúca spotreba ópia negatívne ovplyvňuje domácu kriminalitu.
- 3) Rozširujú sa možnosti špionáže zo strany tých krajín, ktoré maskujú svoje agentúrne záujmy pod rúškom nadnárodného boja proti drogám.
- 4) Administratíva štátu s pomocou obchodu s drogami dostáva solídnu rozpočtovú položku ziskov.
- 5) V samotnom štáte je nedostatok potravín, keďže na poľnohospodárske pôdy, predurčené na pestovanie obilnín, zeleniny a ovocia, sa zasievajú semená drogových rastlín. V dôsledku toho vedenie krajiny pred svetovým spoločenstvom neprestajne prezentuje nevyhnutnosť poskytovania humanitárnej pomoci.⁵

Tzv. „drogový cár“ – penzionovaný americký generál Barry McCaffrey (poskytuje konzultácie vysoko postaveným úradníkom USA a NATO) tvrdí, že Al Kájda a Taliban z obchodu s drogami každoročne získavajú do 800 miliónov dolárov, zatiaľ čo celkový objem nelegálnej výroby a exportu ópia a konope tvorí štyri miliardy dolárov. Na základe čísel, ktoré uvádza Barry McCaffrey, môžeme predpokladať, že ostatná nemalá časť peňazí sa usádza vo vreckách afganských narkobarónov a politikov, ktorí ich kryjú, a nič sa z nej neujde 5 miliónom občanov, ktorých perspektívou je hladné živorenie. Takto sa formuje drogový rozpočet, v ktorom neexistuje položka výdavkov pre chudobných. Táto kategória obyvateľstva je však potrebná, pretože tvorí zámienku na požadovanie humanitárnej almužny zvonku (Kalačev 2011).

⁵ Jednu z takýchto takmer ultimatívnych žiadostí darcovským štátom afganská vláda podala počas neskorej jesene roku 2008. Zdôrazňovalo sa v nej, že ak do krajiny v najbližšom čase nezačnú prúdiť potraviny, Afganistan sa ocitne na prahu humanitárnej krízy – hladovať bude prinajmenšom 5 miliónov ľudí (pozn. autora).

Nedôsledný prístup spojeneckých vojsk rozseknúť afganský drogový gordický uzol vyvoláva obavu, že Kábul sa stáva polygónom Ópiových vojen nového formátu. Analytické pracoviská Ruskej federácie (a to nielen na akademickej úrovni) v ostatnom čase často kladú otázku: Nie je to tak, že naši oponenti v svetovej ekonomike a politike, ktorí sa po rozpade ZSSR stali ešte mocnejšími, aj napriek ich veľkolepým sľubom priateľstva a lásky voči Rusku, v skutočnosti postupne realizujú nové varianty niekdajších geopolitických stratégií? Stratégií, kde drogy majú svoju dlhodobú rolu v genocíde obyvateľstva, oslabení ekonomickej a politickej stability štátu a spoločnosti, kde Afganistan je definovaný ako predmostie rozpútavania drogovej hrozby, ako pre Rusko, tak aj pre iné štáty.

Nebolo by oveľa perspektívnejšie hľadať vzájomne pochopiteľný a maximálne transparentný komunikačný jazyk počas riešenia jedného z najdôležitejších problémov začiatku 21. storočia, ktorý sa týka všetkých členov svetového spoločenstva? Iba taká metóda garantuje nádej, že Ópiové vojny zapadnú do análov ľudskej histórie.

4 ZLOŽITÉ HĽADANIE CESTY Z „DROGOVEJ ZÁVISLOSTI“ KRAJINY

Napriek zaužívaným stereotypom, produkcia ópia nemusí byť životne dôležitým elementom v ekonomike afganského vidieka. Určujúcim stimulom, prečo dedičania pestujú mak, je ekonomický stimul v snahe maximalizovať osobné príjmy. Ak z 1 hektára makového poľa má poľnohospodár zisk 5 400 USD, z rovnako osiatej plochy obilím získa asi 600 USD (Majer 2006, s. 403-414). Zníženie úrody ópia, tak ako to bolo v roku 2010, keď výnosy klesli v dôsledku sucha a chorôb rastlín, nemalo prakticky podstatný vplyv na fungovanie narkopriemyslu. Podľa ruských odborníkov objemy zásob surového ópia i heroínu viac ako o polovicu prekračujú dopyt súčasného drogového trhu na obdobie 2,5 až 3 roky.⁶

Svetový obchod v akejkoľvek tovarovej komodite má svoje zložitosti. To sa týka v plnej miere aj nelegálneho obchodu, ktorý môže byť chránený proti štátnemu zasahovaniu i zasahovaniu konkurencie. Táto okolnosť vedie k prenikaniu tieňových štruktúr, vrátane narkomafie, do politiky a štátneho vedenia. Afganistan je učebnicovým príkladom. V tieňovom rozpočte krajiny, mimo kontroly štátneho rozpočtu, obieha suma 1000 mld. amerických dolárov, čo je ekvivalent súhrnnej zahraničnopolitickej zadlženosti rozvojových krajín (Hardinghaus 1995, s. 77-78).

Tak ako aj v iných krajinách sveta, ktoré produkujú drogy, aj v Afganistane je beztriestnosť ich pestovania a distribúcie spravidla previazaná s orgánmi štátnej moci, vrátane polície a armády. V dôsledku toho sú v krajine rozšírené rôzne formy korupcie a vydierania. Mimoriadne významné sú prepojenia a väzby s miestnym obyvateľstvom,

⁶ Cena ópia sa v Afganistane v roku 2010 takmer zdvojnásobila, čo spôsobil predošlý pokles produkcie na polovicu. Dôsledkom toho vznikli nadpriemerné zisky, čo farmárov podľa UNODC podnietilo k novej výsadbe plodiny. Cena sušeného ópia sa od februára 2010 do februára 2011 strojnásobila, pričom za čerstvé ópium farmári dostali dvojnásobok. Tento trend má pokračujúcu tendenciu (pozn. autora).

ktoré si narkobaróni zaväzujú finančnou podporou i ochranou pred prípadnými vládnymi represívnymi opatreniami za použitia bezpečnostných zložiek. Tento aspekt má neraz formu uzatvorenia taktickej spolupráce s miestnou políciou alebo oficiálnymi štátnymi bezpečnostnými spoločnosťami.⁷

Kvôli objektívnemu posúdeniu významu pestovania narkotík pre súčasnú afganskú spoločnosť skúsme poukázať nielen na jej negatívne, ale aj na (dočasne) pozitívne stránky. Nemecký odborník Hardinghaus, zaoberajúci sa touto problematikou, v jednej zo svojich prác uvádza, že aj narkobiznis má na ekonomiku istý stimulujúci efekt (Hardinghaus, 1995, s. 70-84). Časť prostriedkov narkokapitálu ide do ekonomického rozvoja krajiny – napríklad vytváranie pracovných miest, či už cez reinvestície do narkobiznisu, alebo cez investície do iných (legálnych) oblastí ekonomiky. Nadštandardné ekonomické príjmy zapájajú do tohto procesu obrovskú reťaz účastníkov – od bezprostredných výrobcov – afganských poľnohospodárov (ich podiel na zisku je minimálny), až po vedúcich funkcionárov v štátnom aparáte.

Čo sa robí s peniazmi získanými z obchodu s narkotikami? Algoritmus peňažného fungovania v narkoobchode prechádza tromi etapami:

- 1) Etapou akumulácie – zhromaždenia peňažných prostriedkov.
- 2) Etapou diverzifikácie – rozptýlenia peňazí.
- 3) Etapou ich rozmiestnenia – investičnou etapou.

V prvej etape, ktorej sa zvykne hovoriť aj demonetizácia, ide o snahu umiestniť peniaze na bezpečných účtoch tak, aby veľké sumy hotových peňazí nevyvolávali podozrenie z nelegálnej činnosti. Nasleduje ich tzv. „zmrazenie“.

V nasledujúcej etape sa peniaze pre zníženie rizika podrobujú procesu diverzifikácie, keď sa rozširujú do celého sveta (globalizujú sa) a využívajú sa pre rôzne legálne investície (stratifikácia).

V poslednej, tretej fáze, sa peňažné prostriedky čiastočne využívajú na reinvestície do vlastného drogového priemyslu – budovanie nových laboratórií, nakupovanie moderných prostriedkov na dopravu narkotík (lietadlá, autá, člny), investície na získavanie ďalších informátorov (čiže získavanie informácií bezpečnostného a spravodajského charakteru). Len potom sa narkoobchodník začne zamýšľať, ako investovať inde ako vo vlastnom odbore. Stojí pred problémom legalizácie peňazí, ktorých zákonný pôvod nie je možné preukázať.

Odhady naznačujú, že z ročného obratu narkobiznisu sa podobnými investíciami „prečistí“ asi 2/3 prostriedkov, čo robí čiastku asi 200 mld. amerických dolárov. Zvyšok obratu zostáva vo vnútri nelegálneho systému ako „špinavé peniaze“.

⁷ Štátne i súkromné afganské bezpečnostné spoločnosti boli pritom v mnohých prípadoch oslovené západnými koalícnymi silami s požiadavkou na zaistenie bezpečnosti zásobovacích konvojov. Tieto spoločnosti väčšinou fungovali tak, že o príslušnú finančnú odmenu za ochranu sa delili s povstaleckými silami (potvrdené v rozhovoroch s priamymi slovenskými a českými účastníkmi CIMIC/PSYOPS v rámci misie v Afganistane – pozn. autora).

Nepochybne významným impulzom na ďalšie rozširovanie tovaru v narkoobchode bola globálna liberalizácia finančných aktivít na začiatku 80. rokov. Systém elektronického spracovania dát vytvoril ideálny a prakticky bezproblémový nástroj na financovanie svetovej výroby narkotík. Jeden údaj za všetky – pokiaľ sa pri samotnom pašovaní narkotík zdržalo asi 10 % objemu tovaru, tak pri drogovom kapitále to bolo menej ako 1 % (Hardinghaus, 1995, s. 77).

Do Európy putujú drogy tromi cestami:

- významná časť ide tzv. pobaltsko-škandinávskou cestou,
- druhá cesta vedie cez Turkménsko do Azerbajdžanu a odtiaľ ďalej cez Gruzínsko a cez Ukrajinu,
- tretia cesta putovania drog ku spotrebiteľom v Európe vedie cez Irán a Turecko do Kosova, ktoré je jedným z hlavných európskych centier ich šírenia. Niektorí európski experti sú presvedčení, že viac ako 40 % heroínu afganského pôvodu ide na európsky trh z Kosova (Kňazev 2008).

Nebrat' do úvahy tento segment ekonomiky jednoducho nie je možné. S ohľadom na jeho silu a vplyv v súčasnom Afganistane je na mieste skôr otázka, ako legalizovať kapitál, ktorý vzišiel z drogového sektora ekonomiky, presnejšie, ako naložiť s nelegálne získanými peniazmi, ktoré ovplyvňujú skutočný obrat afganskej ekonomiky. Je viac ako zrejmé, že prípadný proces amnestovania narkokapitálu bude nutné riešiť aj relevantnou procedúrou jeho začlenenia do zákonne fungujúceho algoritmu ekonomiky, rovnako ako aj opatreniami zabraňujúcimi narkokapitálu opätovne reinvestovať do narkoobchodu.

Vnútorňý potenciál na realizáciu legálnych investícií je v Afganistane pomerne široký a schopný vo veľkej miere zabezpečiť rast legálnej ekonomiky. Napríklad Kazachstan je viac ako štyri roky na čele krajín stredoázijského regiónu (začiatky jeho aktivít spadajú do obdobia jeho predsedníctva v OBSE v roku 2010), ktoré prichádzajú s návrhmi, ako túto problematiku obnovy a rekonštrukcie krajiny zvládnuť. Tento nevojenský program pomoci Afganistanu predpokladá široké zapojenie medzinárodných obchodných kruhov do realizácie konkrétnych projektov ekonomiky s využitím finančných prostriedkov donorov. V rámci tohto programu sa navrhuje:

- obnovenie džalalabádskeho zavlažovacieho kanála,
- obnovenie a ďalšia výstavba kaskády hydroelektrární na rieke Kábul, výstavba zásobníkov vody v spodnej časti toku rieky,
- opravy vodných elektrární v provincii Baglan, postavených pred 60 rokmi nemeckými inžiniermi,
- obnova olivových plantáží a výstavba závodu na výrobu olivového oleja v provincii Nangahar,
- založenie ružových plantáží a výstavba závodu na spracovanie ich produkcie pre kozmetický priemysel v provincii Nangahar,

- výstavba závodov na konzerváciu ovocia a zeleniny,
- výstavba mlynov na spracovanie afganskej a dovážanej pšenice,
- obnova farmy na pestovanie citrusových plodov v provincii Nangahar,
- výstavba poľnohospodárskych zariadení na pestovanie granátových jabĺk a spracovanie šťavy z týchto produktov,
- výstavba slnečnicových plantáží a závodov na výrobu slnečnicového oleja,
- výstavba plantáží na pestovanie šafranu,
- výstavba plantáží na pestovanie sóje s vysokým obsahom proteínov,
- vybudovanie priemyselných chladiarenských zariadení na spracovanie a uchovanie produkcie mäsa hospodárskych zvierat,
- vybudovanie autoopravovní, závodov na výrobu nábytku, zariadení na spracovanie sušeného ovocia,
- kooperácia v zrýchlenom procese prípravy tendrov (vrátane dokumentácie) v rámci získavania investícií pre širšie využitie prírodných zdrojov,
- vytvorenie štátnych spoločností na výkup, spracovanie a export šafranu, mäty, obilí a ovocia (uvažuje sa aj o neskoršej privatizácii týchto spoločností),
- výstavba metalurgického závodu na spracovanie šrotu a výrobu armatúr (v Afganistane je v súčasnosti viac ako 1 mil. ton nespracovaného šrotu),
- výstavba závodu na výrobu skla (využitie ložísk v provincii Balch),
- zriadenie priemyselných parkov v Bagrame, Kandaháre, Mazar-e Šarife, Kamači a Nangahare,
- obnova spoločnosti pre mestskú dopravu „Millie Bus“ (Kňazev 2011).

V poslednom čase hlásia zahraničné geologické spoločnosti obrovské náleziská nerastných surovín. Médiá o nich informovali pod bombastickými titulkami „Pod chudobincom sveta sa v zemi skrýva rozprávkové bohatstvo“ a „Afganistan sa môže stať Saudskou Arábiou lítia“. V tejto súvislosti publikované závery o tom, že ťažobný priemysel by sa mohol stať chrbtovou kosťou afganskej ekonomiky, sú nepochybne povzbudzujúcim signálom. Reálneho naplnenia sa však môžu dočkať až v dlhodobom časovom horizonte (Čech 2011, s. 48).

5 ZÁVER

V rebríčku The Failed States Index 2014, ktorý každoročne uverejňuje organizácia Fund for Peace, figuruje Afganistan na siedmom mieste s hodnotením vysoko rizikový štát (Fund for Peace 2014). Odborníci uvažujú o rôznych scenároch, ktorých realizácia bude ovplyvňovať možnosti ekonomickej obnovy a rekonštrukcie Afganistanu (Hynek, Eichler a Majerník 2012).

Obchodovanie s drogami sa stalo významným faktorom reťazca nestability, extrémizmu, organizovaného zločinu a terorizmu, s významným deštruktívnym vplyvom v destináciách blízkyh i vzdialených od ich pôvodu. Týka sa to pokračujúcich aktivít teroristov a štruktúr medzinárodného organizovaného zločinu na Severnom Kaukaze, rastúceho napätia a medzietnických konfliktov vo Ferganskej kotline a podľa údajov špeciálnych služieb Čínskej ľudovej republiky aj separatistického hnutia Ujgurov vo východnej Číne.⁸ Všetky tieto aktivity sú financované z heroínovej produkcie Afganistanu. Kosovo sa zmenilo z hlavného distribútora afganských opiátov na hlavného dileru drog v rámci Európskej únie.

Pokračujúce pestovanie a spracovanie afganských narkotík je dôkazom alarmujúcej neefektívnosti súčasnej bezpečnostnej architektúry v krajine, preto akékoľvek čisto ekonomické aktivity budú nutne narážať na hlavný a determinujúci problém – likvidáciu produkcie drog.

Problematikou stratégie boja s hrozbou afganských drog sa zaoberá množstvo odborníkov. Jedným z nich je aj Americký mierový inštitút, ktorý od roku 2010 publikoval viaceré dokumenty, v ktorých sa konštatuje, že stratégia ničenia osiatych makových polí neprináša žiaduce výsledky, a iba nahráva Talibanu. Vychádzajúc z analýzy objemu exportu ópia z Afganistanu za posledné roky prišli špecialisti k záveru, že čím viac ópiových plantáží sa v rámci špeciálnych operácií zničí, tým väčšmi rastie hodnota narkotík a zvyšujú sa zisky skupín, ktoré majú celé odvetvie pod kontrolou. Priame akcie na zničenie ópiových plantáží nič neriešia. Odborníci volajú po boji s opiom vycibrenejšími metódami a prostriedkami – najmä rozširovaním programu pomoci a podpory afganskému poľnohospodárstvu pri pestovaní iných poľnohospodárskych kultúr. Podmienkou by malo byť vykonanie reformy a diverzifikácia afganských protinarkotických služieb a zosilnenie boja proti skorumpovanosti afganských vládných štruktúr.

Je zrejmé, že táto stratégia neprinesie výsledky okamžite a je skôr „behom na dlhé trate“. Nespokojnosť s prietiahmi tohto procesu vyjadruje najmä Rusko, čo sme

⁸ Pri posudzovaní napätia medzi etnikami v provincii Sin-cian/Xinjiang sa často diskutuje o vplyve islamského fundamentalizmu a militantného radikalizmu na Ujgurov a iné etniká moslimského vierovyznania. Sin-cian/Xinjiang má 1,66 milióna štvorcových kilometrov (viac ako Irán), ale žije tam iba dvadsať miliónov obyvateľov a počet Ujgurov sa znížil na 45 percent populácie. Majú zmiešané etnické korene, z nich niektoré siahajú až do Európy. Ilustrujú to tzv. Tarimské múmie, vystavené v historickom múzeu v Urumči. Ako celok sa Ujguri radia k turkickým stredoázijským etnikám. V minulosti sa ich oblasť nazývala aj Východný Turkestan. S Čínou vedú zápas o nezávislosť alebo aspoň o autonómiu so striedavými úspechmi po viac ako dve tisícročia. Naposledy boli viac-menej samostatní v rokoch 1944 – 1949 ako republika Východný Turkestan. Peking poskytol provincii Sin-cian/Xinjiang v roku 1955 autonómiu, no tá ostala iba na papieri. Po rozpade Sovietskeho zväzu a osamostatnení jeho stredoázijských republík sa túžba po slobode prejavila aj v tejto provincii. Od 90-tych rokov začali proti čínskej vláde podnikáť útoky separatistické skupiny, ktorých cieľom je vytvoriť nezávislý ujgurský štát – Ujguristan alebo Východný Turkestan. Najznámejšou z týchto skupín sa stalo Islamské hnutie Východného Turkestanu – ETIM (pozn. autora)

dokumentovali na inom mieste tohto článku. Preto sa zasadzuje za sústredené úsilie, keď program rozvoja alternatívneho poľnohospodárstva majú sprevádzať opatrenia donucovacieho charakteru, vrátane tzv. „kolumbijského modelu“ pri ničení plantáží. Hypoteticky by tento program mohol byť rozpracovaný v rámci medzinárodných organizácií (Severoatlantická aliancia, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, Šanghajska organizácie spolupráce a Organizácia dohody o kolektívnej bezpečnosti). Z pohľadu súčasnej situácie bude riešenie mimoriadne zložité, dlhodobé a celý proces nebude bezbolestný. Najmä pre samotných Afgancov.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ČECH, L. (2011): *Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2011. 175 s. ISBN 978-80-225-3281-5.
2. EURÓPSKY PARLAMENT. (2013): *Návrh uznesenia Európskeho parlamentu B7-0285/2013 z 10.6.2013*. [Online.] In *Európsky parlament*. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B7-2013-0285+0+DOC+XML+V0//SK>>.
3. FUND FOR PEACE. (2014): *Fragile States Index 2014* [Online.] In *The Fund for Peace*. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://ffp.statesindex.org/rankings-2014>>.
4. HARDINGHAUS, N. H. (1995): Die Entwicklung der internationalen Drogenwirtschaft. In *Internationale Politik und Gesellschaft*, 1995, roč. 1995, č. 1, s. 70-84.
5. HYNEK, N. – EICHLER, J. – MAJERNÍK, L. (2012): *Konflikt a obnova v Afghánistánu: kontext, prostredí a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodných vzťahů, 2012. 191 s. ISBN 978-80-87558-06-5.
6. HORÁK, S. (2010): Drogová Hedvábná stezka. In *Mezinárodní politika*, 2010, roč. 34, č. 1.
7. CHOI, CH. Q. (2014): \$1 Trillion Trove of Rare Minerals Revealed Under Afghanistan [Online.] In *Live Science 2014*. [Citované 22.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.livescience.com/47682-rare-earth-minerals-found-under-afghanistan.html>>.
8. KALAČEV, B. (2011): Drogová genocída: minulosť a prítomnosť. Ópiová vojna proti Rusku. [Online.] In *Chelemendik.sk*. [Citované 23.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.chelemendik.sk/Opiova_vojna_proti_Rusku__869855926.html>.

9. KŇAZEVA, A. A. (2003): *K istoriji i sovremennomu sostajaniju proizvodstva narkotik v Afganistane i ich rasprostranenniji v Central'noj Aziji*. Biškek: Ilim, 2003. 70 s. ISBN 5-8355-1255-4.
10. KŇAZEVA, A. A. (2006): Ekonomičeskaja situacija v severno-vostočnych provincijach Afganistana i problemy obespečenija regional'noj bezopasnosti. [Online.] In *Afghanistan.ru*. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://afghanistan.ru/doc/4946.html>>.
11. KŇAZEVA, A. A. (2008a): Geopolitičeskije osnovy narkoekonomiky [Online.] In *Expert Kazachstan*. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.knyazev.org/stories/html/chang_040608.shtml>.
12. KŇAZEVA, A. A. (2008b): Kriminal'nyje komponenty konfliktnych procesov v Central'noj Aziji. In BOGATUNOV, A. D. (ed.): *Ekonomika i politika v sovremennyh meždunarodnyh konfliktach*. Moskva: Izdatel'stvo LKI, 2008. 336. s. ISBN 978-5-382-00743-4.
13. KŇAZEVA, A. A. (2010a): Politika stran – donorov obrekajet Afganistan na rol' mirovovo centra terorizma [Online.] In *Novoje vostočnoje obozrenije*, 2010. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.journal-neo.com/?q=node/649>>.
14. KŇAZEVA, A. A. (2010b): O narkokriminal'nom komponente sovremennyh političeskich processoch v stranach CentrAziji v kontekste afganskogo narkoproizvodstva. [Online.] In *CentAsia.ru*. 2010. [Citované 23.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1269467220>>.
15. KŇAZEVA, A. A. (2011): Afganistan i regional'naja bezopasnosť. In *Centr strategičeskich issledovanij Bližnego Vostoka*. Ankara: ORSAM, 2011. ISBN 978-605-5330-21-7.
16. KONAROVSKIJ, M. A. (2011): Afganistan. Déja vu. Što dalše. In *Vostok Oriens*. 2011, roč. 2011, č. 6, s. 5-11.
17. MAJER, M. (2006): Afganistan. Tranzícia si stále žiada veľa. In LUPTÁK, Ľ. – HERSI, A. – ONDREJCSÁK, R. – TARASOVIČ, V.: *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005-2006*. Bratislava: MO SR, 2006. ISBN 80-88842-98-0, s. 403-414.
18. SMAGULOV, A. D. (2013a): *Razvitije vojenno-političeskoj situácii v Afganistane s načala antiterorističeskoj kampaniji i do priňatija rešenija o vyvode vojsk meždunarodnoj koalícii*. Dušanbe: Irfon, 2013. 119 s. ISBN 978-99947-0-899-4.
19. SMAGULOV, A. D. (2013b): *Itogi antiterorističeskoj kampaniji v Afganistane i ich vlijanije na situaciju v Central'noj Aziji*. Moskva: Kafedra sociologii i meždunarodnyh otnošenij fakulteta MGU Lomonosova, 2013.
20. SMAGULOV, A. D. (2013c): The Armed Confrontation in Afghanistan and Political and Economic Development in Central Asia. In *The Central Asia and Caucasus*, 2013, roč. 14, č. 2, s. 125-137.

21. SMAGULOV, A. D. (2013d): Vooružonnoje protivostojanije v Afganistane i politiko-ekonomičeskoje razvitije Central'noj Aziji. In *Central'naja Azija i Kavkaz*, 2013, č. 2, s. 139-153.
22. TRENIN, D. – KULAKOV, O. – MALAŠENKO, A. – TOPYČKANOV, P. (2014): Afganistan posle vyvoda vojsk meždunarodnoj koalicii: ugrozy, riski i vyvody dl'a Rossijskoj Federáciji. [Online.] In *Moskovskij centr KARNEGI*. [Citované 25.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.carnegie.ru>>.
23. UNODC. (2013): *Afghanistan Opium Survey 2013. Summary of Findings* [Online.] 2013. [Citované 27.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.unodc.org/documents/cropmonitoring/Afghanistan/Afghan_report_Summary_Findings_2013.pdf>.

**ZUZANA STUHLÍKOVÁ:
JAPONSKÁ EKONOMIKA VE 21. STOLETÍ
– TRENDY A PROBLÉMY**

**ZUZANA STUHLIKOVA:
JAPANESE ECONOMY IN THE 21ST CENTURY
– TRENDS AND ISSUES**

NAKLADATELSTVÍ OECONOMICA, PRAHA, 2014, 288 PP. ISBN 978-80-245-2030-8

*Pavel Neumann*¹

Publikace Zuzany Stuchlíkové „Japonská ekonomika ve 21. století“ vyplňuje určitou mezeru na trhu odborné literatury, která vznikla v souvislosti s překotným ekonomickým vývojem v oblasti východní Asie, zejména v posledních dvaceti letech. V tomto období došlo k převratným změnám nejen v ostře sledované čínské ekonomice, ale rovněž v „zakladatelské“ zemi asijského hospodářského zázraku.

Japonsko se nyní jeví ekonomům méně jednoznačně než v období několika prvních poválečných dekád, kdy zemi byla předpovídána budoucnost světového hospodářského vůdce. Její ekonomika sice i nadále náleží mezi nejvyspělejší a nejkonkurenceschopnější globální subjekty. Sřetává se však nyní, z pohledu poválečných úspěchů, až s nečekaným souborem ekonomických, sociálních, politických a dalších problémů, které brání plnému využití obrovského v minulosti vytvořeného potenciálu ostrovního státu.

Zuzana Stuchlíková reaguje na tuto problémovou výzvu a snaží se vzniklou mezeru v odborném zpracování uvedené oblasti zaplnit. Její studie obsahuje

¹ Doc. PhDr. Pavel Neumann, Ph.D. Katedra světové ekonomiky, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika, e-mail: pavel.neumann@vse.cz.

Autor je absolventem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V letech 1981-1990 na UK vyučoval. Od roku 1991 působí na Katedře světové ekonomiky Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze, kde byl v roce 2006 jmenován docentem. V letech 1997-2004 dále vyučoval v Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. V odborné oblasti se kromě obecných otázek světového hospodářství a mezinárodní ekonomie zabývá komparací ekonomických systémů nejvyspělejších zemí, kde se specializuje na ekonomiku a hospodářskou politiku USA. Je autorem řady statí, učebních textů či spoluautorem monografií na uvedené téma a spoluřešitelem grantových úkolů k regionální i globální problematice světové ekonomiky a výzkumu na téma ekonomické governance.

komplexní, vysoce fundovaný rozbor vývojových tendencí a současného stavu japonské ekonomiky, potažmo rovněž sociálních změn japonské společnosti. Svým širokým záběrem i hloubkou analýzy se vymyká většině podobných prací publikovaných v posledních letech.

První část (subkapitola 1.1) má formálně popisný charakter, nicméně přibližuje přesvědčivě příčiny a celkové zázemí pozdějšího úspěchu i selhávání japonské ekonomiky. I přes dílem historizující charakter subkapitoly je pozitivním vkladem autorky koncentrované a přehledné hodnocení vývoje základních makroekonomických ukazatelů a hospodářské politiky na pozadí společensko-ekonomických souvislostí. Tento rozbor vhodně připravuje půdu pro další části textu: ukazuje jasně jak uzlové body japonského ekonomického rozmachu (reformy Meiji, 2. světová válka a po ní nastavený kurz hospodářské politiky) determinují aspekty budoucího vnitřního a vnějšího vývoje Japonska, včetně potenciálních rozporů, jež se v plné síle projevují v současném vývoji země.

Na uvedenou expozici subkapitoly 1.1 proto dobře navazuje část 1.2, již rozebírající situaci posledních třiceti let do počátku nového tisíciletí: zpomalení hospodářského vývoje jako odraz narůstajících ekonomických problémů – jak vnějších tlaků prostředí světové ekonomiky, tak především selhání do té doby úspěšné strategie exportně determinovaného růstu.

Poslední část první kapitoly (1.3) tvoří rozbor současného vývoje, zejména průběhu a dopadů světové finanční krize v japonské ekonomice. Autorka zde vhodně zaznamenává i širší aktuální kontexty a determinanty společensko-ekonomického vývoje, jako přírodní podmínky a energetický potenciál (viz analýza důsledků zemětřesení 2011 či debata o budoucnosti japonských jaderných elektráren).

Na první „historicko-analytickou“ kapitolu zachycující vývojové trendy hospodářství navazuje druhá část, „strukturální“. Subkapitola 2.1 představuje jednak výstižný, dobře uspořádaný statistický přehled základních dat asijské ekonomiky (pokud jde o rozměr jejich základních makroekonomických veličin, strukturální charakteristiky výroby, zaměstnanosti a ekonomické konkurenceschopnosti) doplněný na druhé straně patřičným rozbořem a komentářem. Část je dále směřována i k objasnění způsobu začlenění Japonska do mezinárodních ekonomických vztahů.

Analýza poté vrcholí rekapitulací hlavních problémů japonské ekonomiky a společnosti (část 2.2). Jsou zde fundovaným způsobem rozebrány jak obtíže v ekonomické oblasti (deflace, fiskální nerovnováha, problematický trh práce), tak jejich sociální a přírodně technické souvislosti (demografická krize, spotřebitelská mentalita, energetická krize).

Na závěr lze jen zopakovat, že z odborného hlediska velmi kvalifikované a přitom čtivě napsané hospodářsko-politické pojednání dr. Stuchlíkové představuje výrazný příspěvek k analýze vývoje světového hospodářství. Je možná o to významnější, že se zaměřuje na zemi, jejíž hospodářské dějiny i současný vývoj nejsou v českém či slovenském prostředí natolik známé a rozebírané.

Studii, která nepochybně vhodně doplní seznam publikací zkoumajících stav rozvinutých tržních ekonomik, lze doporučit jak ekonomickým odborníkům a studentům mezinárodních ekonomických vztahů, tak i širší podnikatelské i laické veřejnosti, která se zajímá o problémy asijské a světové ekonomiky.

EVA JANČÍKOVÁ: MEDZINÁRODNÉ OBCHODNÉ FINANCOVANIE

EVA JANKIKOVA: INTERNATIONAL TRADE FINANCE

SPRINT 2, BRATISLAVA, 2013, 287 PP. ISBN 978-80-89710-00-3

Janka Pásztorová¹

Medzinárodný obchod je úzko spojený s medzinárodným obchodným financovaním. Predpokladom úspešnej realizácie zahraničnoobchodnej operácie je popri výbere vhodného obchodného partnera aj dostupnosť možnosti financovania a správne ošetrenie rizík vyplývajúcich z obchodnej transakcie. Obchody v rámci vyspelých krajín sa väčšinou realizujú na báze otvoreného účtu, dovozca zaplatí až po dodaní tovaru bez použitia bankového zaist'ovacieho nástroja. Pri obchodovaní s partnermi z politicky alebo ekonomicky nestabilných krajín má nezastupiteľné miesto dokumentárny akreditív. Obchodné financovanie predstavuje zložitú a náročnú problematiku a je spojené s množstvom komplikovaných vzťahov, riešených zmluvami podliehajúcimi rôznym jurisdikciám. Globalizácia prináša tiež neustále nové podnety a regulačné prvky najmä v bankovníctve, v posudzovaní kapitálového vybavenia a rizík, ako aj pri realizácii bankového dohľadu. Vplyvom informačných technológií zúčtovanie platieb nadobúda úplne nový rozmer.

Recenzovaná vysokoškolská učebnica, ktorej *cieľom je poskytnúť informácie a poznatky potrebné pri realizácii medzinárodného obchodného financovania so zvláštnym zreteľom na dokumentárny akreditív, ktorý má v tejto oblasti najvýznamnejšie miesto*, má ambície byť inšpiratívnym študijným materiálom uvedenej rozsiahlej problematiky financovania medzinárodných obchodných operácií, a to nielen pre študentov a doktorandov ekonomických odborov, ale aj pre odborníkov z komerčnej praxe.

¹ RNDr. Janka Pásztorová, PhD. Katedra medzinárodného obchodu, Obchodná fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 85235 Bratislava, e-mail: janka.pasztorova@euba.sk.

Autorka je tajomníčkou Katedry medzinárodného obchodu na Obchodnej fakulte Ekonomickej univerzity v Bratislave. Venuje sa problematike medzinárodného marketingu a priamym zahraničným investíciám.

Publikácia sa člení do sedemnástich na seba nadväzujúcich kapitol. Zahraníčnoobchodné operácie nie je možné realizovať bez zmluvných podmienok a eliminácie rizík, ktoré bezprostredne tvoria aj základné aspekty medzinárodného obchodného financovania a sú vymedzené v prvých kapitolách *Základné východiská medzinárodného obchodného financovania* a *Kúpna zmluva v medzinárodnom obchode*. Tretia kapitola *Jednotná oblasť pre platby v eurách – SEPA* popisuje projekt na dosiahnutie širšej harmonizácie pri uskutočňovaní najmä bezhotovostných platieb v eurách a iné medzinárodné platobné systémy zúčtovania, ktoré by mali prispievať k zväšeniu cezhraničného pohybu tovarov a služieb.

Úspech zahraničnoobchodnej operácie závisí aj od použitia správneho platobného prostriedku – hladkej platby, šeku, zmenky, dokumentárneho inkasa, dokumentárneho akreditívu. Kapitoly 4 až 8 upozorňujú na náležitosti, princípy použitia, účastnícke vzťahy, výhody a nevýhody jednotlivých platobných nástrojov, ktoré musia podnikatelia rešpektovať pri ich aplikácii v súčasných podmienkach extrémnych neistôt. Nezastupiteľné miesto pri financovaní obchodu zohráva dokumentárny akreditív. Financovanie na báze akreditívov v Slovenskej republike v porovnaní so svetom nie je rozšírené v dostatočnej miere, a preto treba pozitívne vyzdvihnúť úmysel autorky vysvetliť finančnú podstatu dokumentárneho akreditívu spočívajúcu v zabezpečovacej a financujúcej funkcii v kapitole *Dokumentárny akreditív a jeho význam pri financovaní medzinárodného obchodu*.

Dokumenty, ktoré preukazujú odoslanie tovaru, zohrávajú veľmi dôležitú úlohu v obchodnom financovaní, poskytujú určitú ochranu pri dokumentárnych inkasách a predovšetkým v rámci akreditívu, aby sa kupujúci nedostal k tovaru bez platenia, čo zdôrazňuje kapitola 9 *Prehľad dokumentov v medzinárodnom obchodnom financovaní*, ktorá faktograficky uvádza celú plejádu obchodných a dopravných dokumentov, vrátane zmienek v rámci dokumentárnych akreditívov.

Dostupnosť finančných prostriedkov, či už vo forme bankových úverov alebo iných foriem obchodného financovania je dôležitým predpokladom realizácie medzinárodného obchodu. Kapitola 11 *Financovanie medzinárodného obchodu bankovými úvermi* vymedzuje základný rámec a základné formy bankových obchodných úverov spolu s problematikou regulácie kapitálovej primeranosti podľa štandardov Bazilejského výboru pre bankový dohľad na zmierňovanie rizík v oblasti obchodného financovania. Z pohľadu optimalizácie spôsobu platenia a platobných podmienok z časového hľadiska rozlišujeme krátkodobé, strednodobé a dlhodobé formy financovania, ktoré systematicky popisujú v kapitoly 12-13.

Neustále zmeny v medzinárodnom prostredí sa odrazili i v medzinárodnom obchode a jeho obchodnom financovaní, čo potvrdzuje kapitola *Nové trendy v medzinárodnom obchodnom financovaní*. Globálna hospodárska a finančná kríza postihla svetové hospodárstvo, pričom znížila dostupnosť zdrojov financovania. Na základe prieskumov realizovaných Medzinárodnou obchodnou komorou (ICC) o situácii na medzinárodnom trhu sa v dôsledku krízy zmenilo správanie zúčastnených

strán. Na jednej strane exportéri z pohľadu rizika požadovali bezpečnejšie formy platenia, ako je akreditív spolu s potvrdením prvotriednou bankou. Na druhej strane opatrenia bánk na znižovanie rizika zvýšili náklady spojené s produktmi obchodného financovania, a tak predovšetkým malým a stredným podnikateľom sťažili prístup k obchodným linkám. Na zmiernenie dôsledkov krízy a zabezpečenie bezporuchového financovania medzinárodného obchodu sú nepostrádateľné *Inštitucionálna pomoc medzinárodnému obchodnému financovaniu* a medzinárodné programy na podporu obchodu, čo zdôrazňuje i kapitola *Negatívne javy súvisiace s medzinárodným obchodným financovaním*.

V záverečnej 17. kapitole je učebnica doplnená praktickou *Prípadovou štúdiou*, v ktorej autorka uvádza priebeh obchodného prípadu z hľadiska rozboru platobných podmienok (platba vopred, platba po dodávke, dva druhy dokumentárneho akreditívu), ich akceptovateľnosti a eliminácie rizika pre dodávateľa ako aj odberateľa, pričom uvedením potrebných zmlúv nutných k realizácii kontraktu upozorňuje čitateľa na nevyhnutnosť venovať im adekvátnu pozornosť.

Publikácia je podnetná a zaujímavá, je učebným textom, ktorý prináša novú kvalitu poznatkov so zreteľom na uplatnenie v praxi, a to uvedením veľkého množstva názorných a prehľadných schém, praktických zhrnutí a príkladov z praxe objasňujúcich danú problematiku. Odborné zosumarizovanie rôznych definícií, pojmov, termínov a vzťahov približuje komplexne a pre čitateľa pútavým spôsobom podstatné náležitosti medzinárodných finančných operácií.

Učebnica vychádza zo širokej škály poznatkov k riešenej problematike, ale predovšetkým z bohatých praktických skúseností autorky v oblasti bankovej praxe. Svojím inšpiratívnym pohľadom na širokú východiskovú informačnú základňu a originálnym prepojením na prax vysokoškolská učebnica *Medzinárodné obchodné financovanie*, po obsahovej, ako aj formálnej stránke, spĺňa predpoklady pre úspešnú publikáciu. Nepochybne bude vhodným a obľúbeným sprievodcom pre študentov, ako aj pre komerčných pracovníkov v medzinárodných firmách a pre odbornú verejnosť so záujmom o zvyšovanie svojich odborných vedomostí pri realizácii zahraničnoobchodných operácií v praxi.

**MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY 2014:
AKTUÁLNE OTÁZKY SVETOVEJ EKONOMIKY A POLITIKY**
**INTERNATIONAL RELATIONS 2014:
ACTUAL ISSUES OF WORLD ECONOMY AND POLITICS**

*Martin Grančay*¹

Záver prvého decembrového týždňa sa už tradične spája s najvýznamnejšou akademickou udalosťou na poli medzinárodných vzťahov na Slovensku. Na zámku v Smoleniciach sa konal 15. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie „Medzinárodné vzťahy 2014: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky“ za účasti odborníkov na problematiku Európskej únie, medzinárodnej ekonómie, medzinárodnej politiky a medzinárodného práva zo Slovenskej republiky, Českej republiky, Maďarska, Poľska, Ukrajiny, Francúzska a Spojených štátov amerických.

Rovnako ako minulé ročníky konferencie, aj tento sa odlišoval od podobných podujatí v regióne

The end of the first December week has traditionally been connected with the most important academic event in the field of international relations in Slovakia. This year was no exception and the Smolenice castle hosted the 15th international scientific conference “International Relations 2014: Actual issues of world economy and politics” attended by experts on the European Union, international economics, international politics and international law from Slovakia, the Czech Republic, Hungary, Poland, Ukraine, France and the United States of America.

Similarly to previous editions of the conference, the keynote speeches were delivered by two star researchers: Keith E. Maskus, professor of

¹ Ing. Martin Grančay, PhD. Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, Slovak Republic, e-mail: martin.grancay@euba.sk. Autor je výkonným redaktorom časopisu Medzinárodné vzťahy a prodekanom pre rozvoj na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. The author is managing editor of the Journal of International Relations and vice-dean for development at the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava.

hviezdnym zložením plenárneho rokovania. Hlavnými rečníkmi boli profesor medzinárodnej ekonómie z Coloradskej univerzity v Boulderi Keith E. Maskus a expert na environmentálnu geopolitiku z parížskeho inštitútu Sciences Po François Gemenne. Oba patria medzi najuznávanejších odborníkov vo svojich vedeckých disciplínach a ich bohatá publikačná činnosť zahŕňa články v časopisoch ako sú Science, American Economic Review či Economic Journal. Keith Maskus zameril svoje vystúpenie na aktuálny vývoj v oblasti ochrany práv duševného vlastníctva. Poukázal na problémy spojené s multilaterálnou dohodou TRIPS, načrtnol niekoľko tém pre budúci výskum a podporil predovšetkým mladších účastníkov konferencie, aby svoju akademickú kariéru venovali tejto stále pomerne neprebádanej oblasti. François Gemenne orientoval svoj prejav na problematiku klimatických zmien a ich potenciálne vplyvy na ľudstvo v najbližších päťdesiatich rokoch. Popri negatívnych faktoroch uviedol aj niekoľko skutočností, ktoré naznačujú, že postoj medzinárodnej komunity ku klimatickým zmenám sa postupne mení. Takými sú čoraz väčšia občianska angažovanosť a nedávne podpísanie Memoranda o porozumení na zlepšenie spolupráce v otázkach klimatických zmien, energie a životného prostredia medzi USA a Čínou. Oba faktory majú potenciál akcelerovať prijímanie opatrení na ochranu klímy.

Účastníci konferencie počas

international economics at the University of Colorado in Boulder, USA, and François Gemenne, expert on environmental geopolitics from the Sciences Po, Paris, France. Both speakers are internationally renowned experts in their respective fields and have published extensively in Science, American Economic Review, Economic Journal and other top journals. Keith Maskus focused his speech on contemporary research in the field of intellectual property rights. He pointed out the main problems of the multilateral TRIPS agreement, outlined several topics for future research and encouraged young participants of the conference to dedicate their careers to studying this interesting emerging field of study. François Gemenne discussed climate change and its potential impacts on mankind in the next fifty years. While focusing mostly on negative aspects, he also pinpointed some facts that indicate that the attitude of the international community has begun to change. These signs include public protests that took place in November 2014 in different parts of the world and signing of the Memorandum of Understanding to Enhance Cooperation on Climate Change, Energy and Environment between the United States of America and China. Both factors might accelerate the willingness of national governments to adopt measures to combat climate change.

The conference participants spent two days discussing various topics grouped in four sessions divided into

dvoch dní rokovali v štyroch sekciách rozdelených do dvanástich zasadnutí. Príspevky v sekcii „aktuálne otázky Európskej únie“ sa zameriavali predovšetkým na krízu v eurozóne a na otázky súvisiace s aktuálnym postavením Českej a Slovenskej republiky v Európskej únii. Hlavnými témami sekcie „aktuálne otázky medzinárodnej politiky a medzinárodného práva“ boli kríza na Ukrajine a konflikty na Blízkom východe, príspevky sa však sústredili aj na vybrané otázky medzinárodného práva súkromného. V sekciách „aktuálne otázky svetovej ekonomiky“ a „aktuálne otázky vývoja juhovýchodnej Ázie“ sa prezentujúci zaoberali širokou paletou tém od trendov v mimoburzovom obchodovaní cez čínsko-ruské vzťahy a medzinárodnú migráciu až po sociálne dôsledky nehody v atómovej elektrárni Fukušima. Posledná menovaná sekcia sa uskutočnila za účasti čestného hosťa, vedúceho Taipejskej reprezentačnej kancelárie v Bratislave, jeho excelencie Andrewa Changa.

Účastníci sa zhodli na tom, že konferencia jednoznačne naplnila stanovené ciele a prispela nielen k šíreniu vedeckých poznatkov a generovaniu nových myšlienok v oblasti medzinárodných vzťahov, ale aj k nadväzovaniu nových kontaktov medzi akademikmi. Možno ju preto označiť za úspešnú.

Konferenciu organizovala Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave s podporou Taipejskej reprezentačnej kancelárie

twelve meetings. Speakers in the session on “Current Issues of the European Union” debated mostly crisis in the Eurozone and questions of current position of the Czech and Slovak Republics within the European Union. The main topics of the session on “Current Issues of International Politics and International Law” were conflicts in Ukraine and in the Middle East; however, presenters also discussed selected issues of private international law. In “Current Issues of World Economy” and “Current Issues of the Development in South-East Asia” participants treated a wide range of topics including modern trends in off-board trading, Sino-Russian relations, international migration and social impacts of the Fukushima nuclear disaster. The latter session was attended by a special guest, head of the Taipei Representative Office in Bratislava, His Excellency Andrew Chang.

Participants of the conference concurred that the event fulfilled its goals and contributed to dissemination of new research results and generation of new scientific ideas. The conference also led to establishing of numerous new contacts between academicians, and hence can be considered a successful step in the process of gradual increase of quality of research in social sciences in Slovakia.

The conference was organized by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava with support of Taipei Representative

v Bratislave a Slovenskej asociácie Organizácie spojených národov. Účasť hlavného rečníka finančne podporilo Veľvyslanectvo Spojených štátov amerických.

Office in Bratislava and of the Slovak Association of United Nations. The participation of the keynote speaker was financially supported by the Embassy of the United States of America in Bratislava.

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Medzinárodné vzťahy sú interdisciplinárny vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vychádza štyrikrát ročne, v marci, júni, septembri a v decembri. Uzávierky jednotlivých čísiel sú každoročne 15.12, 15.3., 15.6 a 15.9. Všetky príspevky sú pri zachovaní obojstrannej anonymity recenzované minimálne dvomi oponentmi.

Časopis Medzinárodné vzťahy (ISSN 1336-1562 tlačaná verzia, ISSN 1339-2751 online) je zaregistrovaný v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo EV 4785/13. Časopis je indexovaný v databázach ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ a Index Copernicus a cieľom redakčného kolektívu je zvyšovanie počtu a kvality citačných databáz, v ktorých je zaradený.

Časopis publikuje pôvodné vedecké články, diskusie, prehľady, informácie a recenzie z oblasti medzinárodných ekonomických, politických, právnych a kultúrnych vzťahov. Témy prijímaných článkov zahŕňajú (ale neobmedzujú sa na):

- históriu medzinárodných hospodárskych vzťahov
- medzinárodný obchod
- medzinárodné investície
- medzinárodnú migráciu
- aktuálne medzinárodnoekonomické problémy
- aktuálne medzinárodnopolitické problémy
- analýzu súčasných a minulých konfliktov
- medzikultúrne vzťahy
- medzinárodné právo obchodné
- medzinárodné právo verejné

Časopis Medzinárodné vzťahy publikuje články v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Anglické články majú vo všeobecnosti prednosť pred slovenskými a českými článkami, hlavným kritériom je však kvalita.

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

The Journal of International Relations is an interdisciplinary scientific journal of international political, economic, cultural and legal relations, published by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava, Slovakia. It is published quarterly, always in March, June, September and December. Papers are to be submitted by December 15, March 15, June 15 and September 15 of each year. All papers undergo a double-blind peer review process by at least two referees.

The Journal of International Relations (ISSN 1336-1562 print, ISSN 1339-2751 online) is registered with the Ministry of Culture of the Slovak Republic (EV 4785/13). The journal is currently covered by ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ and Index Copernicus databases. The goal of the editorial board is to increase the impact of the journal and the number of databases covering the journal.

The Journal of International Relations wishes to publish high-quality original scientific papers, discussions, surveys, short communications and book reviews from the field of international economic, political, legal and cultural relations. The topics of published papers include, but are not limited to:

- history of international economic relations
- international trade
- international investment
- international migration
- current international economic issues
- current international political issues
- analysis of current and past conflicts
- intercultural relations
- international trade law
- public international law

The Journal of International Relations publishes papers in English, Slovak and Czech languages. Generally, English papers have precedence before Slovak and Czech papers; however, the main criterion is quality of research.

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Príspevky do časopisu Medzinárodné vzťahy sa predkladajú elektronicky v programe MS Word na e-mailovú adresu redakcie **mv.fmv@euba.sk**. Predpokladá sa, že príspevky neboli dosiaľ publikované ani odoslané na publikovanie inde. S článkom sa predkladá aj prehlásenie o originalite.

Autor je zodpovedný za formálnu a odbornú správnosť svojho článku. Články musia popri obsahových náležitostiach spĺňať formálne kritériá – formát strany „ISO B5“, okraje 2 cm zo všetkých strán, riadkovanie 1,15, písmo Times New Roman, veľkosť písma 11. Každý článok musí obsahovať abstrakt a kľúčové slová v slovenskom/českom jazyku, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku, 1 – 3 kódy JEL klasifikácie podľa Americkej asociácie ekonómov, korektné určenie všetkých grantov a programov, s ktorých podporou článok vznikol a na samostatnom liste plné meno, tituly, adresu, e-mail a telefónne číslo všetkých autorov. V článku treba definovať skúmaný problém, stanoviť ciele, použité metódy a identifikovať závery a prínosy. Šablóna príspevku je k dispozícii na webovej stránke časopisu **http://fmv.euba.sk/casopisy/casopis_mv/**. Upozorňujeme autorov, aby dodržali predpísanú šablónu, v opačnom prípade bude článok vrátený na prepracovanie podľa stanoveného vzoru, čo môže viesť k jeho oneskorenej publikácii.

Redakčné uzávierky sú každoročne **15.12., 15.3., 15.6. a 15.9.** V mesiaci po uzávierke prebehne obojstranne anonymné recenzné konanie s minimálne dvomi oponentmi. Autori, ktorých príspevky budú v recenznom konaní pozitívne hodnotené, budú kontaktovaní e-mailom. Čas na zapracovanie pripomienok oponentov je spravidla 2 až 4 týždne. Autorské korektúry treba odoslať na e-mailovú adresu redakcie najneskôr do 3 pracovných dní od notifikácie.

Príspevky doručené po stanovených termínoch budú zaradené do nasledujúceho recenzného konania. Na uverejnenie článku v časopise neexistuje právny nárok.

GUIDE FOR AUTHORS

The manuscript submission process is fully electronic. All papers received by the editor (mv.fmv@euba.sk) will undergo a double-blind peer review process. Submission of a paper implies that the work has not been published previously and that it is not under consideration for publication elsewhere. Author's declaration of originality must be submitted along with the paper.

The sole responsibility for formal and scientific contents of each paper is borne by its author. Each paper must follow the formatting instructions – file format: MS Word, page size: “ISO B5”, margin: 2 cm from all sides, spacing 1.15, font: Times New Roman, font size: 11. Each paper must include abstract and key words in English, 1 – 3 codes, following the Journal of Economic Literature classification system, if applicable, the names and ID numbers of grants and programs funding the author's research and on a separate page, full names, academic degrees, addresses, e-mails and phone numbers of all authors. It is necessary to explicitly state research problem, goals, methods used, conclusions and contributions of the paper. All papers must follow the journal template which is available at <http://fmv.euba.sk/journal.html>, otherwise they will be returned for re-formatting.

Deadlines for submission are **December 15th**, **March 15th**, **June 15th** and **September 15th**. All papers will undergo a double-blind peer review process. Authors generally have 2 to 4 weeks to revise articles and incorporate reviewers' comments. Proofs should be returned by e-mail within 3 days of their receipt.

The editorial board has an exclusive right to accept/reject papers.

Medzinárodné vzťahy Journal of International Relations 4/2014

Ročník XII.
Volume XII.

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník XII., 4/2014.

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

Eudmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR

University of Malaya, Malaysia

Doreen BEKKER

Rhodes University, South Africa

Alexandru BURIAN

Moldavian Association of International Law, Moldova

Eva CHELKOVÁ

University of Economics in Prague, Czech Republic

Alan V. DEARDORFF

University of Michigan-Ann Arbor, USA

FÁBIÁN Attila

University of West Hungary, Hungary

Francois GEMENNE

Sciences Po, France

Otmar HÓLL

University of Vienna, Austria

Edward H. HUIJBENS

University of Akureyri, Iceland

Siti Rohaini Binti KASSIM

University of Malaya, Malaysia

LI Hsi-Mei

Chinese Culture University, Taiwan

Klavdij LOGOŽAR

University of Maribor, Slovenia

Milan MÁRTON

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Stanislav MRÁZ

Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovakia

Julija NESTERENKO

Russian State University of the Humanities, Russia

Rebecca NEUMANN

University of Wisconsin-Milwaukee, USA

Jan OSTOJ

Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland

Hakan G. SICAKKAN

University of Bergen, Norway

Karol SORBY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

František ŠKVRNDA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Pavel ŠTURMA

Charles University in Prague, Czech Republic

Chong-Ko Peter T'ZOU

Tamkang University, Taiwan

Harun UÇAK

University of Nigde, Turkey

Olga VERETENNIKOVA

Urals State University of Economics, Russia

Jolita VVEINHARDT

Vytautas Magnus University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

Martin GRANČAY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Časopis je zaregistrovaný na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky
EV 4785/13.

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print)

ISSN 1339-2751 (online)